

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΜΣ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία (ΜΔΕ)

**Ο ελληνικός Τύπος και η έκρηξη του πολέμου της
Κορέας (1950): Προσλήψεις και αναγνώσεις**

Βαγγέλης Ζιώγας

Α.Μ.: 1561201801046

Επόπτης Σπουδών: Βαγγέλης Καραμανωλάκης

Φεβρουάριος 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες	2
Συντομογραφίες	3
Εισαγωγή	4
1^ο Κεφάλαιο: Ο πόλεμος της Κορέας και οι εξελίξεις στην Ελλάδα	
Τα δεδομένα πριν την έκρηξη	15
Η έναρξη του πολέμου και τα απότοκα της	20
Το «φρενήρες» φθινόπωρο του 1950	24
Οι Κινέζοι στην Κορέα προελαύνουν - Το ΚΚΕ στην Ελλάδα λαβώνεται	26
Η σταθεροποίηση του μετώπου	28
2^ο Κεφάλαιο: Η Καθημερινή και η «Μάχη του Κόσμου»	
Η διεθνής διάσταση του πολέμου	30
Η κοινή μοίρα Ελλάδας-Κορέας- «Ελεύθερου Κόσμου»	36
Η «εσωτερίκευση» της Κορέας	42
Οι βίοι αντίθετοι ελληνικών και διεθνών πραγμάτων	49
Η πολεμική υστερία επανέρχεται	51
3^ο Κεφάλαιο: Το Βήμα: Η Κορέα ως ανατροπή μίας πολιτικής	
Η Κορέα ως διεθνές γεγονός	56
Η διακινδύνευση της οικονομικής ανασυγκρότησης	60
Η ακύρωση του προγράμματος ειρήνευσης	64
Η Κορέα μετά την επιείκεια	71
Ο «θερμός» Δεκέμβριος	74
4^ο Κεφάλαιο: Ο Δημοκρατικός: Μία αριστερή ματιά του πολέμου	
Η Κορέα στο ξεκίνημα του Δημοκρατικού	79
Η διαχείριση μίας διαφαινόμενης ήττας	87
Η Κίνα και η ανατροπή δεδομένων	90
5^ο Κεφάλαιο: Η δημιουργία και η αναχώρηση του ΕΚΣΕ	
Καθημερινή και Βήμα	96
Δημοκρατικός	101
Συμπεράσματα	106
Βιβλιογραφία-Πηγές	111

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η εκπόνηση μίας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας δεν είναι μία απλή υπόθεση. Για έναν νέο επιστήμονα, αποτελεί ένα από τα πρώτα βήματα της ακαδημαϊκής του πορείας και ως εκ τούτου ελλοχεύουν μία σειρά από προκλήσεις. Έτσι, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να υπάρχουν άνθρωποι που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο συμβάλλουν στην υπέρβαση τυχόν εμποδίων, τα οποία ορισμένες φορές παρουσιάζονται σε ανύποπτο χρόνο. Προσωπικά, χρωστάω πολλά στον επόπτη μου, Βαγγέλη Καραμανωλάκη. Η καθοδήγηση του, οι συμβουλές του και γενικότερα η προσφορά του ως δασκάλου αποτελούν για μένα πολύτιμα μαθήματα που θα κρατήσω για πάντα. Η μεταξύ μας συνεργασία ήταν εξαιρετικά γόνιμη και βαθύτατα ουσιαστική, γι' αυτό και τον ευχαριστώ πολύ. Ξεχωριστές ευχαριστίες χρωστάω και στα άλλα δύο μέλη της τριμελούς επιτροπής μου. Η Δήμητρα Λαμπροπούλου με τις παρατηρήσεις και τις προτροπές της με ωθούσε στο να επεκτείνω τη σκέψη μου σε πεδία που ενδεχομένως δεν είχα καν κατά νου. Από την άλλη, ο Ευάνθης Χατζηβασιλείου με χαρά ανταποκρινόταν όποτε και αν ζήτησα τη βοήθεια του. Τους ευχαριστώ και του δύο.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΔΟΛ	Δημοσιογραφικός Όμιλος Λαμπράκη
ΔΠ	Δημοκρατική Παράταξη
ΕΚΣΕ	Εκστρατευτικό Σώμα Ελλάδας στην Κορέα
ΕΠΕΚ	Εθνική Προοδευτική Ένωσις Κέντρου
ΕΣΣΔ	Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες τις Αμερικής
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
ΚΚΣΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΛΠ	Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς
ΣΚ-ΕΛΔ	Σοσιαλιστικό Κόμμα – Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας
NATO	Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιδιώκει να εξερευνήσει τις προσλήψεις του πολέμου της Κορέας στην Ελλάδα του 1950. Είναι μία εποχή όπου ο Ψυχρός Πόλεμος συνιστούσε πια μία νέα παγιωμένη πραγματικότητα για όλον τον πλανήτη, καθώς το δίπολο Σοβιετικής Ένωσης και ΗΠΑ αποτέλεσε τον άξονα γύρω από τον οποίο φάνηκε να περιστρέφεται η δράση σχεδόν όλων των χωρών του κόσμου. Τα διεθνή πράγματα όμως βρίσκονταν ακόμα σε ένα μεταίχμιο. Η έκρηξη του πολέμου της Κορέας, στις 25 Ιουνίου 1950, ήρθε να προσθέσει νέες μεταβλητές σε μία δύσκολη εξίσωση, όντας μία εξαιρετικά κρίσιμη καμπή για τον Ψυχρό Πόλεμο. Όπως έχει σημειώσει ο ιστορικός Ευάνθης Χατζηβασιλείου: «είναι δύσκολο να υπερβάλει κανείς ως προς τη σημασία της πολεμικής σύρραξης στην Κορέα».¹

Η Ελλάδα, βαθεία πληγωμένη από μία τραυματική δεκαετία, καλούταν να προσαρμοστεί στα δεδομένα και τις απαιτήσεις της μεταπολεμικής εποχής, παλεύοντας παράλληλα να ανταποκριθεί στο δύσκολο αίτημα της κοινωνικής και οικονομικής ανασυγκρότησης. Η παρούσα μελέτη έχει ως στόχο να γράψει μία «ελληνική ιστορία» και όχι μία ιστορία της αμερικανοσοβιετικής διαμάχης. Ταυτόχρονα όμως επιδιώκει να συγκροτήσει μία αφήγηση που θα λαμβάνει σοβαρά υπόψη τις αντανάκλασεις της πρώτης φάσης του Ψυχρού Πολέμου. Ο λόγος που επελέγη ο πόλεμος της Κορέας ως το επίκεντρο της προβληματικής μας είναι διότι πρόκειται για έναν πόλεμο του οποίου το ιδεολογικό φορτίο ομοιάζε σε πολύ μεγάλο βαθμό με του ελληνικού εμφυλίου. Μπορεί οι ιστορικές καταβολές και γενικότερα οι συγκρίσεις μεταξύ των δύο περιπτώσεων να παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις, ωστόσο είναι δύο πόλεμοι με κοινές αναφορές, τουλάχιστον σ' ό,τι έχει να κάνει με τα αντίπαλα στρατόπεδα.

Το βασικό εργαλείο της ανάλυσης μας είναι ο ημερήσιος Τύπος. Η αρχική πρόθεση του γράφοντος ήταν να καλύψει όλη τη χρονική περίοδο από τον Ιούνιο του 1950 έως τον Ιούλιο του 1953, όταν δηλαδή υπογράφηκε η ανακωχή μεταξύ των δύο πλευρών. Ωστόσο, το ίδιο το υλικό της έρευνας καθιστούσε μάλλον ανέφικτη μία τέτοια προσπάθεια. Ο πρώτος λόγος ήταν η εντυπωσιακά εκτενής ενασχόληση των

¹ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, Πατάκης, Αθήνα 2001, σ.121.

εφημερίδων με τον πόλεμο, από την πρώτη κιόλας στιγμή. Όπως θα δούμε και στο κυρίως μέρος της εργασίας, μόνο το πρώτο εξάμηνο μετά την έναρξη των εχθροπραξιών, η κάθε εφημερίδα δημοσίευσε εκατοντάδες άρθρα τα οποία άμεσα ή έμμεσα είτε σχολίαζαν είτε μετέδιδαν τις εξελίξεις στο μέτωπο. Το βασικό πρόβλημα βέβαια δεν ήταν τόσο η ποσοτική διάσταση όσο η ποιοτική. Λόγω της απρόβλεπτης φύσης του πολέμου, αλλά και της ασταθούς εγχώριας πολιτικής ζωής, κάθε λίγους μήνες παρατηρούμε μια σημαντική αλλαγή του τρόπου με τον οποίο ο Τύπος προσέγγιζε τα γεγονότα στην Κορέα. Συνεπώς, δεδομένου και του τεράστιου όγκου του πρωτογενούς υλικού, μια προσπάθεια επαρκούς και συγκροτημένης ανάλυσης ξεπερνούσε τα όρια μίας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας (ΜΔΕ).

Έτσι, η περίοδος που θα εξετάσουμε επεκτείνεται από τον Ιούνιο του 1950 έως τις αρχές Ιανουαρίου 1951, όταν και ανεστάλη η κυκλοφορία του *Δημοκρατικού*, μίας εκ των τριών εφημερίδων που θα μας απασχολήσουν. Αυτό το διάστημα των περίπου έξι μηνών είναι και το διάστημα κατά το οποίο ο πόλεμος της Κορέας απασχολεί περισσότερο τον ημερήσιο Τύπο. Θα καταβληθεί προσπάθεια να προσεγγίσουμε αρκετές πτυχές αυτής της ενασχόλησης. Ως τι παρουσιάστηκε ο πόλεμος στον ελληνικό Τύπο; Ποιες οι συνδέσεις του με τον ελληνικό εμφύλιο; Τι αντιπροσωπεύει η Κορέα για τη Δεξιά, το Κέντρο και την Αριστερά; Σε τι βαθμό και με ποιο τρόπο εργαλειοποιείται για την προώθηση εγχώριων πολιτικών αιτημάτων; Με αφορμή αυτό το γεγονός, πώς διαρθρώνεται ο αντικομμουνιστικός, αλλά και ο αντιαμερικανικός λόγος στη δημόσια σφαίρα; Τελικά, ο πόλεμος της Κορέας προσέθεσε κάτι στην «ψυχροπολεμική ταυτότητα» των δυο παρατάξεων;

Το πνεύμα το οποίο διέπει τα παραπάνω ερωτήματα, μόλις την τελευταία δεκαετία έχει αρχίσει να εμφανίζεται με πιο εμφανικό τρόπο στη διεθνή βιβλιογραφία. Για πολλά χρόνια μετά τη λήξη του, ο πόλεμος της Κορέας δεν απασχόλησε ιδιαίτερα τον ακαδημαϊκό κόσμο. Τελικά, από τις αρχές της δεκαετίας του '80 και έπειτα, η ιστοριογραφική παραγωγή για αυτό το θέμα ξεκίνησε να αναπτύσσεται, κυρίως στα πεδία της στρατιωτικής και διπλωματικής ιστορίας.² Μέχρι και τη δεκαετία του 2000, η έμφαση των ιστορικών δόθηκε στην ερμηνεία – και σ' ένα βαθμό στη δικαιολόγηση- των αποφάσεων της εκάστοτε εμπλεκόμενης

² Paul Pierpaoli Jr., *Truman and Korea: The Political Culture of the Early Cold War*, University of Missouri Press, Κολούμπια 1999, σ. 2.

πλευράς.³ Κατά την άποψη του γράφοντος, ο διάλογος αυτός βρέθηκε αντιμέτωπος με μία ευνοϊκή και συνάμα δεσμευτική συνθήκη. Κάθε λίγα χρόνια γινόταν προσβάσιμο στους ερευνητές νέο αρχειακό υλικό από σχεδόν όλες τις σημαντικές χώρες που συμμετείχαν στον πόλεμο, όπως οι ΗΠΑ, η Σοβιετική Ένωση, η Κίνα και η Νότια Κορέα. Έτσι, με βάση τα εκάστοτε νέα δεδομένα, έπρεπε να ανανεώνεται διαρκώς το περιεχόμενο της συζήτησης, η οποία όμως κατέληγε εγκλωβισμένη στις ίδιες περίπου θεματικές επί δεκαετίες.

Παρόλο που ήδη από το 1999, ο Paul Pierpaoli Jr είχε θέσει το ζήτημα της ψυχροπολεμικής πολιτικής κουλτούρας και τον ρόλο που είχε η Κορέα στη διαμόρφωση της, στην πραγματικότητα η μελέτη του πολέμου άρχισε να επεκτείνεται και σε ευρύτερα πεδία μόλις από τα μέσα της δεκαετίας του 2000. Σημαντική συμβολή σ' αυτή την αλλαγή θεωρείται ότι είχαν οι μελέτες του Steve Casey,⁴ ο οποίος ήταν ο πρώτος που έδωσε μεγάλη έμφαση στη δημόσια σφαίρα και τον ρόλο της προπαγάνδας για τη νομιμοποίηση του πολέμου στην αμερικανική κοινή γνώμη.⁵ Στη δεκαετία του 2010, στο πλαίσιο των σπουδών μνήμης (memory studies), πραγματοποιήθηκε –και εξακολουθεί να πραγματοποιείται– μία προσπάθεια ώστε να ερμηνευτούν οι λόγοι για οποίους η Κορέα έγινε ένας «ξεχασμένος πόλεμος».⁶ Τέλος, ο Masuda Hajimu, με το άρθρο του «The Korean War through the Prism of Chinese Society: Public Reactions and the Shaping of 'Reality'», ανέδειξε ότι πτυχές του εν λόγω πολέμου μπορούν να συνομιλήσουν και με την ιστορία των κινημάτων.⁷

Ένας από τους βασικότερους λόγους για τους οποίους επελέγη το συγκεκριμένο θέμα για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής, είναι το γεγονός ότι ο πόλεμος της Κορέας είναι ένας «ξεχασμένος πόλεμος» και στην ελληνική βιβλιογραφία, τουλάχιστον σε ό,τι έχει να κάνει με τη σημασία του για τα καθ' ημάς. Βέβαια, για να

³ Για μία διεξοδική ανάλυση της εν λόγω συζήτησης βλ. James Martray "Korea's war at 60: A survey of the literature", *Cold War History*, 11/1 (2011), σ. 99-129.

⁴ Στο ίδιο, σ. 100-101.

⁵ Steven Casey, *Selling the Korean War: Propaganda, Politics, and Public Opinion in the United States, 1950 –1953*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2008 και του ίδιου "Casualty Reporting and Domestic Support for War: The U.S. Experience during the Korean War", *Journal of Strategic Studies*, 3/2 (Απρίλιος 2010), σ. 291–316.

⁶ Ενδεικτικά για αυτό το θέμα βλ. Grace Huxford, *The Korean War in Britain: Citizenship, selfhood and forgetting*, Manchester University Press, Μάντσεστερ 2018 και Charles S. Young, «POWs: The Hidden Reason for Forgetting Korea», *Journal of Strategic Studies*, 3/2 (Απρίλιος 2010), σ. 317–332.

⁷ Βλ. Masuda Hajimu, «The Korean War through the Prism of Chinese Society: Public Reactions and the Shaping of 'Reality' in the Communist State, October–December 1950», *Journal of Cold War Studies*, 14/3 (Καλοκαίρι 2012), σ. 3-38.

μην παρεξηγηθεί η παραπάνω άποψη, πρέπει να αναφέρουμε ότι οι περισσότερες μελέτες που αφορούν την πρώτη μετεμφυλιακή περίοδο όντως τον αναφέρουν ως σημαντική τομή τόσο για τις διεθνείς όσο και για τις εγχώριες εξελίξεις.⁸ Πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα, από τη σκοπιά της πολιτικής ιστορίας, είναι οι μονογραφίες του Ευάνθη Χατζηβασιλείου *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, στην οποία αναλύεται, μεταξύ άλλων, η βαρύνουσα σημασία που είχε ο πόλεμος για την εξέλιξη του Ψυχρού Πολέμου,⁹ και του Γιάννη Στεφανίδη *Από τον Εμφύλιο στον Ψυχρό Πόλεμο, Η Ελλάδα και ο συμμαχικός παράγοντας 1949-52*, στην οποία περιγράφεται αφενός μεν η πορεία μέχρι την ακύρωση του προγράμματος ειρήνευσης του Πλαστήρα και αφετέρου η αναβάθμιση του γεωπολιτικού ρόλου της Ελλάδας χάρη στην Κορέα, γεγονός που συνετέλεσε αποφασιστικά στην ένταξη της χώρας στο ΝΑΤΟ.¹⁰

Ωστόσο, καμία από αυτές τις μελέτες δεν έχει ως επίκεντρο την Κορέα καθώς αυτή εντάσσεται σε μία ευρύτερη αφήγηση. Κάτι τέτοιο δεν ισχύει για δύο άλλες αφηγήσεις, οι οποίες έχουν το δικό τους ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Πρόκειται για δύο ημερολόγια Ελλήνων φαντάρων, του Επαμεινώνδα Σχοινά και του Γεωργίου Παγωμένου, οι οποίοι πολέμησαν στην Άπω Ανατολή ως μέλη του Εκστρατευτικού Σώματος της Ελλάδας (ΕΚΣΕ). Και τα δύο βιβλία προλογίζονται από τον Γιώργο Καζαμία, ο οποίος εξετάζει τη συμμετοχή του ΕΚΣΕ στον πόλεμο της Κορέας κυρίως από τη σκοπιά της στρατιωτική ιστορίας. Οι μαρτυρίες των δύο φαντάρων καθαυτές είναι εξαιρετικά λεπτομερείς και μας παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες όχι μόνο για την πορεία των μαχών αλλά γενικότερα για την ερμηνεία του πολέμου από μία οπτική «από τα κάτω».

Πέραν αυτών των δύο ημερολογίων, ελάχιστες είναι οι μελέτες που αφηγούνται μία «ελληνική ιστορία» σε συνάρτηση με την Κορέα.¹¹ Μόλις πρόσφατα

⁸ Βλ. ενδεικτικά Σωτήρης Ριζάς, *Η Ελληνική Πολιτική μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο. Κοινοβουλευτισμός και Δικτατορία*, Καστανιώτης, Αθήνα 2008, Γιάννης Στεφανίδης, *Εν ονόματι έθνους: πολιτική κουλτούρα, αλυτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1945-1967*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010, Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική δημοκρατία: Κόμματα και εκλογές*, Πατάκης, Αθήνα 2001, Κωνσταντίνος Σβωλόπουλος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981*, Εστία, Αθήνα 2014.

⁹ Βλ. Ε. Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, σ.121-131.

¹⁰ Βλ. Γιάννης Στεφανίδης, *Από τον Εμφύλιο στον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ελλάδα και ο συμμαχικός παράγοντας 1949-52*, Προσκήνιο, Αθήνα 1999, σ. 53-65 και 123-126.

¹¹ Τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές δεν έχει ακόμα εκδοθεί το βιβλίο του Καζαμία *Η Ελλάδα και ο Πόλεμος της Κορέας*, που έχει αναγγελθεί για το 2021 από τις εκδόσεις Εστία.

ολοκληρώθηκε η πρώτη διδακτορική διατριβή -από τον Ιπποκράτη Δασκαλάκη- που έχει τα γεγονότα στην Κορέα ως αποκλειστική θεματική της. Ο Δασκαλάκης, αξιοποιώντας κυρίως τα αρχεία του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, του Γενικού Επιτελείου Στρατού και του State Department, ακολουθεί το παράδειγμα του Στεφανίδη και αναλύει τους λόγους για τους οποίους η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε την αποστολή στρατού και αναδεικνύει το πώς αυτή η επιλογή συνέβαλε στην προσπάθεια εισόδου της χώρας στο ΝΑΤΟ.¹² Αντίστοιχη προσέγγιση ακολούθησε και ο Σταμάτης Παρασκευόπουλος στην επίσης προσφάτως ολοκληρωμένη μεταπτυχιακή διπλωματική του εργασία.¹³ Τέλος, αξίζει να αναφερθεί και η ΜΔΕ του Min Mo Jeong, διότι εντάσσεται στις σπουδές μνήμης, όντας έτσι η μοναδική έρευνα για την Κορέα στην Ελλάδα που ξεφεύγει από τα όρια της παραδοσιακής πολιτικής ή στρατιωτικής ιστορίας.¹⁴

Η παρούσα μελέτη λοιπόν φιλοδοξεί να καλύψει ένα κενό στην ελληνική βιβλιογραφία, στο μέτρο φυσικά που αυτό καθίσταται δυνατό στο πλαίσιο μίας ΜΔΕ. Καμία έρευνα δεν έχει επικεντρωθεί στον ημερήσιο Τύπο και τον τρόπο που αυτός «διάβασε» τον πόλεμο της Κορέας. Η μόνη ίσως εξαίρεση είναι η διδακτορική διατριβή της Yue Wu η οποία όμως, μπορεί να αξιοποιεί τις εφημερίδες ως βασικό ερευνητικό της υλικό, αφιερώνοντας μάλιστα και ένα κεφάλαιο στην Κορέα, ωστόσο η προβληματική της δεν αφορά τόσο τον ίδιο τον πόλεμο όσο τις διαθέσεις της ελληνικής κοινωνίας έναντι των Κινέζων στρατιωτών και της Κίνας γενικότερα. Παρ' όλα αυτά, όπως θα φανεί και στα κατοπινά κεφάλαια, αρκετές παρατηρήσεις της Wu αποδεικνύονται ιδιαίτερα γόνιμες.¹⁵

Ο ημερήσιος Τύπος, ως κατεξοχήν παράγοντας που κυριαρχεί στη δημόσια σφαίρα, μας παρέχει χρήσιμα εργαλεία ώστε να διαπραγματευτούμε τα ερωτήματα που θέσαμε. Τα τελευταία χρόνια, λόγω και της ψηφιοποίησης πολλών εφημερίδων,

¹² Βλ. Ιπποκράτης Δασκαλάκης, *Εκστρατευτικό Σώμα της Ελλάδος (ΕΚΣΕ) στην Κορέα: η λήψη της απόφασης, η προετοιμασία και η συμβολή στην ελληνική ένταξη στην Ατλαντική Συμμαχία*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών, Σχολή Διεθνών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2020.

¹³ Βλ. Σταμάτιος Παρασκευόπουλος, *Ο Πόλεμος της Κορέας 1950-1955. Οι Αιτίες και οι Αντιδράσεις της Συμμετοχής της Ελλάδας στον Πόλεμο*, αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία ειδίκευσης, τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Φιλοσοφική Σχολή ΕΚΠΑ, Αθήνα 2020.

¹⁴ Βλ. Min Mo Jeong, *Οι μνήμες και ο πόλεμος της Κορέας*, αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία ειδίκευσης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Φιλοσοφική Σχολή ΕΚΠΑ, Αθήνα 2019.

¹⁵ Βλ. Wu, Yue, *Η Ελλάδα και η Κίνα: προδιαθέσεις και πολιτικές: 1946-1966*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Φιλοσοφική Σχολή ΕΚΠΑ, Αθήνα 2014.

παρατηρείται διεθνώς μία πολύ μεγάλη ώθηση στη μελέτη τους. Η περίοδος που γράφτηκε η παρούσα διπλωματική, ήταν μία περίοδος που για μεγάλο χρονικό διάστημα βρήκε την πλειοψηφία των αρχείων κλειστή προς το κοινό, λόγω της πανδημίας Covid-19. Το γεγονός αυτό δημιούργησε αρκετά εμπόδια για τον γράφοντα, όπως για παράδειγμα την αδυναμία εξεύρεσης αναλυτικών στοιχείων για τις κυκλοφορίες των εντύπων που θα εξετάσουμε. Συνεπώς, η αρκετά ικανοποιητική ψηφιοποίηση, κυρίως των εφημερίδων, αποδείχθηκε καίρια για την εκπόνηση της μελέτης. Ταυτόχρονα όμως, απ' όλη αυτή τη διαδικασία ελλοχεύουν σοβαροί κίνδυνοι για την ιστορική έρευνα. Πέρα από τα ποικίλα μεθοδολογικά προβλήματα που προκύπτουν, η βασικότερη πληγή θα είναι μία πιθανή «φειτοποίηση» των ψηφιοποιημένων αρχείων σε βάρος των υπόλοιπων, τα οποία θα παραμένουν ανεξερεύνητα.¹⁶

Επιστρέφοντας στην Ελλάδα του 1950, πρέπει να αναφέρουμε ότι κάθε εφημερίδα ακολουθούσε μία συγκεκριμένη πολιτική κατεύθυνση. Αυτό όμως δεν συνεπάγεται ότι θα τις προσεγγίσουμε υπό το πρίσμα της εξυπηρέτησης πολιτικών ή κομματικών συμφερόντων, με τη στενή έννοια του όρου. Δεν είναι απώτερος σκοπός της εργασίας να εντάξει απλώς τα όσα γράφονταν σ' ένα πλαίσιο πολιτικών αντιδικιών μεταξύ κομμάτων. Προφανώς βέβαια, σ' ένα πρώτο επίπεδο ερμηνείας, είναι απαραίτητη και η σύνδεση των όσων γράφονταν με την ελληνική επικαιρότητα.

Επιπλέον, δεν θα θεωρήσουμε τις απόψεις που διατυπώνονταν στον ημερήσιο Τύπο ως τον «πιστό» καθρέφτη των απόψεων της κοινής γνώμης. Η σχέση συντακτών και αναγνωστών είναι αμφίδρομη. Ούτε οι συντάκτες μπορούν να αγνοούν την κοινωνία ούτε η κοινωνία μπορεί να μένει ανεπηρέαστη από το κυρίαρχο μέσο επικοινωνίας της εποχής. Ωστόσο, είναι μάλλον δύσκολο –και σε κάθε περίπτωση αντικείμενο μίας άλλης μελέτης- να πιστοποιηθεί με εγκυρότητα η απήχηση που είχαν οι θέσεις μίας εφημερίδας στο ευρύ κοινό. Σίγουρα υπάρχουν δείκτες, όπως για παράδειγμα η μέση κυκλοφορία, που βοηθούν τον ιστορικό να σχηματίσει μία εικόνα για το κατά πόσο ο λόγος ενός έντυπου ήταν περισσότερο ή λιγότερο ισχυρός, ωστόσο αυτό δεν συνεπάγεται ότι τα μέλη μίας κοινότητας αποδέχονταν άκριτα τα όσα διάβαζαν. Η σχέση μεταξύ πομπού και δέκτη είναι αρκετά πιο πολύπλοκη. Ακόμη και η αξιοποίηση επιμέρους ερευνητικών εργαλείων,

¹⁶ Adrian Bingham, «The Digitization of the Newspaper Archives: Opportunities and Challenges for Historians», *Twentieth Century British History* 21/2 (2010), σ. 229.

όπως ημερολόγιων ή προφορικών μαρτυριών, δεν είναι βέβαιο ότι αρκεί ώστε να επιτευχθεί μία ακριβής σκιαγράφηση των τάσεων της εκάστοτε εποχής.

Αυτό που βασικά μας ενδιαφέρει είναι η εργαλειοποίηση και τα χαρακτηριστικά του ψυχροπολεμικού φαντασιακού, όπως αυτό είχε φιλτραριστεί στα ελληνικά δεδομένα τη συγκεκριμένη περίοδο. Η θέση του ημερήσιου Τύπου στη σκέψη μας δεν μπορεί παρά να είναι καίρια. Σκοπός ενός μαζικού μέσου, όπως οι εφημερίδες, δεν είναι μόνο το κέρδος ή η μετάδοση των ειδήσεων αλλά και η εξοικείωση των αναγνωστών με μια συγκεκριμένη κοσμοθεωρία και αντίληψη. Δημιουργεί ή επιδιώκει να δημιουργήσει την ταυτότητα κοινωνικών ομάδων αλλά και των επιμέρους μελών τους.¹⁷ Ο Benedict Anderson έχει χαρακτηρίσει τη διαδικασία ανάγνωσης εφημερίδων ως μία «μαζική τελετουργία» (mass ceremony). Κάθε αναγνώστης διαβάζει την εφημερίδα του σιωπηρά και για τον εαυτό του. Ωστόσο, γνωρίζει ότι στην ίδια ακριβώς «τελετουργία» συμμετέχουν και χιλιάδες άλλα μέλη της κοινότητας που ζει. Επιπλέον, βλέπει και ακριβή αντίτυπα (replicas) να υπάρχουν σε πολλούς χώρους της καθημερινότητας του.¹⁸ Στην περίπτωση της Ελλάδας για παράδειγμα, αυτό θα αφορούσε χώρους όπως τα καφενεία και οι πλατείες. Το άτομο δηλαδή βλέπει τον φορέα μίας ιδέας -άρα και την ίδια την ιδέα- να διαχέεται στην κοινότητα. Αισθάνεται έτσι ως μέρος ενός όλου στο οποίο ανήκουν και πολλοί άλλοι άνθρωποι. Υπό αυτό το πρίσμα, θεωρούμε ότι η μελέτη του ελληνικού Τύπου του 1950 παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον διότι η χώρα, αλλά εν πολλοίς και ο πλανήτης, βρίσκονταν ακόμα σε μία μεταβατική περίοδο ή τέλος πάντων στην πρώτη περίοδο μετά από μία κοσμογονία.

Οι τρεις εφημερίδες που θα εξετάσουμε είναι η *Καθημερινή*, το *Βήμα* και ο *Δημοκρατικός*. Κάθε ένα από αυτά τα τρία έντυπα εκφράζει και διαφορετική πλευρά του πολιτικού φάσματος, συνεπώς η εξέταση τους είναι εξαιρετικά γόνιμη για τη μελέτη μας. Η *Καθημερινή* ιδρύθηκε το 1919 από τον Γεώργιο Βλάχο. Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου τάχθηκε με το αντιβενιζελικό στρατόπεδο όντας ένας από τους βασικότερους πυλώνες του, σ' επίπεδο δημόσιας σφαίρας. Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφυλίου υποστήριξε τη βασιλεία και τον στρατάρχη

¹⁷ Martin Conboy, *The Language of Newspapers: Socio-Historical Perspectives*, Continuum, Λονδίνο 2007.

¹⁸ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, Λονδίνο 2006, σ. 35-36.

Παπάγο.¹⁹ Μέχρι και το 1967, οι κυκλοφορίες της *Καθημερινής* κινούνταν σε υψηλότερα επίπεδα, γεγονός που την καθιστούν μία από τις σημαντικότερες εφημερίδες της Δεξιάς,²⁰ γι' αυτό και έχει επιλεγεί ως αντιπροσωπευτική αυτού του χώρου. Επιπλέον, οι σελίδες της βρίθουν από σχόλια διεθνών αναλυτών, κάτι που θα μας επιτρέψει να ανιχνεύσουμε τα δίκτυα που δημιουργεί με άλλες χώρες, καθώς και το τι αυτά εκπροσωπούν. Πέραν αυτών των άρθρων βέβαια, η έμφαση θα δοθεί στην αρθρογραφία του Βλάχου καθώς και στα σχόλια της στήλης «Καθημερινά», η οποία είχε μόνιμη παρουσία στα πρωτοσέλιδα.

Η δεύτερη εφημερίδα είναι το *Βήμα* που ιδρύθηκε το 1946 από τον δημοσιογράφο Δημήτρη Λαμπράκη. Αποτελεί στη ουσία τον απόγονο του *Ελεύθερου Βήματος*, ένας τίτλος που εγκαταλείφθηκε από τον Λαμπράκη λόγω του ότι συνδέθηκε με το δοσιλογικό κατοχικό παρελθόν. Το *Βήμα* διακήρυττε ότι υποστήριζε το δημοκρατικό Κέντρο στηλιτεύοντας τις ιδεολογίες των «δύο άκρων».²¹ Όπως και στην *Καθημερινή*, υπήρχαν ποικίλα σχόλια για τις παγκόσμιες εξελίξεις, κυρίως από ξένους δημοσιογράφους, γεγονός ιδιαίτερα βοηθητικό για την έρευνα μας. Επιπλέον, θα διαβάσουμε κάπως αναλυτικότερα τα σχόλια της στήλης «Σημειώματα». Τα «Σημειώματα» φιλοξενούνταν παραδοσιακά στην τρίτη σελίδα της εφημερίδας και παρέθεταν τη γνώμη της αρχισυνταξίας για διάφορα ζητήματα, κυρίως της εσωτερικής επικαιρότητας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ένα διεθνές γεγονός, όπως η Κορέα, έμενε ασχολίαστο.

Η τρίτη και τελευταία εφημερίδα που θα εξετάσουμε είναι ο *Δημοκρατικός*. Το συγκεκριμένο έντυπο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον διότι αποτελεί την πρώτη απόπειρα του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΚΚΕ) να εκφράσει νόμιμα τις θέσεις του στην ελληνική δημόσια σφαίρα. Ως αρχισυντάκτης της εμφανιζόταν ο Διονύσης Χριστάκος, βουλευτής της Δημοκρατικής Παράταξης. Ωστόσο, όλα τα κύρια άρθρα της, είτε έφεραν την υπογραφή του Χριστάκου είτε όχι, ήταν γραμμένα από τον Νίκο Πλουμπίδη, σημαίνοντος παράγοντα του παράνομου μηχανισμού του

¹⁹ Δέσποινα Παπαδημητρίου, «Η Καθημερινή», στο Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784-1974*, τ.2, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2008, σ. 476-477.

²⁰ Ελένη Πασχαλούδη, *Ένας πόλεμος χωρίς τέλος: Η δεκαετία του 1940 στον πολιτικό λόγο, 1950-1967*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010, σ.37.

²¹ Ριχάρδος Σωμερίτης, «Το Βήμα», στο Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), *ό.π.*, τ.1, σ.319-322.

ΚΚΕ.²² Η εφημερίδα εκδόθηκε στις 17 Αυγούστου 1950 και κατάφερε να φτάσει σε μία μέση κυκλοφορία 9.000 αντιτύπων στην περιφέρεια της πρωτεύουσας,²³ μία ιδιαίτερα αξιοσημείωτη επίδοση. Όμως, η σύλληψη του Νίκου Μπελογιάννη στα τέλη Δεκεμβρίου 1950 οδήγησε, μεταξύ άλλων, και στη διακοπή κυκλοφορίας του *Δημοκρατικού*, με το τελευταίο φύλλο του να βγαίνει στις 4 Ιανουαρίου 1951.

Κάθε μελέτη που χρησιμοποιεί ως κύριο εργαλείο της τον Τύπο, καλείται να αντιμετωπίσει ένα βασικό δίλημμα ως προς τη διάρθρωση της αφήγησης της. Το ένα μονοπάτι έχει ως άξονα τα γεγονότα. Κάθε κεφάλαιο δηλαδή καταπιάνεται με ένα συμβάν, μία συνθήκη ή ένα φαινόμενο και συμπλέκει τις θεάσεις των εντύπων σε ένα ενιαίο πλαίσιο, καθιστώντας έτσι πιο ευδιάκριτες τις μεταξύ τους συγκρίσεις. Το δεύτερο μονοπάτι έχει ως άξονα τις ίδιες τις εφημερίδες, με την έννοια ότι εξετάζεται κάθε έντυπο ξεχωριστά. Μία τέτοια επιλογή ενέχει τον κίνδυνο επαναλήψεων, καθώς ο συγγραφέας πρέπει να προσεγγίσει το ίδιο γεγονός αρκετές φορές, από διαφορετική οπτική γωνία.

Η παρούσα διπλωματική έχει ακολουθήσει τη δεύτερη οδό. Δύο είναι τα αίτια αυτής της επιλογής. Το πρώτο αίτιο έχει να κάνει με μία αντικειμενική συνθήκη. Μία εκ των τριών εφημερίδων, ο *Δημοκρατικός*, δεν είχε ακόμα κυκλοφορήσει τους δύο πρώτους μήνες της περιόδου της έρευνας μας, συνεπώς η συμπλοκή των διαφορετικών θεάσεων θα ήταν ατελής. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι με την επιλεγείσα μέθοδο, είναι δυνατό να δομηθεί μία συμπαγέστερη εικόνα των τάσεων που εκπροσώπησε η καθεμία από τις τρεις εφημερίδες. Για λόγους που θα εξηγήσουμε λίγο παρακάτω, το πέμπτο κεφάλαιο αποτελεί εξαίρεση, καθώς άξονας της αφήγησης είναι μία συγκεκριμένη πολιτική επιλογή και όχι οι ίδιες οι εφημερίδες.

Το πρώτο κεφάλαιο έχει εισαγωγικό χαρακτήρα. Παρατίθεται δηλαδή το ιστορικό πλαίσιο της εποχής ώστε να γίνουν εξ αρχής κατανοητές οι συγκυρίες κάτω από τις οποίες γράφονταν τα όσα σχολιάζουμε. Είναι μια καθαρά γεγονοτολογική αφήγηση η οποία όμως έχει μια ιδιαιτερότητα. Είναι γραμμική και ενιαία, συμπεριλαμβάνει δηλαδή τόσο τα γεγονότα στην Κορέα όσο και στην Ελλάδα. Δεν έχει γραφτεί δηλαδή ένα ξεχωριστό υποκεφάλαιο για τη μία χώρα και ένα για την

²² Ιωάννα Παπαθανασίου, «Ο Δημοκρατικός», *ό.π.*, τ.1, σ.499-500.

²³ Η. Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική δημοκρατία: Κόμματα και εκλογές*, Πατάκης, Αθήνα 2001, σ.130.

άλλη. Αυτή η προσέγγιση είναι χρήσιμη διότι, μεταξύ άλλων, γίνεται ευκρινέστερη η σημαντική επίδραση που είχε ο πόλεμος της Κορέας στα ελληνικά πράγματα.

Το δεύτερο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην *Καθημερινή*. Οι δύο πρώτες υποενότητες εξετάζουν το πώς οι Έλληνες και οι ξένοι δημοσιογράφοι σχολίασαν την αρχή των εχθροπραξιών μεταξύ Βορείων και Νοτίων. Η έμφαση δίνεται στη διεθνή διάσταση και τον οικουμενικό χαρακτήρα που προσέδιδαν στην Κορέα. Η επόμενη υποενότητα παρατηρεί τον τρόπο με τον οποίο εργαλειοποιήθηκε ο πόλεμος ώστε να εξυπηρετηθούν τα εγχώρια πολιτικά αιτήματα της εφημερίδας. Τέλος, οι δύο επόμενες υποενότητες καταπιάνονται με τη διαχείριση της διαφαινόμενης νίκης των συμμαχικών δυνάμεων και τη μετέπειτα αναζωπύρωση του μετώπου λόγω της κινέζικης εισβολής.

Το τρίτο κεφάλαιο, το οποίο ασχολείται με το *Βήμα*, ακολουθεί σε γενικές γραμμές την ίδια κατεύθυνση με το προηγούμενο. Εδώ ωστόσο δεν θα επιμείνουμε τόσο στα χαρακτηριστικά που αποδίδονταν στην Κορέα ως διεθνές γεγονός, αλλά στις εσωτερικές προκλήσεις που αντιμετώπισε η εφημερίδα εξαιτίας του πολέμου. Ο λόγος για τον οποίο συμβαίνει αυτό είναι βασικά διότι το *Βήμα* καλούταν να υπερασπιστεί μία πολιτική και μία τάση που φάνηκε να καταρρέουν. Η αναγκαστική αλλαγή πλευσης λοιπόν έχει και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Οι δύο τελευταίες υποενότητες αγγίζουν τα ίδια θέματα με το προηγούμενο κεφάλαιο.

Το τέταρτο κεφάλαιο αφορά τον *Δημοκρατικό*. Η πρώτη υποενότητα αυτού του κεφαλαίου, που διαπερνά τον πρώτο μήνα κυκλοφορίας της εφημερίδας (17 Αυγούστου – 16 Σεπτεμβρίου), είναι κάπως διαφορετική σε σχέση με τις υπόλοιπες αυτής της εργασίας καθώς διακρίνεται από μία σχετική αποσπασματικότητα. Η αιτία που συμβαίνει αυτό είναι ότι όταν ξεκίνησε η λειτουργία του *Δημοκρατικού*, ο πόλεμος της Κορέας δεν είχε μια σταθερή παρουσία στις σελίδες του, για λόγους που θα εξετάσουμε στο εν λόγω κεφάλαιο. Συνεπώς δεν θα ήταν εύκολη ή και γόνιμη μία γραμμική αφήγηση. Έτσι, στο συγκεκριμένο υποκεφάλαιο μελετάμε περισσότερο τα μοτίβα που υιοθετούνταν. Οι δύο τελευταίες υποενότητες ακολουθούν τις αντίστοιχες των προηγούμενων κεφαλαίων, αλλά από την αντίθετη σκοπιά. Εξετάζεται δηλαδή η διαχείριση μίας διαφαινόμενης ήττας και η αναπτέρωση της ελπίδας λόγω της Κίνας.

Το πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο, προσεγγίζει την απόφαση της αποστολής του ελληνικού τάγματος στην Κορέας. Οι υποενότητες εδώ είναι δύο. Η πρώτη

αφορά την ενασχόληση των δύο αστικών εντύπων -δηλαδή του *Βήματος* και της *Καθημερινής*- με το εν λόγω ζήτημα, ενώ η δεύτερη αφορά τον *Δημοκρατικό*. Ο πρώτος λόγος για τον οποίο προτιμήθηκε να εξεταστούν σε ξεχωριστό κεφάλαιο οι αντιδράσεις για το τάγμα είναι ότι πρόκειται για το κατεξοχήν γεγονός σύνδεσης Ελλάδας- Κορέας και ως εκ τούτου αξίζει ειδική μνεία. Ο δεύτερος λόγος έχει να κάνει με τις κατευθύνσεις που κατά κάποιο τρόπο επιβάλλει το ίδιο το υλικό. Πιο συγκεκριμένα, όπως θα δούμε, οι αναφορές στο ελληνικό εκστρατευτικό σώμα ήταν εξαιρετικά σποραδικές με συνέπεια να είναι αρκετά δύσκολο να ενταχθεί στην γραμμική αφήγηση που κατά κανόνα έχουμε ακολουθήσει. Σε κάθε περίπτωση, η ξεχωριστή θέση του τάγματος στην εργασία, μας επιτρέπει να επαληθεύσουμε και ορισμένες διαπιστώσεις που έχουν διατυπωθεί στα προηγούμενα κεφάλαια.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΕΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τα δεδομένα πριν την έκρηξη

Δεδομένου ότι οι εφημερίδες που θα εξετάσουμε συνδέονταν με συγκεκριμένους πολιτικούς χώρους, είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό το ιστορικό πλαίσιο της περιόδου 1950-1951, τόσο σε εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο. Το 1950 είναι για την Ελλάδα ο πρώτος επί της ουσίας μεταπολεμικός χρόνος, ο οποίος ήρθε ετεροχρονισμένα σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Το καλοκαίρι του 1950, η χώρα βρισκόταν σε μία μεταβατική φάση καθώς, μόλις μερικούς μήνες νωρίτερα, είχε τερματιστεί ο αιματηρός εμφύλιος, ο οποίος ξέσπασε ύστερα από τις -επίσης- τραυματικές εμπειρίες της μεταξικής δικτατορίας και του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Μετά και την οριστική ήττα του Δημοκρατικού Στρατού, το ελληνικό κράτος επιδίωκε να πραγματοποιήσει τα πρώτα του βήματα προς την ανασυγκρότηση, απαραίτητος όρος της οποίας ήταν η -κατά το δυνατόν- ομαλοποίηση του πολιτικού σκηνικού.

Αυτή ήταν βασικά και η άποψη που είχαν υιοθετήσει οι Αμερικανοί. Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και την παγίωση των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης ως κυρίαρχων ιδεολογικών και πολιτικών πόλων της υφελίου, η αμερικανική πολιτική ηγεσία προωθούσε ένα σχέδιο που προέβλεπε ότι οι χώρες του λεγόμενου δυτικού κόσμου, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, έπρεπε να πετύχουν αφενός μεν έναν ικανοποιητικό βαθμό πολιτικής σταθερότητας, και αφετέρου μία ισχυρή οικονομική ανάπτυξη που θα οδηγούσε στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου. Μόνο έτσι θα μπορούσε να αποκρουστεί αποτελεσματικά η απήχηση επικίνδυνων κομμουνιστικών ιδεών στην κοινωνία.²⁴

Ακολουθώντας αυτό το πνεύμα, σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε το περίφημο Σχέδιο Μάρσαλ, το πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας εκ μέρους των ΗΠΑ προς τις

²⁴ Γιάννης Στεφανίδης, *Από τον Εμφύλιο στον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ελλάδα και ο συμμαχικός παράγοντας 1949-52*, Προσκήνιο, Αθήνα 1999, σ. 51.

χώρες της Ευρώπης.²⁵ Αυτό ήταν ένα πρόγραμμα εμπνευσμένο από τις εισηγήσεις του σημαντικού Αμερικανού διπλωμάτη George Kennan, ο οποίος ήταν και ο βασικότερος υποστηρικτής της έμφασης στα οικονομικά μέσα, ώστε να επιτευχθεί η ανάσχεση της σοβιετικής επιρροής.²⁶ Με δεδομένες τις πρωτοφανείς πληγές που άφηνε πίσω της η δεκαετία του '40 για τον κοινωνικό και παραγωγικό ιστό της Ελλάδας, αυτή η οικονομική βοήθεια συνιστούσε για το κράτος μία υπαρξιακή αναγκαιότητα. Ενδεικτικά, κατά τα χρόνια 1947-1950, την πρώτη περίοδο εφαρμογής του Σχεδίου, εισέρευσαν στη χώρα περίπου 1.237.500.000 δολάρια,²⁷ χωρίς να συνυπολογίζεται σε αυτό το ποσό η βοήθεια σε υλικοτεχνικά μέσα. Το Σχέδιο Μάρσαλ παρατάθηκε για την Ελλάδα μέχρι και το 1952. Η οικονομική βοήθεια αποτελούσε για την αμερικανική πρεσβεία ένα ισχυρό όπλο χειραγώγησης του ελληνικού πολιτικού συστήματος, όταν το τελευταίο προέβαλε αντιρρήσεις σχετικά με την υιοθέτηση βασικών κατευθύνσεων που έθεταν οι ΗΠΑ, όπως συνέβη για παράδειγμα την άνοιξη του 1950,²⁸ που θα αναφέρουμε στη συνέχεια. Ο ημερήσιος Τύπος, ιδιαίτερα ο αστικός, έθιγε αρκετά συχνά αυτό το ζήτημα, ακόμα και όταν καταπιανόταν με θέματα όπως ο πόλεμος της Κορέας.

Το αίτημα όμως της ομαλοποίησης δεν θα ήταν δυνατό να μετουσιωθεί σε πράξη μόνο με οικονομικά μέσα. Κατά τους πρώτους μήνες μετά το τέλος του εμφυλίου, οι ΗΠΑ προωθούσαν την ιδέα μίας ηπιότερης αντιμετώπισης των ηττημένων, οι οποίοι βρίσκονταν κατά χιλιάδες στην εξορία και σε φυλακές.²⁹ Οι οχλήσεις προς την κυβέρνηση Διομήδη επ' αυτού του ζητήματος προκάλεσαν αντεγκλήσεις με την πρεσβεία καθώς η Δεξιά, υπό την πίεση του στρατεύματος και του Παλατιού, δεν δεχόταν καμία χαλάρωση των μέτρων έναντι των κομμουνιστών.³⁰ Η πορεία προς τις εκλογές της 5^{ης} Μαρτίου 1950 προβλεπόταν δύσκολη.

Σε αυτές τις εκλογές, τα δύο πάλαι ποτέ κυρίαρχα κόμματα του Μεσοπολέμου, το Κόμμα των Φιλελευθέρων, με ηγέτη τον Σοφοκλή Βενιζέλο, και το Λαϊκό Κόμμα,

²⁵ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με το Σχέδιο Μάρσαλ βλ. Ε. Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, σ.99-105 και Κ. Σβολόπουλος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981*, σ. 232-233.

²⁶ Ε. Χατζηβασιλείου, *ό.π.*, σ. 90-94.

²⁷ Τόμας Γκάλαντ, *Νεότερη Ελλάδα. Από τον πόλεμο της Ανεξαρτησίας μέχρι τις Μέρες μας*, μτφρ.: Γιάννα Σκαρβέλη, Πεδίο, Αθήνα 2017, σ.383.

²⁸ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός Φιλελευθερισμός. Το Ριζοσπαστικό Ρεύμα, 1932-1979*, Πατάκης, Αθήνα 2010, σ. 235-236.

²⁹ Στεφανίδης, *ό.π.*, σ. 51.

³⁰ Στο ίδιο, σ. 95-96.

με ηγέτη τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη, βίωσαν μία πρωτοφανή φθορά, αδόκητη –σ’ ένα βαθμό- δεδομένου ότι ήταν οι νικητές του εμφυλίου. Αυτή η φθορά εκδηλώθηκε με διαφορετικούς όρους για το καθένα. Στην περίπτωση του Κόμματος των Φιλελευθέρων, σημαίνοντα ρόλο είχε η εμφάνιση της Εθνικής Ένωσης Προοδευτικού Κέντρου (ΕΠΕΚ), ενός νέου πολιτικού σχήματος, υπό τον στρατηγό Νικόλαο Πλαστήρα, που επιδίωκε να φέρει την ανανέωση της πολιτικής ζωής.³¹

Το κύριο αίτημα της ΕΠΕΚ ήταν η ειρήνευση μεταξύ των Ελλήνων ώστε να ξεπεραστούν οι συνέπειες του εμφυλίου πολέμου. Μάλιστα, τα στελέχη της δεν δίσταζαν να χρησιμοποιούν τον όρο «εμφύλιος πόλεμος», κάτι που, όπως επισημαίνει ο Ηλίας Νικολακόπουλος, αποτελούσε «πρόκληση για τις κυρίαρχες απόψεις της εποχής».³² Η τότε μετριοπαθής θέση των Αμερικανών σχετικά με το ζήτημα της εσωτερικής ειρήνευσης ευνοούσε το νέο κόμμα. Η διαλλακτική στάση της ΕΠΕΚ απασχόλησε έντονα τον δημόσιο διάλογο της εποχής και δέχτηκε σκληρή κριτική ακόμα και από κεντρώες εφημερίδες.

Τόσο η ΕΠΕΚ όσο και το Κόμμα των Φιλελευθέρων διεκδικούσαν την πρωτοκαθεδρία στον χώρο του Κέντρου. Τι σήμαινε όμως «Κέντρο» στην πραγματικότητα του 1950; Ποια ήταν η θέση του στα ριζικά αναδιαμορφωμένα εθνικά και υπερεθνικά συμφραζόμενα; Ποιος ήταν ο κυριότερος πολιτικός εχθρός του; Οι αριστεροί συμμορίτες ή οι δεξιοί βασιλόφρονες; Όπως έχει παρατηρήσει ο Τάσος Σακελλαρόπουλος, ακριβώς αυτό το δίλλημα εγκλώβισε εν τέλει το Κέντρο και οδήγησε στην αποτυχία ανανέωσης του πολιτικού του οράματος.³³ Σε μία περίοδο μετάβασης, αυτό που κάπως αφαιρετικά ονομάζουμε κεντρώος χώρος, παρουσιάζεται αμήχανος και αδιαμόρφωτος. Αυτή είναι μία απαραίτητη επισήμανση που πρέπει να λάβουμε υπόψη ώστε να κατανοήσουμε πληρέστερα τον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνονται οι εξελίξεις στον ημερήσιο Τύπο της εποχής, είτε αυτός ήταν φιλικός προς το Κέντρο είτε όχι.

³¹ Για μία διεξοδική ανασκόπηση της πορείας της ΕΠΕΚ βλ. Κατερίνα Δέδε, *Ο Σύντομος Πολιτικός Βίος της ΕΠΕΚ*. Η Ανάδυση του Κέντρου στη Μετεμφυλιακή Ελλάδα, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2016, σ.142-145.

³² Η. Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική δημοκρατία: Κόμματα και εκλογές*, σ. 109.

³³ Τάσος Σακελλαρόπουλος, «Ηγετικά και παραταξιακά αδιέξοδα στον χώρο του Κέντρου κατά την πολιτική ελληνική δεκαετία, 1940-1949: Η περίπτωση του Σοφοκλή Βενιζέλος,» στον Τ. Σακελλαρόπουλος – Ε. Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος: η πολιτική διαδρομή, το πρόσωπο, η εποχή*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2009, σ.70.

Οι εκλογές του Μαρτίου 1950 ήταν οι πρώτες εκλογές που διεξήχθησαν μετά την πυκνή δεκαετία του 1940. Κανένα από τα δύο παραδοσιακά κόμματα δεν μπόρεσε να ξεπεράσει το ποσοστό του 20%. Σε επίπεδο κομματικής έκφρασης, η Δεξιά φάνηκε να βρίσκεται πια σε κρίση, καθώς έλειπε εκείνος ο σχηματισμός που θα αναπλήρωνε το κενό του «ημιθανούς» Λαϊκού Κόμματος, που έλαβε το πενιχρό 18,8%. Το κενό αυτό θα έρθει να συμπληρώσει ο στρατάρχης Αλέξανδρος Παπάγος, ένα χρόνο αργότερα, στις 6 Αυγούστου 1951, με την ίδρυση του Ελληνικού Συναγερμού.

Οι ζυμώσεις για τη δημιουργία πολιτικού σχήματος υπό τον Παπάγο είχαν ξεκινήσει ήδη από το 1949, με πρωτεργάτες ανθρώπους του Παλατιού, μία προσπάθεια που έχει μείνει γνωστή ως «λύση Παπάγου».³⁴ Η «λύση» αυτή έχει αξία για το θέμα μας διότι, όπως θα δούμε, με αφορμή τις εξελίξεις στην Κορέα, ανατροφοδοτείται μ' έναν αδιόρατο τρόπο στον αστικό Τύπο, ιδιαίτερα στην *Καθημερινή*. Ακόμη και ο Δημήτρης Λαμπράκης, παρότι κεντρώος, φάνηκε να στηρίζει μία τέτοια διέξοδο, τουλάχιστον κατά το πρώτο μετεμφυλιακό διάστημα.³⁵

Αυτή η στάση του ιδρυτή του Δημοσιογραφικού Ομίλου Λαμπράκη (ΔΟΛ) δεν πρέπει να προξενεί εντύπωση, αν αναλογιστούμε τα φαινόμενα πολυδιάσπασης του Κέντρου. Πέραν της ΕΠΕΚ και του Κόμματος Φιλελευθέρων, στις εκλογές του 1950, αρκετά ισχυρό παρουσιάστηκε το Κόμμα του Γεωργίου Παπανδρέου, που συγκέντρωσε 10,6% των ψήφων. Μία από τις βασικότερες διαχωριστικές γραμμές μεταξύ των κεντρώων κομμάτων αποτελούσε το ζήτημα των μέτρων επιείκειας έναντι των αριστερών πολιτών. Όπως θα φανεί κατά τους μήνες που θα ακολουθήσουν, αυτό το πρόβλημα θα αποδειχτεί τελικά αξεπέραστο στην προσπάθεια τους να συνεργαστούν σε κυβερνητικό επίπεδο.

Μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου, ο χώρος που έπρεπε να υπερβεί τις μεγαλύτερες προκλήσεις ήταν η Αριστερά. Στις 16 Οκτωβρίου 1949, ο γενικός γραμματέας του ΚΚΕ, Νίκος Ζαχαριάδης, πραγματοποίησε μία ραδιοφωνική δήλωση στην οποία ανακοίνωνε προσωρινή εκεχειρία, αναφέροντας και τη γνωστή φράση για «το όπλο παρά πόδα». Την επαύριον του πολέμου, οι συνθήκες για το κόμμα ήταν εξαιρετικά δυσμενείς. Η πλειοψηφία της Κεντρικής Επιτροπής είχε φύγει εκτός

³⁴ Γ. Στεφανίδης, *ό.π.*, σ. 100.

³⁵ Στο ίδιο.

Ελλάδας, τα σημαντικότερα στελέχη του κόμματος ήρθαν αντιμέτωπα με φυλακίσεις και εξορία, ενώ ταυτόχρονα οι οπαδοί του υφίσταντο διώξεις από το κράτος. Έχοντας τεθεί εκτός νόμου ήδη από τον Δεκέμβριο του 1947 και χωρίς να έχει τη δυνατότητα να προπαγανδίσει τις θέσεις του με κάποιο νόμιμο τρόπο, το ΚΚΕ έπρεπε να υλοποιήσει την κατά το δυνατόν ανασυγκρότησή του, αλλά και να συμμετάσχει στην νόμιμη πολιτική ζωή.

Οι εκλογές του Μαρτίου 1950 προσέφεραν μία πρώτη ευκαιρία για να μετρήσει τις δυνάμεις του. Για να το καταφέρει αυτό, έπρεπε να φτάσει σε συνεννόηση με άλλα αριστερά σχήματα της εποχής, και κυρίως με το Σοσιαλιστικό Κόμμα – Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας (ΣΚ – ΕΛΔ), του Αλέξανδρου Σβώλου. Αυτή ήταν μία σύμπραξη που ενδεχομένως καμία από τις δύο πλευρές δεν επιθυμούσε.³⁶ Σε κάθε περίπτωση, στις 2 Φεβρουαρίου 1950, ιδρύθηκε η Δημοκρατική Παράταξη (ΔΠ). Κεντρικό ρόλο στη συγκρότησή της είχε ο Νίκος Πλουμπίδης, παρά τις αντιρρήσεις της Κεντρικής Επιτροπής.³⁷

Στις εκλογές του Μαρτίου, η Δημοκρατική Παράταξη συγκέντρωσε το διόλου ευκαταφρόνητο ποσοστό του 9,7%, ήτοι 163.824 ψήφους. Η επίδοση αυτή κρίθηκε ως ιδιαίτερα ικανοποιητική, σε συνάρτηση μάλιστα και με τα χαμηλά ποσοστά που έλαβαν τα δυο παραδοσιακά κόμματα του αστικού κόσμου, που ήταν και οι νικητές του εμφυλίου. Οι λόγοι για τους οποίους δεν κατάφεραν να κεφαλαιοποιήσουν πολιτικά τη στρατιωτική τους επιτυχία, δεν θα αναλυθούν σ' αυτήν την εργασία διότι κάτι τέτοιο θα υπερέβαινε τα όρια της. Αυτό που μας αφορά ωστόσο είναι ότι το εκλογικό αποτέλεσμα επισημοποιούσε, κατά τρόπον τινά, το αίσθημα της μετάβασης που χαρακτήριζε την περίοδο. Κανένας πολιτικός χώρος δεν είχε προλάβει να προσαρμοστεί στα μετεμφυλιακά δεδομένα, όπως άλλωστε αναδεικνύει και η πορεία τους κατά τα επόμενα χρόνια. Έπρεπε να διαπραγματευτούν με τον εαυτό τους και να συγκροτήσουν μία νέα ταυτότητα, ορίζοντας τους συμμάχους και του εχθρούς τους.

Σ' αυτό το υπό διαμόρφωση πλαίσιο, μια πρώτη σύγκληση συντελέστηκε μεταξύ των κεντρικών κομμάτων για τον σχηματισμό κυβέρνησης. Μετά την αποτυχημένη προσπάθεια του Σοφοκλή Βενιζέλου να διαμορφώσει κάποιου είδους

³⁶ Η. Νικολακόπουλος, *ό.π.*, σ. 104.

³⁷ Ηλίας Νικολακόπουλος, «Μετά τον Εμφύλιο: Η επάνοδος της Αριστεράς στην κοινοβουλευτική ζωή», στο Ηλία Νικολακόπουλου (επιμ.), *Νίκος Πλουμπίδης*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, Αθήνα 2019, σ. 82-85.

κυβερνητική πλειοψηφία, και αφού η αμερικανική πρεσβεία συγκρούστηκε σφοδρά με το Παλάτι και απείλησε μέχρι και με διακοπή της χρηματοδότησης προς την Ελλάδα,³⁸ ο Πλαστήρας ορκίστηκε πρωθυπουργός στις 15 Απριλίου 1950. Είχε τη στήριξη των βουλευτών της ΕΠΕΚ, του Κόμματος Φιλελευθέρων και του Κόμματος του Γεωργίου Παπανδρέου.

Ο σχηματισμός κυβέρνησης υπό τον Πλαστήρα, ήταν μία εξέλιξη την οποία, σε εκείνη τη φάση, στήριζαν ανεπιφύλακτα οι ΗΠΑ. Πέραν της ανάγκης για ομαλοποίηση του πολιτικού σκηνικού, ήταν κρίσιμο να αποκρουστούν οι κατηγορίες της Κομινφόρμ περί παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ελλάδα.³⁹ Αν μη τι άλλο, ο Πλαστήρας, που είχε ως βασικό στοιχείο του προεκλογικού του λόγου τα μέτρα επιείκειας,⁴⁰ ήταν ένα πρόσωπο που θα μπορούσε να βοηθήσει σ' αυτή την κατεύθυνση. Έτσι, μεταξύ άλλων, κατά το επόμενο τρίμηνο, και παρά τις αντιρρήσεις του Βενιζέλου, μειώθηκαν σχεδόν στο μισό οι κρατούμενοι στη Μακρόνησο, ενώ καταργήθηκαν και τα έκτακτα στρατοδικεία, αν και εξακολούθησαν να υφίστανται τα τακτικά, τα οποία εκδίκαζαν πολιτικά αδικήματα.⁴¹

Η έναρξη του πολέμου και τα απότοκα της

Αυτή ήταν σε γενικές γραμμές η κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα τον Ιούνιο του 1950. Ωστόσο, οι διεθνείς εξελίξεις έφεραν –κατά τρόπο απροσδόκητο–σημαντικές μεταβολές. Στις 25 Ιουνίου 1950 η Λαϊκή Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας (στο εξής Βόρεια Κορέα), θα περάσει τον 38^ο παράλληλο και θα εισβάλει στα εδάφη της Δημοκρατίας της Κορέας (στο εξής Νότια Κορέα). Η εξέλιξη αυτή ήρθε μετά από αδυναμία των δυτικών χωρών, και κυρίως των ΗΠΑ, να εκτιμήσουν τις δυνατότητες και τις διαθέσεις της βορειοκορεατικής ηγεσίας.

Το ενδεχόμενο ενός πολέμου ήταν ανοιχτό ήδη από το 1945. Ως τότε, η Κορέα βρισκόταν υπό ιαπωνική κατοχή, η οποία είχε διαρκέσει σχεδόν 40 χρόνια και τερματίστηκε με την άνευ όρων παράδοση της Ιαπωνίας στους Συμμάχους, στις 15 Αυγούστου 1945. Η Σοβιετική Ένωση, που είχε εισβάλει στην κορεατική χερσόνησο λίγες μόλις μέρες πριν τη συνθηκολόγηση των ηττημένων, συμφώνησε με τις ΗΠΑ

³⁸ Η. Νικολακόπουλος, *ό.π.*, σ. 126.

³⁹ Γ. Στεφανίδης, *ό.π.*, σ. 109.

⁴⁰ Κ. Δέδε, *ό.π.*, σ.142-145.

⁴¹ Γ. Στεφανίδης, *ό.π.*, σ. 122.

να αναλάβει προσωρινά τη διοίκηση του τμήματος βόρεια του 38^{ου} παράλληλου, ενώ οι Αμερικανοί θα αναλάμβαναν το νότιο τμήμα.

Δεδομένου του σαρανταετούς κενού εντόπιας εξουσίας, τα δύο τμήματα υιοθέτησαν (ή τους επιβλήθηκαν) τα πολιτικά συστήματα της εκάστοτε διοικούσας δύναμης.⁴² Έτσι, στον νότο, εγκαθιδρύθηκε ένα κοινοβουλευτικό σύστημα, με πρόεδρο τον Σίγκμαν Ρη, και στον βορρά ένα καθεστώς σοσιαλιστικού τύπου, με ηγέτη τον Κιμ Ιλ Σουνγκ. Τα προβλήματα ξεκίνησαν όταν οι ΗΠΑ και η Σοβιετική Ένωση άρχισαν σταδιακά να αποχωρούν από τα τμήματα που είχαν αναλάβει. Οι δυο «Κορέες» αυτοανακηρύχθηκαν ως ανεξάρτητα κράτη, πρώτα η Νότια στις 14 Αυγούστου 1948 και λίγες εβδομάδες αργότερα η Βόρεια, στις 9 Σεπτεμβρίου. Και οι δύο δυνάμεις διεκδικούσαν το δικαίωμα της κυριαρχίας σ' ολόκληρη τη χερσόνησο, μην αναγνωρίζοντας ως νόμιμη την απέναντι πλευρά.

Στις 12 Ιανουαρίου 1950, ο Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Dean Acheson, σε ομιλία του στην Ουάσιγκτον, μίλησε, μεταξύ άλλων, για τις περιοχές της Ασίας που οι Ηνωμένες Πολιτείες ενέτασσαν στην αμυντική τους περίμετρο. Ενδεχομένως από αβλεψία, η Κορέα δεν αναφέρθηκε σε κανένα σημείο. Αυτό το γεγονός ενθάρρυνε τον Κιμ Ιλ Σουνγκ, ο οποίος θεώρησε ότι οι ΗΠΑ δεν θα έσπευδαν σε βοήθεια των νοτιοκορεατών, σε περίπτωση επίθεσης. Τον Απρίλιο και τον Μάιο λοιπόν του ίδιους έτους συναντήθηκε με τον Στάλιν στην Μόσχα και τον Μάο στο Πεκίνο, θέλοντας αφενός μεν να τους ενημερώσει για τα σχέδια του και αφετέρου για να εξασφαλίσει στρατιωτική ή οικονομική στήριξη από τις δύο μεγάλες δυνάμεις. Ο σοβιετικός ηγέτης ξεκαθάρισε ότι η ΕΣΣΔ θα παρείχε τον στρατό της μόνο στην περίπτωση που δεν εμπλέκονταν στον πόλεμο οι ΗΠΑ, ενώ ο Μάο υποσχέθηκε ότι, εάν εισέβαλαν οι Αμερικάνοι στην Κορέα, θα έστελνε στρατό προς βοήθεια του Κιμ.⁴³

Πριν την έναρξη του πολέμου στις 25 Ιουνίου, είχαν σημειωθεί αρκετά επεισόδια μικρής κλίμακας στα σύνορα μεταξύ των δύο χωρών. Παρ' όλα αυτά, οι υπηρεσίες πληροφοριών των χωρών της Δύσης έδιναν, μέχρι την τελευταία στιγμή,

⁴² Για την παγίωση του σοσιαλιστικού καθεστώτος στη Βόρεια Κορέα βλ. Andrei Lankov, «The Demise of Non-Communist Parties in North Korea (1945–1960)», *Journal of Cold War Studies*, 3/1 (Καλοκαίρι 2001), σ. 103-125. Για την αμερικανική παρουσία στη Νότια Κορέα βλ. William Stueck και Yi Boram, «"An Alliance Forged in Blood": The American Occupation of Korea, the Korean War, and the U.S.–South Korean Alliance», *Journal of Strategic Studies*, 33/2 (2010), σ. 177–209.

⁴³ Paul Edwards, *Korean War Almanac*, New York: Facts on File Inc., 2006, σ.36-37.

συγκεχυμένες αναφορές σχετικά με τις προθέσεις και τις στρατιωτικές δυνατότητες της Βορείου Κορέας. Ο στρατός της τελευταίας είχε εκπαιδευτεί από τους Σοβιετικούς,⁴⁴ οι οποίοι μάλιστα, προτού αποχωρήσουν από την περιοχή το 1948, άφησαν πίσω τους βαρύ οπλισμό.⁴⁵ Ήταν σαφές ότι οι δυνάμεις των Βορείων θα μπορούσαν να υπερκεράσουν εύκολα τους Νότιους. Αυτή η εκτίμηση επιβεβαιώθηκε στο πεδίο της μάχης όταν 135.000 στρατιώτες επιτέθηκαν στα εδάφη της Νοτίου Κορέας και μέσα σε τρεις μόλις μέρες είχαν καταλάβει την πρωτεύουσα Σεούλ. Ο στρατός των Νοτίων παρουσίαζε σημάδια διάλυσης και ήταν δεδομένο ότι η πλήρης συντριβή θα ήταν θέμα ημερών, εάν δεν πραγματοποιούταν ξένη επέμβαση.

Η εισβολή της Βόρειας Κορέας προκάλεσε απόλυτο αιφνιδιασμό στις ΗΠΑ.⁴⁶ Υπήρχε έντονος φόβος ότι η κατάσταση οδηγούταν σ' έναν Τρίτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Άμεσα συγκλήθηκε το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ το οποίο, με ομόφωνη απόφαση του, καταδίκασε τις ενέργειες του Κιμ Ιλ Σουνγκ και κάλεσε όλα τα μέλη του Οργανισμού να συνδράμουν στρατιωτικά ώστε να αποκρουστεί η επίθεση. Να σημειωθεί πως η Σοβιετική Ένωση είχε τη δυνατότητα να ασκήσει βέτο σ' αυτή την απόφαση, ωστόσο δεν μπόρεσε να αξιοποιήσει το δικαίωμα της διότι από τον Ιανουάριο του 1950 απείχε από το Συμβούλιο Ασφαλείας, διαμαρτυρούμενη για το γεγονός ότι είχε γίνει δεκτή σ' αυτό η Ταιβάν και όχι η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας.

Έτσι, αποφασίστηκε η συγκρότηση του πρώτου στρατού υπό τη σημαία των Ηνωμένων Εθνών. Επικεφαλής δύναμη θα ήταν οι ΗΠΑ, με τον πρόεδρο Τρούμαν να ορίζει διοικητή της στρατιάς τον στρατηγό Ντάγκλας Μακ Άρθουρ. Ο έμπειρος Μακ Άρθουρ, ήρωας για τον αμερικάνικο λαό, είχε αναλάβει ένα δύσκολο έργο καθώς οι βορειοκορεάτες προχωρούσαν εξαιρετικά γρήγορα στο μέτωπο. Μέχρι τις αρχές Αυγούστου, είχαν καταφέρει να περιορίσουν τους Νότιους, αλλά και τον ακόμα ανέτοιμο στρατό του ΟΗΕ, στο ακρωτήριο του Πουσάν, μόλις 80 χιλιόμετρα από τη θάλασσα. Με άλλα λόγια, σε αυτήν την αρχική φάση του πολέμου, σχεδόν το σύνολο της κορεατικής χερσονήσου βρισκόταν υπό τον έλεγχο των κομμουνιστών.

⁴⁴ Για μία συνολική επισκόπηση της σοβιετικής στρατιωτικής συνδρομής στην πρώτη φάση του Πολέμου της Κορέας βλ. Zhihua Shen, «China and the Dispatch of the Soviet Air Force: The Formation of the Chinese–Soviet–Korean Alliance in the Early Stage of the Korean War», *Journal of Strategic Studies*, 33/2 (2010), σ. 211-230.

⁴⁵ Γιώργος Καζαμίας, «Η ελληνική συμμετοχή στον πόλεμο της Κορέας: Μια σύντομη αναφορά» στο Επαμεινώνδα Σχοινά, *Κορέα: Το Ημερολόγιο ενός Έλληνα Στρατιώτη, 1950-1951*, Φοίνικας, Αθήνα 2018, σ. xiii.

⁴⁶ S. Casey, *Selling the Korean War: Propaganda, Politics, and Public Opinion in the United States, 1950–1953*, σ.19.

Οι δραματικές στιγμές που εκτυλίσσονταν στην άλλη άκρη του κόσμου, δεν άφησαν ανεπηρέαστα τα ελληνικά πράγματα. Οι ΗΠΑ άλλαξαν άρδην τη στάση τους στο ζήτημα των μέτρων επιείκειας, η υλοποίηση των οποίων πάγωσε απότομα. Παράλληλα, διακόπηκε και η διαδικασία περικοπής δαπανών για τις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις, κάτι που -προ Κορέας- προωθούσαν οι Αμερικανοί ώστε να απελευθερωθούν χρήματα για την παραγωγική ανασυγκρότηση.⁴⁷ Ο Πλαστήρας βρέθηκε σε δύσκολη θέση καθώς δεν μπορούσε πλέον να ανταποκριθεί στη βασικότερη ίσως δέσμευση που είχε αναλάβει το κόμμα του. Στις 25 Ιουλίου, η κυβέρνηση ανακοίνωσε επίσημα ότι θα ευθυγραμμιζόταν με την πολιτική των Συμμάχων και ότι αναβαλλόταν επ' αόριστον το πρόγραμμα ειρήνευσης.⁴⁸

Από τη στιγμή που οι Αμερικανοί αποφάσισαν ότι έπρεπε να τηρηθεί μία πιο απηνής στάση έναντι των κομμουνιστών, η πρωθυπουργία Πλαστήρα οδηγήθηκε στην κατάρρευση. Η αμερικανική πρεσβεία, μαζί με το Παλάτι, επανέφεραν σενάρια περί «λύσης Παπάγου» κάτι που όμως δεν ευδοκίμησε.⁴⁹ Τελικά, ο Σοφοκλής Βενιζέλος, με αφορμή μία δήλωση του Πλαστήρα ανήμερα Δεκαπενταύγουστου στην Τήνο, όπου τάχθηκε υπέρ των μέτρων επιείκειας, απέσυρε την εμπιστοσύνη του κόμματος του και έριξε την κυβέρνηση. Λίγες μέρες αργότερα, στις 21 Αυγούστου, ορκίστηκε πρωθυπουργός λαμβάνοντας βέβαια ψήφο εμπιστοσύνης μόλις τρεις εβδομάδες αργότερα, στηριζόμενος σε ψήφους του Λαϊκού Κόμματος και του Κόμματος του Παπανδρέου.

Μία από τις πρώτες κινήσεις του Βενιζέλου ως πρωθυπουργού ήταν να προσφέρει μια ελληνική ταξιαρχία στον αγώνα του ΟΗΕ στην Κορέα. Επειδή ωστόσο οι Αμερικανοί δεν διέθεταν τα απαραίτητα εφόδια, η ταξιαρχία μετατράπηκε αργότερα σε τάγμα.⁵⁰ Η προσφορά Ελλήνων στρατιωτών εντασσόταν στην προσπάθεια της χώρας να ενισχύσει το αίτημα της για ένταξη στο ΝΑΤΟ. Στην πραγματικότητα, ακολουθούσε τις αντίστοιχες προσπάθειες της Τουρκίας η οποία, από τις 29 Ιουλίου, είχε καταθέσει επίσημη πρόταση για ένταξη στον Οργανισμό, έχοντας ήδη προσφέρει 4.500 άνδρες στον πόλεμο της Κορέας. Ο Βενιζέλος,

⁴⁷Γ. Στεφανίδης, *ό.π.*, σ. 123.

⁴⁸Στο *ίδιο*, σ.126.

⁴⁹Η. Νικολακόπουλος, *ό.π.*, σ. 126.

⁵⁰Γ. Στεφανίδης, *ό.π.*, σ. 61.

πιστεύοντας ότι πιθανή αποδοχή της τουρκικής υποψηφιότητας στο NATO θα σήμαινε ταυτόχρονη αποδοχή και της Ελλάδας, τήρησε στάση αναμονής.⁵¹

Η αλήθεια είναι ότι οι εξελίξεις στο μέτωπο της Κορέας, λειτουργούσαν υπέρ των αιτημάτων των δύο χωρών. Οι ΗΠΑ έπαψαν πλέον να στηρίζονται σε οικονομικά μέσα για την αντιμετώπιση της κομμουνιστικής απειλής και έδωσαν έμφαση σε μία περιμετρική στρατιωτική οργάνωση της υφελίου. Αυτή η αλλαγή στάσης αποτελεί μία από τις σημαντικότερες τομές στον Ψυχρό Πόλεμο και θα μας απασχολήσει και στα επόμενα κεφάλαια. Σ' αυτό το πλαίσιο αποφασίστηκε και η ενίσχυση του NATO.⁵² Εξάλλου, το αξιόμαχο του βορειοκορεατικού στρατού προβλημάτιζε τους Αμερικανούς καθώς, μέχρι τα μέσα του Σεπτεμβρίου του 1950, αντιμετώπιζε αποτελεσματικά τον στρατό του ΟΗΕ διατηρώντας τον στριμωγμένο στο ακρωτήριο του Πουσάν.

Το «φρενήρες» φθινόπωρο του 1950

Στις 15 Σεπτεμβρίου όμως, τα δεδομένα ανατράπηκαν απότομα και ριζικά. Μετά από μία αιφνίδια αμφίβια επιχείρηση, δεκάδες χιλιάδες Αμερικανοί στρατιώτες κατέλαβαν το στρατηγικό σημείο της Ιντσόν.⁵³ Η Ιντσόν ήταν μία πόλη στο βορειοδυτικό τμήμα της Νοτίου Κορέας, ελάχιστα χιλιόμετρα μακριά από τη Σεούλ. Με δεδομένο ότι το μέτωπο είχε παγιωθεί πολλά χιλιόμετρα νοτιοανατολικότερα -στο Πουσάν- οι Αμερικανοί κατάφεραν όχι μόνο να βρεθούν μία ανάσα από την πρωτεύουσα των Νοτίων, αλλά και να ανακόψουν τις γραμμές ανεφοδιασμού των Βορείων. Οι τελευταίοι βρέθηκαν στην ουσία περικυκλωμένοι. Στα νοτιοανατολικά, καλούνταν να αντιμετωπίσουν τις –διαρκώς ενισχυόμενες- δυνάμεις του ΟΗΕ, ενώ στα βορειοδυτικά δημιουργήθηκε από το πουθενά ένα καινούργιο μέτωπο.

Η μάχη της Ιντσόν συνιστά μία τομή στον πόλεμο καθώς σηματοδότησε την ξαφνική και σχεδόν ολοκληρωτική κατάρρευση των βορειοκορεατικών δυνάμεων. Ήταν μία στιγμή θριάμβου που προκάλεσε εκδηλώσεις ενθουσιασμού σε ολόκληρο τον δυτικό κόσμο. Στην Ελλάδα ωστόσο, την ίδια ακριβώς ημέρα αυτής της επιτυχίας, σημειώθηκε μία δυσάρεστη εξέλιξη. Η αμερικανική αντιπροσωπεία ανακοίνωσε στον πρωθυπουργό Βενιζέλο, λίγες μόλις ώρες μετά την εξασφάλιση

⁵¹ Στο ίδιο.

⁵² Ε. Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, Πατάκης, Αθήνα 2001, σ. 128.

⁵³ Ρ. Edwards, *ό.π.*, σ.98.

ψήφου εμπιστοσύνης από τη Βουλή, ότι η οικονομική βοήθεια προς τη χώρα θα περικοπτόταν σε πολύ σημαντικό βαθμό για την επόμενη χρονιά, από τα 274 εκατομμύρια δολάρια του προηγούμενου έτους στα 218. Λίγες μέρες αργότερα, το ΝΑΤΟ απέρριψε το αίτημα της Τουρκίας –άρα εμμέσως και της Ελλάδας- για πλήρη ένταξη στον Οργανισμό, μία απόφαση που, όπως θα δούμε προκάλεσε έκδηλη απογοήτευση στον αστικό κόσμο,⁵⁴ αν και οι Αμερικανοί επιδίωξαν να μετριάσουν τις αντιδράσεις χορηγώντας τον Οκτώβριο στις δύο χώρες ένα καθεστώς «οιονεί συνδεδεμένου μέλους».

Όσο στην Ελλάδα επικρατούσε ένα αίσθημα ανασφάλειας σχετικά με τη θέση της χώρας στο γεωπολιτικό γίγνεσθαι, οι δυνάμεις του ΟΗΕ συνέτριβαν τους αντιπάλους τους. Μόλις 2 εβδομάδες μετά τη μάχη της Ιντσόν, το σύνολο της έκτασης νοτίως του 38^{ου} παράλληλου επανήλθε στον έλεγχο της Δημοκρατίας της Κορέας. Στις 27 Σεπτεμβρίου ο Μακ Άρθουρ έλαβε εντολή από τον Τρούμαν να εισβάλλει στα εδάφη της Βορείου Κορέας και να την καταλάβει, με την προϋπόθεση ότι δεν θα εμπλέκονταν η Σοβιετική Ένωση και η Κίνα. Στις 30 Σεπτεμβρίου, στρατιώτες των Νοτίων, υπό τις οδηγίες του ΟΗΕ, διάβηκαν τον 38^ο παράλληλο, αγνοώντας τις προειδοποιήσεις του πρωθυπουργού και Υπουργού Εξωτερικών της Κίνας, Τσου Εν Λάι, ότι μία τέτοια κίνηση θα προκαλούσε την είσοδο της χώρας του στον πόλεμο.⁵⁵

Παρά τις απειλές αυτές, τις οποίες έκρινε ως μη πιστευτές, ο Μακ Άρθουρ συνέχισε την πορεία του στρατού του, καταλαμβάνοντας την πρωτεύουσα Πιονγκ Γιανγκ στις 19 Οκτωβρίου. Μέσα στις επόμενες μέρες, το μεγαλύτερο τμήμα της κορεατικής χερσονήσου βρισκόταν υπό τον έλεγχο των δυνάμεων του ΟΗΕ. Οι απειλές της Κίνας όμως κάθε άλλο παρά κενές αποδείχτηκαν. Από τις 13 Οκτωβρίου, σε μια πρωτοφανή στιγμή στα χρονικά των σύγχρονων πολεμικών αναμετρήσεων, η στρατιωτική ηγεσία και οι μυστικές υπηρεσίες των δυτικών απέτυχαν να αντιληφθούν ότι 130 χιλιάδες Κινέζοι στρατιώτες,⁵⁶ μαζί με υποστηρικτικές υπηρεσίες, κινήθηκαν προς τα κορεατικά σύνορα, τα οποία ξεκίνησαν να περνούν κατά ομάδες από τις 20 Οκτωβρίου. Η αλήθεια είναι ότι υπήρχαν αρκετές αναφορές περί ύπαρξης Κινέζων στρατιωτών, ωστόσο αυτές υποτιμήθηκαν σε πολύ μεγάλο βαθμό. Το μέγεθος του

⁵⁴ Γ. Στεφανίδης, *ό.π.*, σ. 131.

⁵⁵ P. Edwards, *ό.π.*, σ.110.

⁵⁶ Στο *ίδιο*, σ.116-117.

προβλήματος έγινε κατανοητό μόλις στις 25 Οκτωβρίου, όταν πραγματοποιήθηκε η πρώτη σφοδρή επίθεση των Κινέζων κατά νοτιοκορεατικών δυνάμεων. Για μία ακόμα φορά, ο πόλεμος εισερχόταν σε μία νέα φάση.

Ο Οκτώβριος του 1950 έφερε σημαντικές ανατροπές και στα τεκταινόμενα στην Ελλάδα. Στις αρχές του μήνα ο ΔΟΛ ανέδειξε ως μείζον ζήτημα της επικαιρότητας το σκάνδαλο του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς (ΟΛΠ). Πρόκειται για μία σοβαρή υπόθεση κατάχρησης δημοσίου χρήματος, πρωταγωνιστής της οποίας εμφανιζόταν ο Πάνος Χατζηπάνος, στέλεχος του Λαϊκού Κόμματος και πρώην Υπουργός Μεταφορών. Ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης, που μερικές εβδομάδες νωρίτερα είχε ορκιστεί αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, δέχτηκε έντονες πιέσεις από τους συγκυβερνήτες του, Βενιζέλο και Παπανδρέου, ώστε να παραιτηθεί από τη θέση του, έως ότου διαλευκανθεί η υπόθεση, στην οποία ερευνούταν μέχρι και το ενδεχόμενο εμπλοκής του γιου του.⁵⁷ Μετά την άρνηση του ηγέτη του Λαϊκού Κόμματος να αποχωρήσει από την αντιπροεδρία, ο Βενιζέλος υπέβαλλε την παραίτηση του στις 2 Νοεμβρίου. Ήταν η τέταρτη παραίτηση πρωθυπουργού μέσα σε 8 μόλις μήνες μετά τις εκλογές του Μαρτίου. Μάλιστα, τις τρεις εξ αυτών τις είχε υποβάλλει ο πρόεδρος του Κόμματος των Φιλελευθέρων (είχε προηγηθεί μία τον Μάιο και μία τον Σεπτέμβριο) ασχέτως αν τη δεύτερη φορά κατάφερε να σχηματίσει κυβέρνηση. Εν τέλει, παρέμεινε ξανά στην πρωθυπουργία έχοντας ως μόνο σύμμαχο τον Παπανδρέου, σε μία κυβέρνηση μειοψηφίας. Λίγες εβδομάδες αργότερα βρήκε στήριξη και από ορισμένους βουλευτές του Λαϊκού Κόμματος, οι οποίοι σχημάτισαν ξεχωριστή κοινοβουλευτική ομάδα.

Οι Κινέζοι στην Κορέα προελαύνουν - Το ΚΚΕ στην Ελλάδα λαβώνεται

Εντωμεταξύ, στις 15 Νοεμβρίου, αναχώρησε από τον Πειραιά το ελληνικό τάγμα με προορισμό την Κορέα. Αριθμούσε 53 αξιωματικούς και 798 υπαξιωματικούς και οπλίτες.⁵⁸ Το ΕΚΣΕ έφτασε στην Κορέα στις 9 Δεκεμβρίου, σε μία δύσκολη φάση για τις δυνάμεις του ΟΗΕ, απόρροια της δυναμικής κινεζικής επέμβασης. Στις 4 Δεκεμβρίου οι δυνάμεις των κομμουνιστών είχαν επανακαταλάβει την Πιονγκ Γιανγκ και μέχρι τα μέσα του μήνα είχαν απωθήσει τους εχθρούς τους νοτίως του 38^{ου} παράλληλου. Η Κίνα, αν μη τι άλλο, είχε πραγματοποιήσει μία ηχηρή επίδειξη ισχύος. Όμως δεν σταμάτησε εκεί καθώς, στις 31 Δεκεμβρίου, τα

⁵⁷ Η. Νικολακόπουλος, *ό.π.*, σ. 130.

⁵⁸ Γ. Καζαμίας, *ό.π.*, σ. xvii.

στρατεύματα της, συνεπικουρούμενα από αυτά των Βορείων, ξεκίνησαν την επίθεση τους πέραν του 38^{ου}.⁵⁹

Η κρίσιμη αυτή απόφαση της Κίνας συνεπαγόταν την επ' αόριστον παράταση μίας πολεμικής σύγκρουσης που στις αρχές Οκτωβρίου φαινόταν ότι θα έληγε σχετικά γρήγορα. Η παράταση αυτή δημιούργησε –απρόσμενα- μία ακόμα δυσάρεστη συνέπεια για την ήδη ταλαιπωρημένη, λόγω των εσωτερικών ταλαντεύσεων, ελληνική κυβέρνηση. Πιο συγκεκριμένα, ήδη από τον Νοέμβριο, λόγω της κινεζικής εισβολής, σημειώθηκε μία ραγδαία επιδείνωση του διεθνούς οικονομικού κλίματος, γεγονός που έπληξε καίρια την ελληνική οικονομία, ειδικά τον χειμώνα του 1950-1951. Οι πληγές της κρίσης αποδείχτηκαν βαθιές. Από εκείνο το σημείο και έπειτα, το πρόγραμμα της αμερικανικής βοήθειας δεν θα εξυπηρετούσε τόσο το αίτημα της ανασυγκρότησης, όσο τη νομισματική σταθεροποίηση και τα αντιπληθωριστικά μέτρα.⁶⁰

Σε αυτόν τον «πυκνό» χειμώνα, ήρθε να προστεθεί μία ακόμη εξέλιξη βαρύνουσας σημασίας. Στα τέλη Δεκεμβρίου εξαρθρώθηκε ένα σημαντικό τμήμα του παράνομου δικτύου του ΚΚΕ στην Ελλάδα. Πραγματοποιήθηκαν δεκάδες συλλήψεις στελεχών του κόμματος, όπως του Νίκου Μπελογιάννη. Η υπόθεση αυτή έδωσε στο κράτος τη δυνατότητα να αυστηροποιήσει περαιτέρω τη στάση του σε βάρος των αριστερών πολιτών. Μεταξύ άλλων, επαναφέρθηκαν διατάξεις του ανενεργού τότε Γ' Ψηφίσματος, οι οποίες στόχευαν στον περιορισμό έκφρασης των αριστερών εντύπων.⁶¹ Σημαντικότερη απώλεια για το ΚΚΕ ήταν η διακοπή κυκλοφορίας του *Δημοκρατικού*, δεδομένου ότι αποτελούσε τη μοναδική νόμιμη καθημερινή εφημερίδα που εξέφραζε –συγκαλυμμένα- τις θέσεις του.

Κατά μεγάλη σύμπτωση, το κλείσιμο του *Δημοκρατικού* συνέπεσε με τη –συμβολικής αξίας περισσότερο- ανακατάληψη της Σεούλ από τις δυνάμεις των κομμουνιστών, στις 4 Ιανουαρίου 1951. Ο Ιανουάριος αποδείχτηκε ο πιο δύσκολος

⁵⁹ Για την επέμβαση της Κίνας στην Κορέα και την εργαλειοποίησή της για την εδραίωση της εξουσίας του Μάο βλ. Jeremy Brown, «From Resisting Communists to Resisting America: Civil War and Korean War in Southwest China» των J. Brown– P. Pickowicz(επιμ.), *Dilemmas of Victory: The Early Years of the People's Republic of China*, Harvard University Press, Κέμπριτζ 2010, Michael Sheng, «Mao, Tibet, and the Korean War», *Journal of Cold War Studies*, 8/3 (Καλοκαίρι 2006), σ.15-33 και Donggil Kim, «New insights into Mao's Initial Strategic Consideration towards the Korean War Intervention», *Cold War History*, 16/ 3 (2016), σ.239-254.

⁶⁰ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την οικονομική κρίση 1950-1951 βλ. Στεφανίδης, *ό.π.*, σ.212-213.

⁶¹ Στεφανίδης, *ό.π.*, σ. 135.

μήνας του πολέμου για τις ΗΠΑ καθώς οι δυνάμεις του ΟΗΕ εξέταζαν το ενδεχόμενο μέχρι και πλήρους εκκένωσης της Κορέας. Συνεχείς προτάσεις του Οργανισμού προς την Κίνα για εκεχειρία έπεσαν στο κενό, ενώ οι επιτελείς απαγόρευσαν στους πολεμικούς ανταποκριτές να μεταδίδουν ειδήσεις που αποκάλυπταν το εξαιρετικά χαμηλό ηθικό των στρατιωτών.⁶² Ωστόσο, και αφού ο αντιστράτηγος Matthew Ridgway προχώρησε σε πλήρη αναδιοργάνωση της στρατιάς, ξεκίνησε νέα αντεπίθεση στις 25 Ιανουαρίου. Παρά την ψυχωμένη αντίσταση τους, οι κινέζικες και βορειοκορεατικές δυνάμεις θα εξαναγκαστούν σε αργή και σταδιακή υποχώρηση όλο και βορειότερα. Στις αρχές Μαρτίου πια, είχαν απωθηθεί ξανά περάν του 38^{ου} παραλλήλου.

Η σταθεροποίηση του μετώπου

Από εκείνο το σημείο και έπειτα, ο πόλεμος έπαψε να χαρακτηρίζεται από τον φρενήρη ρυθμό των προηγούμενων μηνών. Τον Απρίλιο, ο Τρούμαν απομάκρυνε από τη θέση του τον Μακ Άρθουρ, λόγω της επιμονής του τελευταίου σε μια δυναμικότερη στρατιωτική εμπλοκή.⁶³ Κατά τη διάρκεια του Μαΐου, πραγματοποιήθηκαν οι τελευταίες δυναμικές -πλην όμως ανεπιτυχείς- επιχειρήσεις των κομμουνιστών νοτίως του 38^{ου} παραλλήλου. Τη σκυτάλη πήραν οι δυνάμεις του ΟΗΕ, οι οποίες τον Ιούνιο δεν κατάφεραν να διασπάσουν κατά τρόπο καταλυτικό τις γραμμές των αντιπάλων τους, που είχαν πια εγκατασταθεί σε μία ζώνη κοντά στον 38°. Πλέον και στα δύο στρατόπεδα είχε γίνει αντιληπτό ότι η κατάπαυση του πυρός αποτελούσε τη ρεαλιστικότερη λύση. Μία τέτοια κατάληξη θα ήταν «υποκατάστατο μία νίκης».⁶⁴ Ύστερα από έντονες διεργασίες στο διπλωματικό πεδίο μεταξύ ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης, αποφασίστηκε η έναρξη ειρηνευτικών συνομιλιών.

Οι συνομιλίες ξεκίνησαν στις 10 Ιουλίου 1951. Αυτή είναι μία τομή για τον πόλεμο καθώς απομακρυνόταν πλέον οριστικά το ενδεχόμενο παγκόσμιας κλιμάκωσης λόγω της Κορέας. Έστω και δι' αντιπροσώπων, οι δύο πόλοι του Ψυχρού Πολέμου μπήκαν στη διαδικασία ενός συμβιβασμού. Ήταν μία κατάληξη που κάθε άλλο παρά δεδομένη πρέπει να θεωρούμε ειδικά εάν λάβουμε υπόψη ότι κατά το

⁶² P. Edwards, *ό.π.*, σ.157.

⁶³ Ο ιστορικός Larry Blomstedt έχει χαρακτηρίσει αυτό το επεισόδιο ως «την πιο δραματική διαμάχη μεταξύ ενός Προέδρου και ενός στρατιωτικού διοικητή στην ιστορία του έθνους». Βλ. Larry Blomstedt, *Truman, Congress, and Korea The Politics of America's First Undeclared War*, The University Press of Kentucky, Κεντάκυ 2016, 117-118.

⁶⁴ P. Edwards, *ό.π.*, σ.203.

προηγούμενο διάστημα, και στις δύο αντίπαλες πλευρές είχε παρουσιαστεί η ευκαιρία να αποκλιμακώσουν την ένταση (στην περίπτωση του ΟΗΕ όταν εξεδίωξε του βορειοκορεάτες από τα εδάφη των νοτιοκορεατών και στην περίπτωση της Κίνας όταν εξεδίωξε τον ΟΗΕ από τη εδάφη των βορειοκορεατών). Στο καθαρά επιχειρησιακό σκέλος, η αναμέτρηση έλαβε τον χαρακτήρα ενός «πολέμου χαρακωμάτων» με την έννοια ότι το μέτωπο είχε παγιωθεί περίξ του 38^{ου} παραλλήλου και επί δύο χρόνια, μέχρι το τέλος των εχθροπραξιών, καταλαμβάνονταν και ανακαταλαμβάνονταν οι ίδιες περίπου στρατηγικές θέσεις σε έναν περιορισμένο γεωγραφικά χώρο. Το τέλος του πολέμου, στις 27 Ιουλίου 1953, θα βρει την κορεατική χερσόνησο ακριβώς στο ίδιο σημείο που βρισκόταν προ του 1950, διαιρεμένη δηλαδή σε δύο ξεχωριστές κρατικές οντότητες, βορείως και νοτίως του 38^{ου}.

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΙ «Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ»

Η διεθνής διάσταση του πολέμου

Η έκρηξη του πολέμου της Κορέας αιφνιδίασε την ελληνική κοινωνία, όπως εξάλλου και τον υπόλοιπο πλανήτη. Ωστόσο, ήταν εξ αρχής ξεκάθαρη η κρισιμότητα και η σημασία της μακρινής αναμέτρησης. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο πρώτο πρωτοσέλιδο της *Καθημερινής* μετά την εισβολή των βορειοκορεατών, σχεδόν το σύνολο των ειδήσεων αφορούσαν τον πόλεμο. Άμεσα στάλθηκε ως απεσταλμένος στο μέτωπο ο δημοσιογράφος Γεράσιμος Τσιγάντες, του οποίου οι ανταποκρίσεις κατέλαβαν σημαντικό χώρο στις πρώτες σελίδες, μέχρι τις 27 Ιουλίου, όταν και συνελήφθη από τις δυνάμεις των κομμουνιστών.⁶⁵

Γενικότερα όμως, και πέρα από αυτές τις ανταποκρίσεις, οι ειδήσεις και τα σχόλια για την Κορέα μονοπώλησαν το ενδιαφέρον της εφημερίδας, κατά τις πρώτες εβδομάδες μετά την έναρξη των εχθροπραξιών. Σε όλα τα φύλλα αυτής της περιόδου, πλην ελάχιστων εξαιρέσεων, το πρώτο θέμα της *Καθημερινής* σχετιζόταν είτε με τις μάχες στο μέτωπο είτε με τις γενικότερες γεωπολιτικές εξελίξεις. Ειδικά κατά τον μήνα Ιούλιο, η εσωτερική επικαιρότητα -σε επίπεδο πρωτοσελίδων ειδήσεων- παραγκωνίστηκε σχεδόν ολοκληρωτικά. Μοναδική εξαίρεση αποτελούσε η συζήτηση για τα μέτρα επιείκειας προς τους αριστερούς πολίτες, κάτι που θα εξετάσουμε παρακάτω.

Η έντονη αυτή ενασχόληση αναδεικνύει το γεγονός ότι ο πόλεμος της Κορέας δεν έγινε αντιληπτός ως ένας «εξωτερικός» πόλεμος ή ως ένας ακόμη εμφύλιος, με την παραδοσιακή έννοια του όρου. Ακόμη και κατά τις πρώτες ημέρες, όταν οι μάχες διεξάγονταν μεταξύ Κορεατών, ήταν σαφές ότι τα απότοκα της αναμέτρησης θα μπορούσαν να έχουν παγκόσμια εμβέλεια και να οδηγήσουν μέχρι και σ' έναν Τρίτο

⁶⁵ Η ιστορία του Τσιγάντε ως αιχμάλωτου πολέμου παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Μετά την απελευθέρωση του, στις αρχές του 1953, θα δημοσιεύσει στην *Καθημερινή*, τον Μάιο του ίδιου έτους, σειρά άρθρων όπου περιέγραφε την εμπειρία του. Αυτό το σώμα κειμένων, με ορισμένες προσθήκες, θα εκδοθεί λίγο καιρό αργότερα και από τις εκδόσεις Ίκαρος. Ο συγγραφέας υπέγραψε το βιβλίο και ως Dean Phillip, που ήταν το «αγγλικό» του όνομα, καθώς είχε καναδέζικη καταγωγή. Δυστυχώς, λόγω των χρονικών ορίων αλλά και της θεματικής της παρούσας μελέτης, δεν θα προχωρήσουμε σε περαιτέρω ανάλυση της αφήγησης του. Βλ. Γεράσιμος Τσιγάντες (Dean Philip), *Αιχμάλωτος στην Κορέα*, Ίκαρος, Αθήνα 1954.

Παγκόσμιο Πόλεμο. Έτσι, κάθε μέρα του Ιουλίου και του Αυγούστου, δημοσιεύονταν άρθρα ξένων αναλυτών που επιδίωκαν να σκιαγραφήσουν τη διαμορφωθείσα κατάσταση. Οι περισσότεροι από αυτούς τους αναλυτές ανήκαν στον συντηρητικό χώρο, όπως για παράδειγμα ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου Anthony Eden και τα αδέρφια Joseph και Stuart Alsopp. Τα άρθρα των Άλσοπ δε, τουλάχιστον από τον Ιούλιο και έπειτα, απέκτησαν σχεδόν μόνιμη παρουσία στα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας.

Οι Άλσοπ ήταν σημαντικοί Αμερικανοί δημοσιογράφοι που εκείνη την περίοδο εργάζονταν στη *Herald Tribune*. Και οι δύο ήταν συμπαθούντες του Ρεπουμπλικανικού κόμματος και πολύ συχνά ασκούσαν κριτική στην πολιτική Τρούμαν, κυρίως διότι θεωρούσαν άτολμη τη στάση του έναντι του κομμουνισμού.⁶⁶ Όπως φαίνεται και στα άρθρα που δημοσιεύονταν στην *Καθημερινή*, κεντρικό στοιχείο της κριτικής τους ήταν η απροθυμία του Αμερικάνου Προέδρου να αυξήσει αποφασιστικά τις πολεμικές δαπάνες της χώρας του. Ενδεικτικά, στις 21 Ιουλίου, όταν ακόμη τα αμερικανικά στρατεύματα υπό τη σημαία του ΟΗΕ δεν είχαν καταφέρει να απωθήσουν αποτελεσματικά τους βορειοκορεάτες, ανέφεραν ότι: «Αφ' ότου ήρχισεν ο πόλεμος εις την Κορέαν, το μόνον απομένον ανασχετικόν όπλον εναντίον ενδεχόμενης σοβιετικής επίθεσης επί άλλου τινός σημείου είναι η ατομική βόμβα. Και τούτο διότι ο αφοπλισμός εις τον οποίον υπεβλήθη η χώρα μας την εξηνάγκασε να διαθέση όλας τα άλλας εν καιρώ δυνάμεις της εις την Κορέαν».⁶⁷ Τα δύο αδέρφια δεν στοχοποιούσαν τόσο τον ίδιο τον Τρούμαν όσο συγκεκριμένους κύκλους του State Department που εναντιώνονταν στο αίτημα τους. Η *Καθημερινή*, το διάστημα 19-28 Ιουλίου φιλοξένησε στην πρώτη σελίδα της επτά συνολικά άρθρα των Άλσοπ που κινούνταν στο ίδιο μιλιταριστικό πνεύμα. Μάλιστα, σ' ένα εξ αυτών, η Ελλάδα παρουσιαζόταν ως ένας από τους πιθανούς επόμενους στόχους της Σοβιετικής Ένωσης, μετά την Κορέα.⁶⁸ Η επιλογή αυτών των άρθρων, ενδεχομένως να συνδέεται με τη μείωση των ελληνικών αμυντικών δαπανών που είχαν επιβάλλει οι Αμερικάνοι στην ελληνική κυβέρνηση, και στην οποία η *Καθημερινή* είχε εξ αρχής

⁶⁶ S. Casey, *Selling the Korean War: Propaganda, Politics, and Public Opinion in the United States, 1950-1953*, σ. 16.

⁶⁷ «Η βόμβα, το μόνον ανασχετικόν όπλον» εφ. *Η Καθημερινή*, 21-7-1950, σ.1.

⁶⁸ «Τα πέντε πιθανά σημεία της σοβιετικής επιθέσεως, εφ. *Η Καθημερινή*, 28-7-1950, σ.1.

εναντιωθεί σφοδρά. Ίσως λοιπόν να βρήκε ευκαιρία να ευθυγραμμίσει τη στάση της και το λόγο της με αντίστοιχες φωνές στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού.

Σε γενικές γραμμές, τα άρθρα των ξένων αναλυτών ακολούθησαν μια παρόμοια αντικομμουνιστική κατεύθυνση. Ωστόσο παρατηρούμε και ορισμένες σημαντικές διαφοροποιήσεις. Για παράδειγμα, ενώ οι Άλσοπ διέβλεπαν ένα πιθανό σχέδιο της Σοβιετικής Ένωσης για δημιουργία πολεμικών μετώπων σ' όλο τον κόσμο, ο Walter Lippmann, σε άρθρο του, υιοθετούσε μία μετριοπαθέστερη στάση, εκτιμώντας ότι ο δυτικός κόσμος θα έπρεπε να αποδεχτεί την ιδέα της «συμβιώσεως άνευ πολέμου», η οποία αποτελούσε «την μόνη λύσιν που να μη συνεπάγεται την τελείαν καταστροφήν του εναπομείναντος πολιτισμού».⁶⁹ Αυτή ήταν μία άποψη την οποία ο φιλελεύθερος –και αντικομμουνιστής– Λίπμαν εξέφραζε αρκετά χρόνια πριν την Κορέα και προέκυπτε από τη διορατική πεποίθησή του ότι τα νέα όπλα μαζικής καταστροφής θα δημιουργούσαν έναν ανυπέβλητο φόβο στις δύο υπερδυνάμεις και ότι τελικά καμία δεν θα δοκίμαζε να εξοντώσει την άλλη. Συνεπώς, έπρεπε να υπάρξει ένα είδος συμβιβασμού μεταξύ των δύο κόσμων. Είναι αξιοσημείωτο ότι το άρθρο αυτό δημοσιεύτηκε στις 29 Ιουνίου, λίγες μόλις ημέρες δηλαδή μετά την βορειοκορεατική επίθεση, όταν ακόμη επικρατούσε μία γενικευμένη αναταραχή στον δυτικό κόσμο. Πρέπει να σημειώσουμε ότι ο Λίπμαν είναι μία από τις λίγες περιπτώσεις, εκείνο το διάστημα, που η *Καθημερινή* έδωσε χώρο σ' έναν φιλελεύθερο αναλυτή, που κάπως διαφοροποιούταν από τις θέσεις των συντηρητικών κύκλων.

Ωστόσο, τα άρθρα του Λίπμαν ήταν μάλλον η εξαίρεση στον κανόνα. Η εφημερίδα προτιμούσε να φιλοξενεί απόψεις αναλυτών που κινούνταν στην ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση. Ενδεικτικά, αναφέρουμε μερικούς χαρακτηριστικούς τίτλους: «Πως θα είπωμεν Αλτ! Εις τον κομμουνισμόν»⁷⁰ του Ήντεν, «Η Κορέα, εγερτήριον δια την Ευρώπην...»⁷¹ των Άλσοπ, «Αναθεώρησις των περί Ψυχρού Πολέμου σκέψεων» της Pamela Matthews,⁷² «Πως θα θά αποτραπή ο σοβιετικός κίνδυνος»⁷³ του Λόρδου Vansittard, «Η Περσία είναι ο δεύτερος σοβιετικός στόχος»⁷⁴ του Drew Pirson. Όλα τα παραπάνω άρθρα βρήκαν χώρο στα πρωτοσέλιδα των πρώτων δύο

⁶⁹ «Η λύσις της “συμβιώσεως άνευ πολέμου”», εφ. *Η Καθημερινή*, 29-6-1950, σ.3.

⁷⁰ «Πως θα είπωμεν αλτ! εις τον κομμουνισμόν», εφ. *Η Καθημερινή*, 28-6-1950, σ.1.

⁷¹ «Η Κορέα εγερτήριον δια την Ευρώπην», εφ. *Η Καθημερινή*, 1-7-1950, σ.1.

⁷² «Αναθεώρησις των περί Ψυχρού Πολέμου σκέψεων», εφ. *Η Καθημερινή*, 4-7-1950, σ.1.

⁷³ «Πως θα αποτραπή ο σοβιετικός κίνδυνος», εφ. *Η Καθημερινή*, 5-7-1950, σ.1.

⁷⁴ «Η Περσία είναι ο δεύτερος σοβιετικός στόχος», εφ. *Η Καθημερινή*, 11-7-1950, σ.1.

εβδομάδων. Κατά το επόμενο διάστημα και όσο ακόμα ο πόλεμος εκτυλισσόταν σε υψηλότερη ένταση, το μοτίβο παρέμεινε ίδιο: ο πραγματικός εχθρός είναι η Σοβιετική Ένωση και όχι η Βόρεια Κορέα. Βέβαια, στη σύγχρονη βιβλιογραφία επικρατεί η άποψη ότι ο Στάλιν, παρόλο που είχε εγκρίνει το σχέδιο του Κιμ Ιλ Σουγκ, μάλλον ήταν επιφυλακτικός στην ιδέα της εισβολής των Βορείων.⁷⁵

Όλοι οι προαναφερθέντες αναλυτές, με εξαίρεση τον Λίμμαν, υποστήριζαν, ήδη πριν την Κορέα, ότι η Δύση όφειλε να χαλυβδώσει τη στάση της έναντι του κομμουνισμού. Ο Τρούμαν, αναγνωρίζοντας την ισχύ αυτών των τάσεων εντός και εκτός ΗΠΑ, προσπάθησε κατά τις πρώτες ημέρες του πολέμου να διατηρήσει όσο το δυνατόν χαμηλότερους τόνους ώστε να αποφευχθεί μία «πολεμική υστερία».⁷⁶ Ο Αμερικανός Πρόεδρος, μόλις τρία χρόνια μετά τη διατύπωση του περίφημου Δόγματός του, βρέθηκε αντιμέτωπος με μία κατάσταση αντίστοιχη με αυτή του ελληνικού εμφυλίου. Μόνο που πλέον, η Σοβιετική Ένωση είχε στο οπλοστάσιό της την ατομική βόμβα, ενώ κατασκεύαζε και την πολύ καταστροφικότερη βόμβα υδρογόνου. Οι χειρισμοί του λοιπόν έπρεπε να είναι προσεκτικότεροι.

Ο Steven Casey έχει αναδείξει τη διττή φύση της στρατηγικής που ακολούθησε ο Τρούμαν κατά τις πρώτες εκείνες εβδομάδες. Από τη μία πλευρά, σ' επίπεδο στρατιωτικής κινητοποίησης, η απάντηση στους βορειοκορεάτες ήταν εξαιρετικά δυναμική καθώς στάλθηκαν σχεδόν άμεσα στην Κορέα Αμερικανοί στρατιώτες για να πολεμήσουν, κάτι που δεν συνέβη στον ελληνικό εμφύλιο. Σε επίπεδο ωστόσο δημόσιων τοποθετήσεων, ο πρόεδρος επιδίωξε να φανεί μετριοπαθέστερος σε σχέση με το 1947. Ήταν ένα δύσκολο εγχείρημα δεδομένου ότι έπρεπε αφενός μεν να καταστεί σαφής η σοβαρότητα της κατάστασης και αφετέρου να μην δημιουργηθεί ένταση που θα οδηγούσε σε επικίνδυνη κλιμάκωση. Σ' αυτό το πλαίσιο, η Ουάσιγκτον επέλεξε να μην γίνονται, αρχικά, επίσημες κατηγορίες σε βάρος της Σοβιετικής Ένωσης. Παράλληλα όμως, έγινε συστηματική προσπάθεια ώστε να προπαγανδιστεί ότι δεν επρόκειτο για έναν εμφύλιο πόλεμο, εξ ου και προτίμηση του όρου «Korean War» και όχι «Korean Civil War».⁷⁷

Δύο ήταν οι βασικοί λόγοι για τους οποίους ο Τρούμαν αποφάσισε ότι η στρατιωτική αποστολή έπρεπε να γίνει υπό τη σημαία του ΟΗΕ και όχι την

⁷⁵ Βλ. ενδεικτικά Ε. Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, σ. 122-123.

⁷⁶ S. Casey, *ό.π.*, σ. 35.

⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 41.

αμερικανική. Ο πρώτος ήταν ότι προσπάθησε να κάμψει τις ολοένα και πιο θορυβώδεις εσωτερικές ενστάσεις, που υποστήριζαν ότι οι ΗΠΑ είχαν αναλάβει μόνες τους το βάρος του αγώνα κατά της Σοβιετικής Ένωσης. Ο δεύτερος, ο οποίος εν τέλει παρήγε μονιμότερα αποτελέσματα, ήταν η παγίωση του μετώπου της «Δημοκρατίας».⁷⁸ Το μέτωπο αυτό υπήρχε ως τότε μόνο στη θεωρία. Ο πόλεμος της Κορέας προσέφερε την ευκαιρία να δημιουργηθεί μία κοινή πολεμική εμπειρία για όλες τις χώρες του λεγόμενου δυτικού κόσμου, γεγονός που θα ενίσχυε έτι περαιτέρω το αντικομμουνιστικό μπλοκ. Τα επίδικα της μάχης κατά των Βορείων ήταν ευρύτερα της στρατιωτικής αναμέτρησης καθ' εαυτής.

Όλες αυτές οι διεργασίες, κατά τρόπο έμμεσο, αποτυπώνονται στην *Καθημερινή*. Μπορεί η πολεμική υστερία να μην αποφεύχθηκε, ωστόσο είναι εμφανής η εδραίωση του αισθήματος του «ανήκειν» στο στρατόπεδο του «ελεύθερου κόσμου». Φυσικά, κυρίως λόγω του Εμφυλίου, αυτό το αίσθημα υπήρχε ήδη στον αστικό κόσμο. Υπάρχει όμως μία σημαντική διαφορά. Ο πόλεμος της Κορέας διεξάχθηκε στην άλλη άκρη του κόσμου και **χωρίς –αρχικά– να τίθεται ζήτημα εμπλοκής Ελλήνων στρατιωτών**. Η *Καθημερινή* αντιλαμβάνεται αυτόν τον πόλεμο σαν έναν «δικό μας» αγώνα. Δεν αρκείται δηλαδή στην πολιτισμική ταύτιση με τη Δύση αλλά κινείται πέραν αυτής, στο πεδίο της μάχης. Πλέον κάθε αναμέτρηση εναντίον του κομμουνισμού είναι μία αναμέτρηση που αφορά και τους Έλληνες και που η κοινωνία πρέπει να διαπραγματεύεται με τους ίδιους όρους που θα διαπραγματευόταν έναν πόλεμο του ελληνικού κράτους.

Ίσως αυτή η άποψη να φαίνεται σήμερα κάπως υπερβολική, όμως τεκμαίρεται από την ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των πρωτοσέλιδων της εφημερίδας. Πρώτα απ' όλα, κατά τον μήνα Ιούλιο, σχεδόν κάθε μέρα, το πρώτο θέμα είναι οι στρατιωτικές εξελίξεις στην Κορέα. Δημοσιεύονταν αυτούσια τα –εκτενή– ανακοινωθέντα του αμερικανικού επιτελείου, που περιελάμβαναν λεπτομέρειες για τις μάχες καθώς και ονόματα χωριών, κωμοπόλεων, ποταμών κ.ο.κ.: «Τα βορειοκορεατικά στρατεύματα εσημείωσαν επίσης δράσιν εις τον τομέα Ουμ Σογκ και Τσουγκ Γιου. Προς βορράν του Τανγιιάγκ εχθρικά στοιχεία επετέθησαν εναντίον των νοτιοκορεατικών δυνάμεων προς νότον του ποταμού Χαν, πλησίον του Σίννι. Η εξέλιξις της πολεμικής δράσεως [...] επιτρέπει να προβλέπεται διπλή επίθεση

⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 33.

εναντίον της Ταεγιόν» Σε αρκετές περιπτώσεις, τέτοιου είδους λεπτομέρειες καταλάμβαναν το 1/3 των πρωτοσέλιδων.⁷⁹

Οι αναλυτικές αυτές πληροφορίες περιελάμβαναν τοπωνύμια που θα έμοιαζαν εξωτικά και ξένα σε κάποιον Έλληνα. Η επιλογή -παρ' όλα αυτά- της *Καθημερινής* να τις δημοσιεύει ενδεχομένως να συνδέεται αφενός μεν με τη σημασία που προσέδιδε στην Κορέα και αφετέρου με το αίσθημα πολεμικής ετοιμότητας που έπρεπε να καλλιεργηθεί και στην Ελλάδα, εξαιτίας της κομμουνιστικής απειλής. Βέβαια, είναι και ένα είδος εξοικείωσης με μία άγνωστη –έως τότε- χώρα. Σε κάθε περίπτωση πάντως, μάλλον δύσκολα θα δινόταν τόσοσ χώρος σ' έναν πόλεμο που δεν αφορούσε άμεσα ή έμμεσα την ελληνική επικράτεια. Οι εκτιμήσεις αυτές ενισχύονται αν λάβουμε υπόψη τα όσα αναφέρει ο Γεώργιος Βλάχος, στο πρώτο επώνυμο άρθρο του που δημοσιεύθηκε μετά την έναρξη του πολέμου: «Δεν γίνεται εμφύλιος μεταξύ των Βορείων και Νοτίων Κορεατών κάπου εκεί μεταξύ της Ιαπωνικής και της Κίτρινης Θάλασσας και ο τριακοστός όγδοος παράλληλος δεν είναι μία γραμμή που χωρίζει άγνωστα ονόματα, αγνώστους λέξεις –το Σεούλ και την Σαριβού, το Καϊτόγκ και το Σαντσού- των οποίων η τύχη και η ύπαρξις ημπορεί να μην μας ενδιαφέρει καθόλου. Αυτοί οι μακρινοί Κορεάται κατά παράδοξον της Μοίρας επιταγήν έγιναν τώρα εχθροί και σύμμαχοι όλου του κόσμου και ο τριακοστός όγδοος παράλληλος περνά μέσα από τα σπίτια μας».⁸⁰

Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε και μία από τις πρώτες ανταποκρίσεις από τη Νέα Υόρκη, στις 29 Ιουνίου. Στο άρθρο μεταφέρονταν οι ανησυχίες των ΗΠΑ, οι οποίες προειδοποιούσαν όλες τις χώρες του δυτικού κόσμου ώστε να βρίσκονται σε επιφυλακή. Ταυτόχρονα βέβαια, τονιζόταν ότι «η αμυντική γραμμή της Αμερικής αρχίζει εις τον 38^ο παράλληλον των συνόρων της Κορέας, διέρχεται δια Φορμόζας και Φιλιπίνων, ακολουθεί τα σύνορα Ιράν, Ιράκ και Τουρκίας και καταλήγει εις Τεργέστην».⁸¹ Ακόμα πιο άμεση σύνδεση Ελλάδας και Κορέας, πραγματοποιούσε ο Βρετανός στρατιωτικός John Fuller, στο άρθρο του «Ο Στάλιν επαναλαμβάνει εις την Κορέαν το αποτυχόν εις την Ελλάδα πείραμα του». Ο Φούλερ θεωρούσε ότι ακόμη και αν τελικά οι βορειοκορεάτες απωθούνταν από τα εδάφη της Νοτίου Κορέας, τότε

⁷⁹ Χαρακτηριστικότερα παραδείγματα εκτενών αναφορών στις καθαρά πολεμικές εξελίξεις, αποτελούν τα πρωτοσέλιδα στις 5,8,12,13,14,15,18,21,22 και 29 Ιουλίου.

⁸⁰ «Ο 38^{ος} Παράλληλος», εφ. *Η Καθημερινή*, 2-7-1950, σ.1.

⁸¹ «Τα σύνορα των Ηνωμ. Πολιτειών αρχίζουν από την Κορέα και τελειώνουν εις την Τεργέστην», εφ. *Η Καθημερινή*, 29-6-1950, σ.1.

η Σοβιετική Ένωση θα δημιουργούσε συνθήκες «συμμοριτοπολέμου» στα πρότυπα της ελληνικής περίπτωσης.⁸² Η ιδέα αυτού του άρθρου είναι ότι ο Στάλιν είχε σχεδιάσει ένα ενιαίο *modus operandi* που μπορούσε να εφαρμοστεί σε βάρος κάθε χώρας, όποιες και αν ήταν οι ιδιαιτερότητες της. Για τον αρθρογράφο, ο ελληνικός εμφύλιος είχε, μεταξύ άλλων, διδακτικό χαρακτήρα ακόμα και στο επιχειρησιακό σκέλος, γεγονός που οι δυτικοί μπορούσαν να εκμεταλλευτούν.

Η δημοσίευση αυτής της πληθώρας ξένων άρθρων ίσως αποσκοπούσε στην ανάδειξη του οικουμενικού χαρακτήρα του αντικομμουνιστικού αγώνα. Πριν τον πόλεμο της Κορέας, σε επίπεδο γεωγραφίας σελίδας, τέτοιου είδους αναλύσεις, συνυπήρχαν με σχόλια Ελλήνων δημοσιογράφων. Αυτή ήταν μία συνήθης χωρική κατανομή που διαμόρφωνε έναν άτυπο δυισμό μεταξύ ξένων και Ελλήνων αναλυτών, που ασχολούνταν με τη διεθνή και εγχώρια επικαιρότητα αντίστοιχα. Ωστόσο, στα πρωτοσέλιδα του διαστήματος Ιουλίου-Αυγούστου, με εξαίρεση τις ανταποκρίσεις του Τσιγάντε και τα άρθρα του Βλάχου, δεν έχουμε σχεδόν κανένα επώνυμο κείμενο Έλληνα που να σχολιάζει τις εξωτερικές ή -πολύ περισσότερο- τις εσωτερικές εξελίξεις. Ο πόλεμος της Κορέας έχει εκτοπίσει σχεδόν ολοκληρωτικά την ελληνική επικαιρότητα.

Η κοινή μοίρα Ελλάδας-Κορέας-«Ελεύθερου Κόσμου»

Τα μόνα «ελληνικά σχόλια» στα πρωτοσέλιδα προέρχονταν είτε από τη στήλη «Καθημερινά» είτε από τα άρθρα του Βλάχου. Τα «Καθημερινά» είχαν μόνιμη παρουσία στην πρώτη σελίδα, ήταν ανυπόγραφα και παρέθεταν μικρά σχόλια για διάφορα ζητήματα της επικαιρότητας. Ειδικά κατά τον μήνα Ιούλιο, το βασικό σχόλιο της στήλης θα αφορούσε σχεδόν κάθε μέρα, άμεσα ή έμμεσα, την Κορέα. Από την άλλη πλευρά, τα άρθρα του εμβληματικού ιδρυτή της *Καθημερινής*, Γεωργίου Βλάχου, αποτελούσαν το βασικό κείμενο των κυριακάτικων –αλλά και ορισμένων καθημερινών- πρωτοσέλιδων. Δεδομένου ότι κατείχε και τη θέση του διευθυντή της εφημερίδας, ενδεχομένως να ήταν και ο άνθρωπος πίσω από κάποια σχόλια των «Καθημερινών», χωρίς όμως αυτό να μπορεί να πιστοποιηθεί με απόλυτη εγκυρότητα, τουλάχιστον για το σύνολο των κειμένων της στήλης.

⁸² «Ο Στάλιν επαναλαμβάνει εις την Κορέαν το αποτυχόν εις την Ελλάδα πείραμα τους», εφ. *Η Καθημερινή*, 6-7-1950, σ.1.

Τα άρθρα των «Καθημερινών» και του Βλάχου, επιβεβαιώνουν τόσο την πολεμική επιφυλακή στην οποία βρισκόταν η Ελλάδα όσο και την εμπέδωση του αισθήματος ότι ο πόλεμος της Κορέας ήταν σ' ένα βαθμό και πόλεμος της Ελλάδας. Στο πρώτο κιόλας φύλλο μετά την έναρξη των μαχών, στα «Καθημερινά» αναφέρονταν τα εξής: «Φυσικά η διεθνής κοινή γνώμη δεν ημπορεί να μείνει αδιάφορος προ της πυρκαϊάς που εξερράγη εις την γωνίαν αυτής της Νοτιοανατολικής Ασίας. Ο κόσμος είναι σήμερα πολύ μικρός, ώστε από μίαν εστίαν πυρός να κινδυνεύη να εκραγή ολόκληρος ο πλανήτης. Η κατάσταση ως ήδη διαμορφούται εις τα διεθνή πράγματα με τον πόλεμον της Κορέας είναι η πλέον κρίσιμος που εδημιουργήθη ποτέ μετά τον δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον [...]. Δεν προηγήθη της προχθεσινής κομμουνιστικής εισβολής καμμία ένδειξις, έστω και η πλέον ασαφής. Και εντός ολίγων μόνον ωρών ευρισκόμεθα από τα απειλάς του ψυχρού πολέμου προ του φάσματος του θερμού».⁸³

Το μικρό πλην όμως περιεκτικό αυτό απόσπασμα σκιαγραφεί αρκετές πτυχές της ενδεχομενικότητας της πρώτης φάσης του Ψυχρού Πολέμου. Αρχικά, όλες αυτές οι κάπως βαρύγδουπες διατυπώσεις, γίνονται χωρίς να υπάρχει πλήρης αντίληψη της γεωγραφικής θέσης της Κορέας, η οποία δεν βρίσκεται στη νοτιοανατολική Ασία. Όπως αναφέραμε και παραπάνω, η οικουμενικότητα του κινδύνου μοιάζει τέτοια που στη δημόσια σφαίρα γίνονται πλέον πυκνές αναφορές σε μέρη τα οποία ελάχιστα είχαν απασχολήσει στο παρελθόν. Επίσης, φαίνεται ότι ήδη από τότε είναι παγιωμένη η αίσθηση ότι ένας Τρίτος Παγκόσμιος Πόλεμος μπορεί να προκύψει αιφνίδια, άμεσα και οπουδήποτε στον πλανήτη, μία αίσθηση που θα στοιχειώνει τον κόσμο για τα επόμενα σαράντα χρόνια. Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη τη θέση του αρθρογράφου ότι η κατάσταση ήταν «η πλέον κρίσιμος που εδημιουργήθη ποτέ μετά τον δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον», θα μπορούσαμε ίσως να υποστηρίξουμε ότι, έστω δια της σιωπής, ο πόλεμος της Κορέας, ως προς τη σημαντικότητα του για τις διεθνείς εξελίξεις, ξεπερνούσε μέχρι και τον ελληνικό εμφύλιο. Αντίστοιχη διατύπωση είχε χρησιμοποιήσει και ο Βλάχος, θέλοντας να αναδείξει την κρισιμότητα των στιγμών.⁸⁴ Βέβαια, αυτή η άποψη εκφράζεται -κατά μία έννοια- εκ του ασφαλούς. Δύσκολα θα την υποστήριζαν λίγα χρόνια πριν όταν ο Δημοκρατικός Στρατός ήταν ακόμη ισχυρός.

⁸³ «Ο Πόλεμος», εφ. *Η Καθημερινή*, 27-6-1950, σ.1.

⁸⁴ «Ο 38^{ος} Παράλληλος», εφ. *Η Καθημερινή*, ό.π.

Κατά τις πρώτες εβδομάδες δεν έλειπαν οι ρητοί παραλληλισμοί μεταξύ των δύο εμφυλίων. Ενδεικτικά, στις 29 Ιουνίου, τα «Καθημερινά» σημείωναν ότι: «Ο Ιούλιος του 1950, τηρουμένων των αναλογιών, θα είναι διά την Ιστορίαν της Κορέας ό,τι υπήρξεν ο Δεκέμβριος του 1944 διά την ιστορίαν της Ελλάδος. Οι “ελασίται” της Κορέας διετάχθησαν από τους κυρίους των να καταλάβουν την χώραν [...] Και τώρα οι Κομμουνισταί της Κορέας ευρίσκονται προ των Αμερικανών όπως το 1944 οι ελασίται της Ελλάδος είχαν ευρεθή προ των Άγγλων [...] Το κομμουνιστικόν εγχείρημα θα περιορισθή και [...] θα λήξη με την άγριαν σφαγήν μερικών χιλιάδων αθώων ομήρων, κατά τα κομμουνιστικά θέσμια».⁸⁵ Αντίστοιχα, στις 6 Ιουλίου, η στήλη ανέφερε ότι η Ελλάδα «προς στιγμὴν υπήρξεν η Κορέα του κόσμου».⁸⁶ Αυτοί οι παραλληλισμοί έχουν τη δική τους αξία διότι συνδέονται με τη συνολική αντιμετώπιση της εμφύλιας διαμάχης. Η χρήση τους αποσκοπούσε, μεταξύ άλλων, στο να γίνει πιο κατανοητή στους αναγνώστες η κατάσταση στην Κορέα αλλά και στο να διεγερθεί το ενδιαφέρον του ελληνικού κοινού. Επιπλέον, ήταν σημαντικό να γίνει αντιληπτό ότι ο κίνδυνος για την ανθρωπότητα ήταν κοινός ασχέτως εθνικοτήτων και συνόρων. Δεν είναι τυχαίο ότι, ακόμη και μετά από αρκετές εβδομάδες, όταν πια η αρχική αναταραχή είχε κάπως κοπάσει, ο Βλάχος αναφερόταν στον πόλεμο ως η «μάχη του Κόσμου».⁸⁷

Τα «Καθημερινά», παρόλο που τις πρώτες εβδομάδες του πολέμου δεν είχε ακόμα αποφασιστεί η αποστολή Ελλήνων στρατιωτών, απέδιδαν στο μέτωπο της Δημοκρατίας όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που θα του προσέδιδε ο ίδιος ο Τρούμαν. Στη διδακτορική της διατριβή, η Yue Wu, αναφερόμενη στην –ελαφρώς μεταγενέστερη– αντιμετώπιση του αστικού Τύπου έναντι της κινεζικής επέμβασης στην Κορέα, έχει παρατηρήσει ότι σπανίως χρησιμοποιείται η λέξη «αντικομμουνισμός». Αντιθέτως, προτιμάται η εργαλειοποίηση εννοιών όπως «ελευθερία» και «δημοκρατία» ως αντίθετων με τον κομμουνισμό.⁸⁸ Αυτή ακριβώς η επισήμανση βρίσκει εφαρμογή και στις πρώτες εβδομάδες του πολέμου και κυρίως μετά την απόφαση για αποστολή στρατευμάτων από τον ΟΗΕ, η οποία αποτελούσε «τεράστιον ηθικόν όπλον με το οποίον καταδικάζεται εις πλήρη απομόνωσιν ο

⁸⁵ «Εις την Κορέαν», εφ. *Η Καθημερινή*, 29-6-1950, σ.1.

⁸⁶ «Εις μωρίας», εφ. *Η Καθημερινή*, 6-7-1950, σ.1.

⁸⁷ «Η κυβέρνησις», εφ. *Η Καθημερινή*, 6-9-1950, σ.1.

⁸⁸ Yue Wu, *Η Ελλάδα και η Κίνα: προδιαθέσεις και πολιτικές: 1946-1966*, σ. 123.

κόσμος της βίας, της τυραννίας και του δόλου»⁸⁹. Ο κομμουνισμός και η Σοβιετική Ένωση χαρακτηρίζονται ως «μάστιγα του Θεού»⁹⁰, «ένας και μεγάλος κίνδυνος»,⁹¹ «διεθνής ταραχοποιός»⁹² και «διεθνής κακοποιός»⁹³ που έχει ως στόχο τον «ευνουχισμό του ανθρωπίνου νου».⁹⁴

Ηγέτιδα δύναμη είναι σαφώς οι ΗΠΑ, των οποίων η αποφασιστική στάση εν τέλει θα αποθάρρυνε τα επεκτατικά σχέδια της Σοβιετικής Ένωσης: «Αν σήμερα υπάρχουν πλέον μεγάλες ελπίδες να σωθή η ειρήνη, τούτο δεν οφείλεται παρά μόνον εις την επιδειχθείσαν δύναμιν της Αμερικής και εις την πυκνότητα του πολέμου».⁹⁵ Η επέμβαση στην Κορέα θεωρήθηκε ως μία αμυντική κίνηση που εν τέλει θα διασφάλιζε την ειρήνη.⁹⁶ Μάλιστα, πραγματοποιούνταν αρκετές συγκρίσεις με την πολιτική κατευνασμού που ακολουθήθηκε έναντι του Χίτλερ και η οποία αποδείχθηκε αναποτελεσματική. Αυτή είναι μία ειρήνη με έντονα μιλιταριστική υφή, που ξέφευγε από τα όρια της προφυλακτικής ενίσχυσης των στρατιωτικών εξοπλισμών και προέτασσε μέχρι και τη διεξαγωγή ενός «μικρού» ή «εντοπισμένου» πολέμου ως μέσου αποφυγής ενός παγκοσμίου ολέθρου. Το βίωμα και το τραύμα της μεσοπολεμικής εμπειρίας είναι εμφανές. Όπως χαρακτηριστικά τόνιζαν τα «Καθημερινά»: «[...] αι δημοκρατίαι εδιδάχθησαν (ενν. από την Κορέα) ότι πρέπει να κρατούν μαζί με το ευαγγέλιον και το ξίφος».⁹⁷

Ακόμα πιο παραστατικά –αλλά και κυνικά– ήταν τα ενυπόγραφα άρθρα του Βλάχου: «Η Αμερική πρέπει από το πρωί ως το βράδυ να φτιάνη μπόμπες. Και να μην της κρύβη αλλά να της δείχνη, να της διανέμη [...]. Οι διακόσιες τόσες χιλιάδες της Χιροσίμα δεν ήσαν ούτε σκώληκες, ούτε έντομα. Ήσαν άνθρωποι. Ήσαν άνθρωποι αθώοι, ήσυχροι, γέροι, γυναίκες παιδιά. Δια να τελειώση όμως ο πόλεμος, τους ήσυχους αυτούς ανθρώπους τους εσκότωσε όλους μαζί εις ένα δευτερόλεπτο η Αμερική. Διατί λοιπόν τώρα που κινδυνεύει ο πολιτισμός όλου του κόσμου, όπου αληθινάι ορδαί βαρβάρων, Μογγόλοι, Τάρταροι, πράσινοι, κίτρινοι ετοιμάζονται να

⁸⁹ «Η μάστιξ του Θεού», εφ. *Η Καθημερινή*, 9-7-1950, σ.1.

⁹⁰ Στο ίδιο.

⁹¹ «Το όφελος του κακού», εφ. *Η Καθημερινή*, 11-7-1950, σ.1.

⁹² «Το μάθημα της Κορέας», εφ. *Η Καθημερινή*, 11-8-1950, σ.1.

⁹³ «Η καλύτερα νίκη», εφ. *Η Καθημερινή*, 25-7-1950, σ.1.

⁹⁴ «Η απάντησις», εφ. *Η Καθημερινή*, 5-8-1950, σ.1.

⁹⁵ «Συμπεράσματα...», εφ. *Η Καθημερινή*, 30-7-1950, σ.1.

⁹⁶ «Η κατάστασις», εφ. *Η Καθημερινή*, 4-7-1950, σ.1.

⁹⁷ «Μόνον η δύναμις», εφ. *Η Καθημερινή*, 8-7-1950, σ.1.

εκχυθούν και να καταστρέψουν το ευγενέστερον προϊόν του ανθρώπινου πνεύματος, την Ευρώπην, δεν θα γίνει η χρήση του όπλου αυτού (ενν. την ατομική βόμβα), του μόνου φαρμάκου που έμεινε εις τα χέρια της ανθρωπότητας;»⁹⁸

Το παραπάνω απόσπασμα συνοψίζει πολλά απ' όσα έχουμε αναφέρει παραπάνω. Είναι ένα μείγμα μιλιταριστικής, αντικομμουνιστικής και φιλοδυτικής διάθεσης, η οποία διέπνεε τα περισσότερα άρθρα της *Καθημερινής*, είτε Ελλήνων είτε ξένων. Το «ελληνικό» μέρος διακρίνεται για τον αισθητά αιχμηρότερο λόγο που υιοθετεί, ένα στοιχείο βέβαια που ενυπάρχει και πριν την Κορέα, ενώ, ειδικά τα άρθρα του Βλάχου, διακατέχονταν από ένα, θα έλεγε κανείς, «ρατσιστικό» πνεύμα. Ο βιτριολικός τους τόνος αποτυπώνει τη μετεμφυλιακή ένταση της περιόδου, η οποία τροφοδοτούταν και από τις εξελίξεις στην Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα από το πρόγραμμα ειρήνευσης που προωθούσε η κυβέρνηση Πλαστήρα, με τη στήριξη, όπως είδαμε, των Αμερικανών.⁹⁹ Ο Βλάχος ήταν δημοσιογράφος μίας άλλης εποχής. Όντας 63 ετών το 1950, είχε βιώσει έντονα τις εμπειρίες των Βαλκανικών Πολέμων, του Εθνικού Διχασμού, της Μικρασιατικής Καταστροφής, του Μεσοπολέμου, της Κατοχής και του Εμφυλίου. Όλο αυτό το διάστημα, η σύμπραξη της Ελλάδας με μία Μεγάλη Δύναμη θεωρούταν όχι απλώς μία χρήσιμη στρατηγική αλλά μια αναγκαιότητα. Η αβίαστη και μετα πάθους ταύτισή του με το στρατόπεδο της Δύσης είχε τις ρίζες της πολύ πριν τον Ψυχρό Πόλεμο.

Σε ό,τι είχε να κάνει με την ανάγνωση των διεθνών εξελίξεων, δεν παρατηρούνται ουσιαστικές διαφοροποιήσεις στις απόψεις ξένων και Ελλήνων. Η κοινή συνισταμένη ήταν η θέση περί δυναμικής –πλην όμως αμυντικής-στάσης εναντίον του κομμουνισμού η οποία δεν θα προέκυπτε μόνο με οικονομικά μέσα αλλά κυρίως με την ανάπτυξη των στρατιωτικών μέσων της Δύσης. Αυτή είναι μία θέση την οποία σταθερά εξέφραζε το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα στις ΗΠΑ, ιδίως μετά την εκλογική του ήττα στις προεδρικές εκλογές του 1948.¹⁰⁰ Έκτοτε, επέμενε έντονα στην εγκατάλειψη της μετριοπαθέστερης πολιτικής Κένναν, η οποία έδινε έμφαση στα οικονομικά μέσα ως αντιδότην στην κομμουνιστική επιρροή (βλ. Σχέδιο Μαρσαλ). Η *Καθημερινή*, σε αυτό το ζήτημα ευθυγραμμίστηκε πλήρως με τους

⁹⁸ «Τα Σύμφωνα», εφ. *Η Καθημερινή*, 6-8-1950, σ.1.

⁹⁹ Γ. Στεφανίδης, *Από τον Εμφύλιο στον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ελλάδα και ο συμμαχικός παράγοντας 1949-52*, σ. 109.

¹⁰⁰ Ronald Caridi, *Korean War and American Politics: The Republican Party as a Case Study*, University of Pennsylvania Press, Φιλαδέλφεια 1968, σ. 18-19.

Ρεπουμπλικάνους, όπως φαίνεται και από τη δεσπόζουσα θέση που είχαν στα πρωτοσέλιδα της τα άρθρα των Άλσοπ.

Η εφημερίδα καλούταν να ισοροπήσει δύο αντίρροπες τάσεις. Από τη μία πλευρά έπρεπε να συγκροτήσει την εικόνα του πρόεδρου Τρούμαν ως ηγέτη του αγώνα κατά του κομμουνισμού, και από την άλλη να αντιταχθεί στην επιφυλακτικότητα του να επενδύσει σε εξοπλισμούς. Βέβαια, κάτι το οποίο δεν γνώριζε ούτε η *Καθημερινή* ούτε το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα ήταν ότι ήδη από τις 14 Απριλίου του 1950 είχε συνταχθεί το λεγόμενο NSC-68, το σχέδιο δηλαδή για την αλλαγή πολιτικής των ΗΠΑ και την έμφαση στα στρατιωτικά μέσα και την περιμετρική άμυνα της υφελίου.¹⁰¹ Το σχέδιο κατέστη επίσημη πολιτική των ΗΠΑ μόλις τον Σεπτέμβριο του 1950, λόγω της Κορέας. Ωστόσο και μόνο η κατάρτιση του λίγους μήνες πριν την εισβολή των βορειοκορεατών, υποδείκνυε τις σοβαρές επιφυλάξεις του Τρούμαν σχετικά με την αποτελεσματικότητα της έως τότε εξωτερικής του πολιτικής.

Σε κάθε περίπτωση, στην πραγματικότητα του καλοκαιριού του 1950, επίσημη γραμμή των ΗΠΑ παρέμενε η πολιτική Κένναν, αν και φανερά κλωνισμένη εξαιτίας του πολέμου. Στα φύλλα της *Καθημερινής*, την κριτική προς τον Τρούμαν την είχαν «αναλάβει» οι Αμερικανοί δημοσιογράφοι, προεξαρχόντων των Άλσοπ, αν και στις περισσότερες περιπτώσεις στοχοποιούσαν κυρίως τον Υπουργό Εξωτερικών, Ντην Άτσεσον.¹⁰² Από την άλλη πλευρά, το «ελληνικό» τμήμα της εφημερίδας επικροτούσε τη δυναμική στάση του Τρούμαν στο θέμα της Κορέας, την οποία και υποστήριζε με θέρμη, καλώντας μάλιστα και τις υπόλοιπες χώρες να ανταποκριθούν στο κάλεσμα του ΟΗΕ.¹⁰³

Η διπλή αυτή προσέγγιση δεν είναι τυχαία και μάλλον σχετίζεται με μία παράμετρο που θα εξετάσουμε στο επόμενο υποκεφάλαιο: τη μείωση της ελληνικής στρατιωτικής δύναμης που είχαν ως τότε επιβάλει οι Αμερικάνοι. Η τότε ρεπουμπλικανική θέση περί εξοπλισμών, έστω δια της πλαγίας οδού, ανταποκρινόταν πλήρως στις θέσεις της *Καθημερινής* περί εγκατάλειψης των αμερικανικών σχεδίων για την αποδυνάμωση του ελληνικού στρατού. Δεδομένης της αναγκαιότητας για ενότητα του στρατοπέδου του «ελεύθερου κόσμου», η εφημερίδα δεν θα μπορούσε,

¹⁰¹ P. Edwards, *Korean War Almanac*, σ. 37.

¹⁰² Ενδεικτικά: «Οι Τζόνσον και Άτσεσον», εφ. *Η Καθημερινή*, 30-8-1950, σ.1.

¹⁰³ «Ο Κολονέλλος», εφ. *Η Καθημερινή*, 16-7-1950, σ.1.

σε στιγμές πολεμικής δοκιμασίας, να αντιταχθεί ανοιχτά στην ηγέτιδα δύναμη, η οποία ούτως ή άλλως, ειδικά κατά την πρώτη μετεμφυλιακή περίοδο είχε καθοριστική επιρροή στα εσωτερικά της χώρας.

Η «εσωτερίκευση» της Κορέας

Όπως συχνά τόνιζαν οι δημοσιογράφοι της *Καθημερινής*, ο πόλεμος της Κορέας αποτελούσε το σημαντικότερο θερμό επεισόδιο στις διεθνείς σχέσεις μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Μάλιστα, κάνοντας μία συνολική ανασκόπηση της σαρανταετούς ψυχροπολεμικής περιόδου, αντιλαμβανόμαστε σήμερα ότι ήταν μία από τις ελάχιστες στιγμές που η ένταση έφτασε όντως σε επικίνδυνο σημείο κλιμάκωσης. Ένα τόσο κορυφαίο γεγονός δεν θα μπορούσε να μην επηρεάσει και τις εξελίξεις στο εσωτερικό της χώρας. Η *Καθημερινή*, από την πρώτη στιγμή επιδίωξε να εργαλειοποιήσει την Κορέα ώστε να προωθήσει τα κυρίαρχα αιτήματα της. Τα σημαντικότερα εξ αυτών ήταν η ακύρωση των μέτρων ειρήνευσης της κυβέρνησης Πλαστήρα και η αναστολή του προγράμματος αποδυνάμωσης των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων.

Το σκέλος των στρατιωτικών δαπανών, σε επίπεδο πρωτοσέλιδων άρθρων και σχολίων, απασχολούσε βασικά τα «Καθημερινά». Το πρώτο σχόλιο της στήλης δημοσιεύτηκε στις 30 Ιουνίου. Ο αρθρογράφος εντόπιζε ένα στοιχείο παραδοξότητας σε μία ενδεχόμενη μείωση των στρατιωτικών δαπανών στην Ελλάδα, τη στιγμή που, λόγω της Κορέας, σ' όλες τις υπόλοιπες χώρες, αυτές επρόκειτο να «πολλαπλασιασθούν».¹⁰⁴ Στο ίδιο σχόλιο, σημειωνόταν ότι εκείνοι που έπρεπε να αποκτήσουν τον πρωτεύοντα ρόλο στον καθορισμό των στρατιωτικών αναγκών της χώρας ήταν οι «ανώτατοι και υπεύθυνοι στρατιωτικοί παράγοντες».¹⁰⁵ Αυτή βέβαια είναι μία θέση που η εφημερίδα εξέφραζε εκ του ασφαλούς. Ο ανώτατος στρατιωτικός παράγοντας της χώρας ήταν ο Παπάγος, ένα πρόσωπο που έχαιρε της απόλυτης στήριξης της *Καθημερινής*, περισσότερο και από το Λαϊκό Κόμμα. Επιπλέον, ήταν εκπεφρασμένες οι σοβαρές ενστάσεις του αρχιστράτηγου στις έως τότε αμερικανικές πιέσεις για αποδυνάμωση του στρατού. Μία ενδεχόμενη καθιέρωση του Παπάγου ως κύριου σχεδιαστή της αμυντικής πολιτικής της χώρας, δεν θα ενίσχυε μόνο το στρατιωτικό του προφίλ αλλά και το πολιτικό, καθώς θα

¹⁰⁴ «Αι στρατιωτικά Δαπάναι», εφ. *Η Καθημερινή*, 16-7-1950, σ.1.

¹⁰⁵ Στο ίδιο.

αναδεικνυόταν ως ο προστάτης της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας κόντρα στις κομμουνιστικές διαθέσεις.

Τέτοιου τύπου έμμεσες αναφορές στον Παπάγο θα ατονήσουν κατά τις επόμενες εβδομάδες. Ωστόσο, το αίτημα για τη διατήρηση της στρατιωτικής δύναμης, τουλάχιστον στα ίδια επίπεδα, παρέμεινε ισχυρό. Τα «Καθημερινά» διατύπωσαν αυτό το αίτημα άλλες τρεις φορές μέχρι τις 19 Ιουλίου, όταν η κυβέρνηση, με τις αμερικανικές ευλογίες, αποφάσισε τελικά την αναστολή του προγράμματος αποδυνάμωσης.¹⁰⁶ Και στις τρεις περιπτώσεις, το σημείο αναφοράς είναι οι εξελίξεις στην Κορέα, οι οποίες θα έπρεπε να λειτουργήσουν ως δίδαγμα για το μέλλον. Στις 20 Ιουλίου, όταν το αίτημα είχε πια ικανοποιηθεί, η στήλη ανέφερε: «Η διαφωνία αυτή (ενν. για τη μείωση στρατιωτικής δύναμης), η οποία ανέκυψε προ της εισβολής εις την Κορέαν, εκίνησε, μετά τα γεγονότα της Κορέας, πολύ ζωηρότερον το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης, η οποία υπέρ ποτε επιθυμεί την διατήρησιν ακέραιας της μαχητικής δυνάμεως του στρατού. Ήδη η επελθούσα συμφωνία και των στρατιωτικών παραγόντων μαρτυρεί ότι εις τον στρατόν θα δοθούν ό,τι χρειάζεται, ό,τι ζητούν οι ηγέται του».¹⁰⁷

Περισσότερο όμως και από τα στρατιωτικά ζητήματα, ακόμα πιο έντονη πίεση ασκήθηκε για την αναστολή του προγράμματος ειρήνευσης. Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, μέχρι τον Ιούνιο του 1950, η κυβέρνηση Πλαστήρα είχε πραγματοποιήσει ορισμένα βήματα προς αυτή την κατεύθυνση, κυρίως σε ό,τι είχε να κάνει με τους εξόριστους της Μακρονήσου.¹⁰⁸ Όπως ήταν αναμενόμενο, τα μέτρα αυτά έβρισκαν κάθετα αντίθετη την *Καθημερινή*, η οποία από τα τέλη Ιουνίου κλιμάκωσε την κριτική της προς την κυβέρνηση ως προς αυτό το ζήτημα.

Στο δεύτερο μόλις φύλλο που δημοσιεύτηκε μετά την έναρξη των εχθροπραξιών, το –εκτενές σε σχέση με άλλες φορές– πρώτο σχόλιο των *Καθημερινών* ανέφερε ότι τη μεγαλύτερη ζημιά στην Κορέα την είχαν προκαλέσει «οι συμμορίται και η πέμπτη φάλαγξ, η οποία είχε διαβρώσει την κρατική μηχανή. Το πάθημα της μακρινής χώρας πρέπει να γινή μάθημα εις όλους του λαούς, οι οποίοι νομίζουν ότι ημπορούν να αντιμετωπίσουν τον κομμουνισμό με «δημοκρατικάς»

¹⁰⁶ Βλ. τα σχόλια της στήλης στις 7,13 και 14 Ιουλίου 1950.

¹⁰⁷ «Στρατιωτικάί Δαπάναι», 20-7-1950, εφ. *Η Καθημερινή*, σ.1.

¹⁰⁸ Γ. Στεφανίδης, *ό.π.*, σ. 122.

θωπείας όταν οι θωπείαι γίνονται επάνω εις ακονισμένα μαχαίρας». ¹⁰⁹ Ο όρος «πέμπτη φάλαγγα» επαναλαμβανόταν σε αρκετές περιπτώσεις, όταν η εφημερίδα έθιγε το ζήτημα των μέτρων. ¹¹⁰ Είναι ένας όρος που αντικατοπτρίζει με εύσχημο τρόπο τα χαρακτηριστικά που απέδιδε η Δεξιά στον κομμουνιστικό κίνδυνο, χαρακτηριστικά όπως η στρατιωτική δομή, η μυστικότητα και ο συντονισμός με κάποιον «εκτός των τοιχών».

Όπως και στην περίπτωση των στρατιωτικών δυνάμεων, έτσι και με τα μέτρα επιείκειας, η σύνδεση με την Κορέα ήταν άρρηκτη. Ενδεικτικά, όταν στις αρχές Ιουλίου επρόκειτο να σχεδιαστούν τροπολογίες που θα επέκτειναν τα μέτρα αυτά, η *Καθημερινή* καλούσε τη Βουλή να εξετάσει τις νέες νομοθετικές πρωτοβουλίες «υπό ένα νεώτερο πρίσμα, το πρίσμα της Κορέας». ¹¹¹ Επιπλέον, σε μία σπάνια στιγμή, τουλάχιστον κατά τη μεταπολεμική περίοδο, ο Βλάχος επικρότησε το κεντρώο *Βήμα*, με αφορμή την κριτική που αυτό άσκησε στην κυβέρνηση για τα νέα μέτρα. Παράλληλα, σε μία εξίσου ασυνήθιστη στιγμή, τάχθηκε υπέρ της διατήρησης της κυβέρνησης του Κέντρου καθώς, εξαιτίας των συνθηκών που διαμορφώθηκαν σε παγκόσμιο επίπεδο, οι εκλογές θα ήταν άκαιρες «όταν δεν ξέρουμε αν μετά λίγους μήνες θα υπάρχουν ντουβάρια εις τον κόσμο». ¹¹²

Το παραπάνω άρθρο του Βλάχου παρουσιάζει ενδιαφέρον διότι μας επιτρέπει να προβούμε σε ορισμένες παρατηρήσεις για το μέτωπο του αστικού κόσμου. Πρέπει βέβαια να τονιστεί εκ των προτέρων ότι κατά τη διάρκεια και μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου, οι διαχωριστικές γραμμές και οι διαμάχες μεταξύ Κέντρου και Δεξιάς όχι απλώς εξακολουθούσαν να υφίστανται αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις χαρακτηρίζονταν από ιδιαίτερη οξύτητα. Μπορεί το 1947 οι δύο χώροι να συνεργάστηκαν σε κυβερνητικό επίπεδο, ωστόσο αυτή ήταν μία δύσκολη συμβίωση που επήλθε λόγω της πίεσης των ΗΠΑ. Συνεπώς, θα ήταν λάθος να παρουσιάσουμε μία εικόνα ενός ενιαίου αστικού κόσμου που ως μοναδικό του μέλημα είχε την αντιμετώπιση του κομμουνισμού.

Παράλληλα όμως, δεν πρέπει και να υποτιμήσουμε την επίδραση που είχε το φάσμα της κομμουνιστικής απειλής. Εξαιτίας αυτού, προέκυπταν συγκλίσεις που

¹⁰⁹ «Επιφυλακή», εφ. *Η Καθημερινή*, 28-6-1950, σ.1.

¹¹⁰ Ενδεικτικά βλ. «Η απειλή», 12-7-1950, σ.1 και «Η πέμπτη φάλαγγα», 23-7-1950, σ.1.

¹¹¹ «Τα μέτρα επιείκειας», εφ. *Η Καθημερινή*, 2-7-1950, σ.1.

¹¹² «Αναμονή», εφ. *Η Καθημερινή*, 6-7-1950, σ.1.

δύσκολα θα συναντούσαμε στον Μεσοπόλεμο. Όπως φαίνεται και στο άρθρο του Βλάχου, οι συμβιβασμοί στο όνομα του αντικομμουνισμού, δεν έπαψαν να υφίστανται ακόμα και μετά την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού, παρόλο που το καλοκαίρι του 1950, το ΚΚΕ δεν συνιστούσε ούτε ουσιαστική ούτε φανερή απειλή. Η έξαρση του αντικομμουνιστικού λόγου επήλθε σε μία από τις πιο δύσκολες στιγμές στην ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος δεδομένου ότι, όπως είδαμε σε παραπάνω κεφάλαιο, βίωνε ακόμα μία φάση ανασυγκρότησης. Εξάλλου, δύσκολα οι Αμερικανοί θα πίεζαν για την εφαρμογή του προγράμματος ειρήνευσης εάν ο κίνδυνος παρέμενε ισχυρός, όπως στην περίοδο του εμφυλίου. Από την άλλη πλευρά βέβαια δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να υποτιμούμε τον πραγματικά υπαρκτό φόβο που διακατείχε το αστικό στρατόπεδο.

Ο αντικομμουνισμός του 1950 παρουσιάζει μία διαφορά σε σχέση με την περίοδο του εμφυλίου. Δεν αντιλαμβανόταν πια τον κομμουνισμό ως έναν κίνδυνο κυρίως εσωτερικό. Η διεθνής διάσταση του φαινομένου επικάλυπτε πια την εγχώρια, στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου. Αυτό αναδεικνύεται από το γεγονός ότι η εγκατάλειψη του προγράμματος επιείκειας δεν προέκυψε από κάποια παράνομη ενέργεια του ΚΚΕ αλλά από τη δράση «ομοδεατών του» στην άλλη άκρη του κόσμου. Σ' αυτό το πλαίσιο, όπου οι παγκόσμιες εξελίξεις υπερέβαιναν την ελληνική πραγματικότητα, οι παραδοσιακές δυνάμεις του αστικού κόσμου έπρεπε να συνεχίσουν τις μεταξύ τους υποχωρήσεις, εξ ου και η θέση του Βλάχου υπέρ της διατήρησης της κυβέρνησης του Κέντρου.

Η στήριξη στο Κέντρο όμως δεν μεταφραζόταν και σε στήριξη στον Πλαστήρα. Τα «Καθημερινά», σε σειρά σχολίων τους, στηλίτευαν την πολιτική του για το θέμα της Αριστεράς, χαρακτηρίζοντας την ως «εθνικό έγκλημα»¹¹³ και «εγκληματική επιείκεια».¹¹⁴ Όλο αυτό το διάστημα, σε όλα τα άρθρα που καταπιάνονταν μ' αυτό το θέμα, ο πόλεμος της Κορέας κατείχε κεντρική θέση στην επιχειρηματολογία, με τον ρόλο της «πέμπτης φάλαγγας», όπως αναφέραμε, να υπερτονίζεται. Βέβαια, στον εν λόγω πόλεμο, δεν υπάρχει καμία αξιομνημόνευτη δράση κομμουνιστών που να βρίσκονταν εκ των προτέρων στα εδάφη της Νοτίου Κορέας. Μπορεί μέχρι το 1950 να είχαν εκδηλωθεί όντως ορισμένες αναταραχές που αποδόθηκαν σε δυνάμεις

¹¹³ «Εθνικόν Έγκλημα», εφ. *Η Καθημερινή*, 19-7-1950, σ.1.

¹¹⁴ «Η εγκληματική επιείκεια», εφ. *Η Καθημερινή*, 19-7-1950, σ.1.

υποκινούμενες από τους Βόρειους, ωστόσο αυτές ήταν σποραδικές και χωρίς αξιόλογη επίδραση. Συνεπώς αυτή ήταν μία αρκετά υπερβολική αναλογία.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, προφανώς έχοντας αντιληφθεί και την αλλαγή στάσης των Αμερικανών, η *Καθημερινή* ενέτεινε από τα μέσα Ιουλίου την κριτική προς τον Πλαστήρα. Στις 23 του μήνα, ο Βλάχος απαιτούσε την παραίτηση του επειδή η χώρα, λόγω των διεθνών εξελίξεων, βρισκόταν σε ένα «κλίμα εθνικής αμύνης, κλίμα πολεμικών» και ότι λόγω του «ειρηνικού προγράμματός του» δεν ήταν ο κατάλληλος άνθρωπος για να ανταπεξέλθει στις νέες προκλήσεις.¹¹⁵ Μάλιστα, στο ίδιο άρθρο, σημείωνε ότι ο πρωθυπουργός, σε άλλες πτυχές της διακυβέρνησης του, παρουσιάστηκε «ασυγκρίτως καλύτερος» από ό,τι θα περίμενε η εφημερίδα, ωστόσο ήταν αναγκαία η αποχώρησή του. Για τον Βλάχο, ο αντικομμουνισμός και οι συνεπαγόμενες πολιτικές που παρήγαγε, αποτελούσαν το κυριότερο κριτήριο για την επιτυχία ή μη ενός πρωθυπουργού, και λιγότερο το λοιπό κυβερνητικό έργο.

Η κυβέρνηση Πλαστήρα στα τέλη Ιουλίου τελικά αναγκάστηκε να αναστείλει το πρόγραμμα ειρήνευσης. Αυτή δεν ήταν μία εθελούσια επιλογή του πρωθυπουργού, αλλά αποτέλεσμα πιέσεων. Όπως ο ίδιος παραδεχόταν, έπρεπε να υπάρξει μία «ευθυγράμμιση» με την κατεύθυνση που έδιναν οι συμμαχικές χώρες, και κυρίως οι ΗΠΑ.¹¹⁶ Μετά από αυτήν την εξέλιξη, η *Καθημερινή* τάχθηκε υπέρ της παραμονής του «ευθυγραμμισμένου Πλαστήρα»¹¹⁷ στην εξουσία, εφόσον δεν παρέκλινε της νέας πολιτικής.

Η λήψη τέτοιου είδους μέτρων δεν ήταν μόνο ελληνικό φαινόμενο. Ο Masuda Hajimu έχει υποστηρίξει ότι παράλληλα με τον πόλεμο της Κορέας σε αρκετές χώρες ενεργοποιήθηκαν ή εντάθηκαν οι διώξεις εναντίον πολιτικών αντιπάλων. Τέτοιες είναι οι περιπτώσεις του Μακαρθισμού στις ΗΠΑ, της Κόκκινης Εκκαθάρισης στην Ιαπωνία, της στοχοποίησης των μη-Φιλιππινέζικων δράσεων στις Φιλιππίνες, της Λευκής Τρομοκρατίας στην Ταϊβάν και των αντεργατικών πρωτοβουλιών στη Μεγάλη Βρετανία. Μπορεί κάθε μία από τις παραπάνω περιπτώσεις να έχει

¹¹⁵ «Να αποχωρήσει», εφ. *Η Καθημερινή*, 19-7-1950, σ.1.

¹¹⁶ Γ. Στεφανίδης, *ό.π.*, σ. 124.

¹¹⁷ «Η κατάσταση», εφ. *Η Καθημερινή*, 27-7-1950, σ.1.

διαφορετικές ιστορικές καταβολές και εκ διαμέτρου αντίθετες εκφάνσεις, όμως η σχεδόν ταυτόχρονη εκδήλωσή τους δεν είναι τυχαία, σύμφωνα με τον συγγραφέα.¹¹⁸

Η ανάλυση του Hajimu αναδεικνύει ότι στις χώρες αυτές, οι διώξεις που πραγματοποιήθηκαν, ασχέτως των επιμέρους διαφορών τους, είχαν έναν κοινό παρανομαστή. Δεν περιορίστηκαν στην ψυχροπολεμική τους διάσταση τους αλλά επεκτάθηκαν και σε ευρύτερα πεδία. Για παράδειγμα, στις ΗΠΑ, ο Μακαρθισμός, πέραν των όσων θεωρούνταν θετικά διακείμενοι προς τον κομμουνισμό, επιδίωξε να στηλιτεύσει και να αποδυναμώσει φωνές που μάχονταν για τα δικαιώματα των γυναικών και των μαύρων. Όλες αυτές οι εκκαθαρίσεις εντάσσονταν σε μία γενικευμένη προσπάθεια των θιασωτών του κοινωνικού συντηρητισμού ώστε να αποκαταστήσουν ή να διατηρήσουν τις συμβατικές σχέσεις εξουσίας. Σε αυτήν την ανάγνωση, ο πόλεμος της Κορέας κατέχει κεντρικό ρόλο. Ήταν μία στιγμή όπου ο Ψυχρός Πόλεμος έπαψε οριστικά να είναι ένα κάπως αόριστο σχήμα, με θολές μεταβλητές. Αντ' αυτού, έγινε αντιληπτός ως μία νέα πραγματικότητα εντός της οποίας κάθε κίνδυνος για την κοινωνική συνοχή έπρεπε να αντιμετωπιστεί. Αυτή η αντίληψη αποδείχτηκε εξαιρετικά αποτελεσματική όχι μόνο σε επίπεδο μάχης των ιδεών αλλά και σ' επίπεδο έμπρακτης εφαρμογής κομφορμιστικών πολιτικών.¹¹⁹

Η Ελλάδα βέβαια παρουσιάζει μία βασική διαφορά. Έχει ήδη την εμπειρία ενός αιματηρού εμφυλίου. Σε αντίθεση με τις υπόλοιπες χώρες, το 1950, ο Ψυχρός Πόλεμος ήδη είναι μία πραγματικότητα που κατά κάποιο τρόπο έχει παράξει αποτελέσματα. Οι ελληνικές συντηρητικές δυνάμεις δεν χρειάζεται να πραγματοποιήσουν επικλήσεις μόνο στο παρόν (Πόλεμος Κορέας) ώστε να προπαγανδίσουν την ανάγκη για ασφάλεια. Βασικότερος τους σύμμαχος είναι η πρόσφατη μνήμη και το βίωμα. Αυτό που η Κορέα παγίωσε στο αφήγημα τους ήταν η ανάγκη για διαρκή επιφυλακή και απόλυτη αυστηρότητα. Το αφήγημα αυτό, όπως θα δούμε και στο κεντρώο *Βήμα*, χάρη και στην αλλαγή στάσης των Αμερικανών, κατέστη κυρίαρχο και ισχυρό. Τόσο ισχυρό ώστε όχι μόνο μετατόπισε την πολιτική Πλαστήρα αλλά οδήγησε και στην παραίτηση του όταν εκείνος το αμφισβήτησε δημόσια.

¹¹⁸ Hajimu, Masuda, *Cold War Crucible: The Korean Conflict and the Postwar World*, Harvard University Press, Κέμπριτζ 2015, σ. 200.

¹¹⁹ Στο ίδιο, σ. 244.

Εκτός αυτού όμως, θα μπορούσε άραγε να βρει εφαρμογή στην Ελλάδα η ανάγνωση του Hajimu, περί επικράτησης συντηρητικών αιτημάτων σε θέματα πέραν των ορίων που έθετε το δίπολο κομμουνισμός –αντικομμουνισμός; Η διαρκής επιμονή της *Καθημερινής* στην ασφάλεια (βλ. μέτρα επιείκειας) και την προστασία της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας (βλ. στρατιωτικές δαπάνες) ενδυνάμωναν αποφασιστικά δύο παράγοντες που ήταν κοντά στη Δεξιά: τον Βασιλιά, ως εγγυητή της ενότητας του Έθνους, και τον Παπάγο, ως ηγέτη του στρατού. Το συντηρητικό Σύνταγμα του 1952, το οποίο ενίσχυε τον ρόλο του Θρόνου, αποτελούσε στην πραγματικότητα μία πανηγυρική νίκη των φιλοβασιλικών δυνάμεων του Μεσοπολέμου. Ο ίδιος ο βασιλιάς, δεν είχε κανέναν ουσιαστικό ρόλο στη νίκη εναντίον των κομμουνιστών στον εμφύλιο. Και όμως, στο όνομα της ενότητας του Έθνους υπό το φόβο της κομμουνιστικής απειλής, όχι απλώς ψηφίστηκε ένα τέτοιο Σύνταγμα, αλλά στηρίχθηκε από βουλευτές του Κέντρου, οι οποίοι ανήκαν στην αντίπαλη παράταξη κατά τον Μεσοπολέμου. Όπως έχει παρατηρήσει ο Νίκος Αλιβιζάτος, «η χώρα απέκτησε ένα “δεξιό” Σύνταγμα με κεντρώες ψήφους».¹²⁰ Βέβαια, ως σημείο παραδοξότητας, πρέπει να αναφέρουμε ότι λόγω της δύσκολης σχέσης του Παπάγου με το Παλάτι, το τότε ισχυρότερο δεξιό κόμμα, ο Ελληνικός Συναγερμός, δεν το υπερψήφισε.

Ο ρόλος που είχε η Κορέα σ’ αυτήν την διαδικασία δεν πρέπει να υποτιμάται. Μπορεί η αδιαμφισβήτητη και αποφασιστικότερη τομή για τη συντηρητικοποίηση του αστικού στρατοπέδου να ήταν ο Εμφύλιος, ωστόσο το ψυχροπολεμικό αφήγημα δεν έπρεπε απλώς να διαμορφωθεί, αλλά ταυτόχρονα να παγιωθεί ως κυρίαρχο. Για τη δεξιά παράταξη, τα απότοκα των μέτρων επιείκειας του Πλαστήρα μπορούσαν να θέσουν σε πολύ μεγάλο κίνδυνο τα επίδικα της μεταπολεμικής περιόδου. Εάν το κράτος έπαυε να βρίσκεται σε κατάσταση επιφυλακής, τότε αυτομάτως θα αποδυναμώνονταν καίρια ένα αφήγημα του οποίου βασικό συστατικό στοιχείο ήταν ο «επικίνδυνος άλλος». Μάλιστα, το επιστέγασμα αυτής της καταστροφικής ενδεχόμενης τροπής ήταν ότι η πολιτική αυτή είχε την απόλυτη στήριξη των Αμερικανών, οι οποίοι είχαν τον ρόλο του θεματοφύλακα των αξιών του δυτικού κόσμου. Η Δέσποινα Παπαδημητρίου έχει παρατηρήσει ότι την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία, η άποψη περί «συνεχιζόμενης εμπόλεμης κατάστασης» αποτέλεσε

¹²⁰ Νίκος Αλιβιζάτος, *Το Σύνταγμα και οι Εχθροί του στη Νεοελληνική Ιστορία 1800-2010*, Πατάκης, Αθήνα 2012, σ.366.

κυρίαρχο στοιχείο στον δεξιό πολιτικό λόγο,¹²¹ γεγονός που αναδεικνύει και τη σημασία της.

Ο πόλεμος της Κορέας λοιπόν ξέσπασε σε μία ιδιαίτερα κρίσιμη συγκυρία για τη Δεξιά. Ήταν μία πρώτη τάξεως ευκαιρία ώστε να ανανεώσει το αφήγημα της και να το εδραιώσει χωρίς νέα προσκόμματα. Ο ρόλος της *Καθημερινής* ήταν καίριος διότι έδωσε πολύ μεγάλη έμφαση στην οικουμενική διάσταση του πολέμου. Ήταν ένας «δικός μας» αγώνας, συνέχεια του αντίστοιχου αγώνα στα ελληνικά βουνά, που μπορούσε να αναζωπυρωθεί ανά πάσα στιγμή.

Βέβαια, η *Καθημερινή*, αν και δεξιό έντυπο, σπανίως πραγματοποιούσε φιλοβασιλικά σχόλια, τουλάχιστον το καλοκαίρι του 1950. Δεν ήταν ταυτισμένη ούτε καν με το Λαϊκό Κόμμα. Το πρόσωπο το οποίο έχαιρε της απόλυτης εμπιστοσύνης της, ήταν ο Παπάγος, το σύμβολο της στρατιωτικής νίκης στον εμφύλιο. Μπορεί ο Στρατάρχης να μην είχε ανακοινώσει την υποψηφιότητα του μέχρι το καλοκαίρι του 1951, όμως το ενδεχόμενο να κατέλθει στις εκλογές παρέμενε ισχυρότατο επί αρκετούς μήνες. Η ανύψωση της εικόνας του ως καταλληλότερου για να αναλάβει τις τύχες της χώρας, ήταν σε μεγάλο βαθμό συνυφασμένη με τον αντικομμουνισμό.¹²² Εξάλλου, ο ίδιος ο Βλάχος, σε άρθρο του στις 6 Σεπτεμβρίου 1950, ανοιχτά υποστήριζε ότι ο Παπάγος αργά ή γρήγορα θα αναδεικνυόταν σε ηγέτη της «Εθνικής Παρατάξεως» και ότι ως τότε έπρεπε να εξασφαλιστεί ότι η μετάβαση του στην πρωθυπουργία θα ήταν όσο το δυνατόν ομαλότερη και με κατάλληλες συνθήκες ώστε να μην είναι όμηρος κομματικών συμφερόντων.¹²³

Οι βίοι αντίθετοι ελληνικών και διεθνών πραγμάτων

Η μάχη της Ιντσόν στις 15 Σεπτεμβρίου 1950 άλλαξε ριζικά την εικόνα του μετώπου καθώς επέφερε την απότομη και ολοκληρωτική κατάρρευση των βορειοκορεατικών δυνάμεων. Όπως αναφέραμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο θρίαμβος της στρατιάς του ΟΗΕ συνέπεσε την ίδια μέρα με την ανακοίνωση της αμερικανικής πρεσβείας για σημαντική περικοπή της οικονομικής βοήθειας προς της Ελλάδα. Παρόλο που αυτή ήταν μία εξαιρετικά δυσάρεστη εξέλιξη, η πρώτη σελίδα της 16^{ης} Σεπτεμβρίου είχε ως πρώτο θέμα την Ιντσόν, η οποία χαρακτηρίστηκε ως «η

¹²¹ Δέσποινα Παπαδημητρίου, *Από τον Λαό των Νομιμοφρόνων στο Έθνος των Εθνοκροφρόνων. Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967*, Σαββάλας, Αθήνα 2006, σ. 222-223.

¹²² Για την αντικομμουνιστική διάσταση της στήριξης της *Καθημερινής* στον Παπάγο βλ. στο ίδιο, σ. 224-225.

¹²³ «Η Κυβέρνησις», εφ. *Η Καθημερινή*, 6-9-1950, σ.1.

καταπληκτικωτέρα επιχείρησις της ιστορίας». ¹²⁴ Τα σχόλια ήταν διθυραμβικά, ειδικά για τον στρατηγό Μακ Άρθουρ ενώ, κατά τις επόμενες ημέρες, τα πρωτοσέλιδα κάλυπταν με λεπτομέρεια τις επιχειρήσεις. Στα τέλη του μήνα, οι δυνάμεις του ΟΗΕ, έχοντας πια υπό τον έλεγχο τους το σύνολο της Νοτίου Κορέας, αποφάσισαν να διασχίσουν τον 38^ο παράλληλο ώστε να καταλάβουν και το βόρειο τμήμα της κορεατικής χερσονήσου. Ο πόλεμος παρουσιαζόταν ως τελειωμένος.

Ωστόσο, αυτές οι στιγμές θριάμβου επισκιάζονταν από την αιφνίδια περικοπή της οικονομικής βοήθειας στην Ελλάδα. Ήταν μία απόφαση η οποία, σε συνδυασμό με την απόρριψη της πλήρους ένταξης της χώρας στο ΝΑΤΟ, κλόνησε την εμπιστοσύνη του αστικού στρατοπέδου προς τις ΗΠΑ. Για πρώτη φορά ο Βλάχος ασκούσε δριμεία κριτική προς τους Αμερικανούς αξιωματούχους: «Η Ελλάς [...] είναι ακόμη εκεί όπου την άφησαν προ δύομισυ χιλιάδων ετών οι Πέρσαι. Είναι ακρίτας του πολιτισμένου κόσμου εις τον Μαραθώνα. Θέλουν δεν θέλουν οι Αμερικανοί αποτελεί τώρα [...] το μεγάλο προγεφύρωμα εις το οποίον στηρίζεται η Μεσόγειος, δηλαδή η Αφρική, η Ασία [...] Δια να το κρατήση (ενν. το προγεφύρωμα) η Ελλάς θα δίδη αυτό που έχει- το αίμα της. Και η Αμερική θα δίδη αυτό που της περισσεύει- τα χρήματα». ¹²⁵

Έτσι, από τα μέσα Σεπτεμβρίου μέχρι τις αρχές Οκτωβρίου παρατηρούμε μία διττή αντιμετώπιση των Αμερικανών εκ μέρους της εφημερίδας. Από τη μία πλευρά ασκούταν σκληρή κριτική για τους χειρισμούς τους στο εσωτερικό και από την άλλη εντυπωνόταν ένα πανηγυρικό κλίμα λόγω της διαφανόμενης νίκης στην Κορέα. Βέβαια, είναι αξιοσημείωτος ο επιδέξιος τρόπος με τον οποίο, ενώ δινόταν περίπου ο ίδιος χώρος σ' αυτές τις δύο διαστάσεις, στην πραγματικότητα η εφημερίδα απέφευγε να δημοσιεύει σχόλια που να τις συνδέει. Ο θρίαμβος του «ελεύθερου κόσμου» στην Άπω Ανατολή δεν έπρεπε να σχετικοποιηθεί καθώς ήταν ένας θρίαμβος εναντίον του κομμουνισμού γενικότερα. Ο Στεφανίδης έχει υποστηρίξει ότι η επιθετική διάθεση προς τις ΗΠΑ εν τέλει κόπασε επειδή η αμερικάνικη πρεσβεία, αντιλαμβανόμενη το κίνδυνο που προέκυπτε από τις αντιδράσεις του αστικού Τύπου, αποφάσισε να

¹²⁴ «Οι Αμερικανοί κρούουν τας πύλας της Σεουλι!», εφ. *Η Καθημερινή*, 16-9-1950, σ.1.

¹²⁵ «Η περικοπή», εφ. *Η Καθημερινή*, 21-9-1950, σ.1.

«προτείνει μεθόδους» ώστε οι εφημερίδες να ασκούν κριτική «με πιο εποικοδομητικό τρόπο».¹²⁶

Μέχρι το τέλος του φθινοπώρου, οι αναλυτικές λεπτομέρειες για τις στρατιωτικές εξελίξεις στην Κορέα σταδιακά έφθιναν καθώς η νίκη φαινόταν εξασφαλισμένη. Οι αδερφοί Άλσοπ μάλιστα επιδόθηκαν στη συγγραφή μίας σειράς άρθρων με απολογιστικό χαρακτήρα, δίνοντας έμφαση στα διδάγματα του πολέμου και στην ανάγκη να συνεχιστεί η δυναμική πολιτική των ΗΠΑ στο διεθνές στερέωμα.¹²⁷ Παράλληλα, χαρακτήριζαν ως «μπλόφα» την απειλή της Κίνας ότι θα εισέβαλλε στα εδάφη της Βορείου Κορέας ώστε να απωθήσει τις δυνάμεις των Ηνωμένων Εθνών από μία περιοχή που βρισκόταν επικίνδυνα κοντά στα σύνορα της.¹²⁸ Οι γεωπολιτικές αναλύσεις αφορούσαν πια άλλα θέματα όπως τον επανεξοπλισμό της Δυτικής Γερμανίας, τις εξελίξεις στην Ινδοκίνα και τις πιθανές ενέργειες της Σοβιετικής Ένωσης μετά την Κορέα. Παρ' όλα αυτά, δεν έλειπαν τα πρωτοσέλιδα με αναφορές στις εκεί στρατιωτικές επιχειρήσεις, αν και πλέον ήταν αρκετά πιο αραιές.

Το ενδιαφέρον του «ελληνικού» τμήματος της *Καθημερινής* για την Κορέα επίσης είχε ατονήσει. Εξάλλου, το σκάνδαλο του ΟΛΠ και η κυβερνητική κρίση που ακολούθησε, απασχόλησαν την επικαιρότητα, χωρίς όμως να την μονοπωλήσουν καθώς ένας σημαντικό αριθμός άρθρων εξακολουθούσε να αφορά τα διεθνή τεκταινόμενα. Πάντως, παρέμενε σταθερό το μοτίβο περί ενίσχυσης του στρατού και ενότητας του αστικού κόσμου έναντι των κομμουνιστών.

Η πολεμική υστερία επανέρχεται

Ο εφησυχασμός όμως έμελλε να αποδειχθεί εφήμερος. Από τα τέλη Οκτωβρίου ήταν σαφές στις δυνάμεις του ΟΗΕ ότι ένας σημαντικός αριθμός Κινέζων στρατιωτών είχε εισέλθει σε βορειοκορεατικό έδαφος, χωρίς ωστόσο να υπάρχει ξεκάθαρη εικόνα για το μέγεθος της ισχύος τους. Στις 2 Νοεμβρίου ξεκίνησε η οπισθοχώρηση των δυτικών στρατευμάτων¹²⁹ και πλέον ήταν σχεδόν βέβαιο ότι ο μέχρι πρότινος τελειωμένος πόλεμος θα λάμβανε μία επικίνδυνη τροπή λόγω της ενεργής εμπλοκής της δεύτερης ισχυρότερης σοσιαλιστικής χώρας. Στην *Καθημερινή*

¹²⁶ Γ. Στεφανίδης, *ό.π.*, σ. 131.

¹²⁷ Ενδεικτικά βλ. «Συμπεράσματα από τη νίκη εις την Κορέαν», εφ. *Η Καθημερινή*, 5-10-1950, σ.1.

¹²⁸ «Μια κινεζική απειλή που δεν θα πραγματοποιηθεί», εφ. *Η Καθημερινή*, 27-10-1950, σ.3.

¹²⁹ P. Edwards, *Korean War Almanac*, σ. 127.

δημοσιεύτηκαν ορισμένα σποραδικά άρθρα στα οποία αποτυπωνόταν το αβέβαιο κλίμα αλλά λόγω και των εσωτερικών εξελίξεων (ο Βενιζέλος λάμβανε εκ νέου ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή), δεν δόθηκε αρχικά τόσο μεγάλη έμφαση στην κινεζική εισβολή.

Στα τέλη του μήνα, η κατάσταση μεταβλήθηκε δραματικά. Στις στήλες της εφημερίδας κυριάρχησαν ξανά τα γεγονότα της Κορέας, με το σενάριο ενός παγκοσμίου πολέμου να επανέρχεται δυναμικά. Το κλίμα αυτό ενισχύθηκε από τη δήλωση Τρούμαν στις 31 Νοεμβρίου, ότι οι ΗΠΑ εξέταζαν το ενδεχόμενο μέχρι και χρησιμοποίησης της ατομικής βόμβας. Το πρωτοσέλιδο της 1^{ης} Δεκεμβρίου ήταν αφιερωμένο σχεδόν αποκλειστικά σ' αυτήν τη δήλωση και τα παρεπόμενα της. Μάλιστα, τα «Καθημερινά», κάνοντας μία αναγωγή στις προηγούμενες δύο ρίψεις της βόμβας στην Ιαπωνία, ανέφερε ότι: «Αν οι Κινέζοι, μετά τη χθεσινή προειδοποίησιν του Προέδρου Τρούμαν επιμείνουν να χρησιμοποιούνται ως τυφλά όργανα της Μόσχας εις την Ασίαν, τούτο θα σημαίνει ότι μοίρα των Κιτρίνων είναι να δοκιμάζονται επ' αυτών τα φοβερώτερα μέσα καταστροφής που επενόησεν ο άνθρωπος». ¹³⁰ Όπως το καλοκαίρι, έτσι και τον Δεκέμβριο, η χρήση του συγκεκριμένου όπλου θεωρούταν μία ενδεδειγμένη λύση. Στο ίδιο πρωτοσέλιδο, η αμερικανική κοινωνία και το αμερικάνικο πολιτικό σύστημα εμφανίζονταν ως ένθερμοι υποστηρικτές αυτής της άποψης. ¹³¹

Είναι εντυπωσιακός ο τρόπος με τον οποίο από την επόμενη κιόλας μέρα, η πιθανότητα χρησιμοποίησης της ατομικής βόμβας σχεδόν αποσιωπήθηκε, ενώ μόλις την προηγούμενη, με πανηγυρικό τόνο, μονοπώλησε το ενδιαφέρον της εφημερίδας. Ρόλο σ' αυτήν τη μεταστροφή πρέπει να είχε το γεγονός ότι ο Τρούμαν δημιούργησε παγκόσμια αναταραχή σχεδόν κατά λάθος. Στην αρχική του δήλωση, ενώπιον των δημοσιογράφων, δεν έκανε καμία αναφορά για ρίψη της βόμβας. Όταν όμως ήρθε η ώρα των ερωταποκρίσεων, μετά από επίμονες και πιεστικές ερωτήσεις των παρευρισκομένων, απάντησε τελικά ότι αυτό ήταν ένα ενδεχόμενο που δεν έπρεπε να αποκλειστεί. Σήμερα γνωρίζουμε ότι δεν υπήρχε καμία σκέψη να κλιμακωθεί κατά τέτοιο τρόπο η κατάσταση. Ωστόσο, είτε από λάθος είτε από μπλόφα, τα λόγια του

¹³⁰ «Η βόμβα», εφ. *Η Καθημερινή*, 1-12-1950, σ.1.

¹³¹ «Ρεπουμπλικάνοι και Δημοκρατικοί ζητούν άμεσον χρησιμοποίησιν της βόμβας» και «Πως υπεδέχθη η αμερικάνικη γνώμη την χθεσινήν δήλωσιν του Προέδρου Τρούμαν περί χρησιμοποίησεως της ατομικής βόμβας», εφ. *Η Καθημερινή*, 1-12-1950, σ.1.

Τρούμαν δημιούργησαν τεράστια αναστάτωση στο συμμαχικό στρατόπεδο και έτσι το θέμα αυτό δεν ξανατέθηκε από τον Αμερικανό Πρόεδρο.¹³²

Παρά την αναζωπύρωση των εκδηλώσεων πολεμικής υστερίας, ο Βλάχος τήρησε μία διαφορετική στάση που συνοψίζεται στους τίτλους που έδωσε στα δυο κυριακάτικα άρθρα του: «Δεν θα γίνη», στις 3-12, και «Για να μη γίνη» στις 10-12. Στην ουσία ακολούθησε την ίδια προσέγγιση που είχε καθ' όλο το διάστημα που εξετάζουμε. Θεωρούσε δηλαδή ότι και μόνο η ύπαρξη της ατομικής βόμβας, την οποία χαρακτήριζε ως «προστάτιδα και περιστέρα της Ειρήνης»,¹³³ θα αποτελούσε ικανό φόβητρο ώστε και οι δύο πλευρές να μην τολμήσουν μία κλιμάκωση της σύρραξης. Ωστόσο, η Ελλάδα, αλλά και όλες οι χώρες του δυτικού κόσμου, έπρεπε να βρίσκονται σε επιφυλακή και να ενισχύσουν τους στρατούς τους ως αποτρεπτικό μέσο.¹³⁴

Σε αντίθεση με το καλοκαίρι, δεν δημοσιεύτηκαν εκτενείς λεπτομέρειες για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Ενδεχομένως αυτό να συνέβη διότι η οπισθοχώρηση στο μέτωπο υπήρξε διαρκής και ταχύτατη. Η εικόνα ενός κινεζικού στρατού που καταφέρνει να απωθήσει με εξαιρετική αποτελεσματικότητα τη στρατιά του ΟΗΕ, με επικεφαλής τις ΗΠΑ, θα ήταν ένα μεγάλο πλήγμα για το γόητρο του «ελεύθερου κόσμου». Γενικότερα, η αντιμετώπιση των Κινέζων και ιδίως των βορειοκορεατών είναι ολιστική και απρόσωπη. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα εκατοντάδες άρθρα που αφορούσαν την Κορέα, είναι ελάχιστες οι φορές -και ποτέ σε κάποιον πρωτοσέλιδο τίτλο- που να αναφέρεται το όνομα του Κιμ Ιλ Σουνγκ. Δεν υπάρχει ούτε μία βιογραφία του ή έστω ένα σχόλιο για τους γεωπολιτικούς ή άλλους σχεδιασμούς του. Αντίστοιχα, ονόματα κινέζων παραγόντων επίσης απουσιάζουν, με εξαίρεση τον Μάο και τον Τσου Εν Λάι. Αντιθέτως, οι αναφορές σε σοβιετικούς παράγοντες, όπως ο Molotov ή ο Vyshinsky που δεν είχαν καν άμεση ανάμιξη στον πόλεμο, ήταν αισθητά συχνότερες.

Βέβαια, αντίστοιχη ήταν και η υποβάθμιση των νοτιοκορεατών. Όπως με την περίπτωση του Κιμ, έτσι και το όνομα του Σίγκμαν Ρη ή κάποιου άλλου νοτιοκορεάτη πολιτικού ή στρατηγού δεν εμφανίζεται συχνά και πάντα έχει δευτερεύοντα ρόλο στην αφήγηση των γεγονότων. Η τάση αυτή ενδεχομένως να έχει

¹³²S. Casey, *ό.π.*, σ. 132-133.

¹³³ «Δεν θα γίνη», εφ. *Η Καθημερινή*, 3-12-1950, σ.1.

¹³⁴ «Για να μη γίνη», εφ. *Η Καθημερινή*, 10-12-1950, σ.1.

ρατσιστικό υπόβαθρο. Εξάλλου, οι ίδιοι οι Αμερικανοί αξιωματικοί που βρίσκονταν στην Κορέα, παραδέχονταν ότι δεν γνώριζαν και δεν νοιάζονταν να μάθουν τα ονόματα των εκεί εχθρών ή συμμάχων τους, αναφέροντας υποτιμητικά ότι «a gook is a gook».¹³⁵ Ταυτόχρονα, ο Fred Ladd, ένας εκ των συμβούλων του Μακ Άρθουρ ισχυριζόταν ότι τα ονόματα των αντίστοιχων Γερμανών επιτελών θα τα ήξεραν κανονικά.¹³⁶ Συνεπώς, δεν προξενεί εντύπωση ότι αυτή η νοοτροπία ίσως περνάει και σε μία ελληνική εφημερίδα.

Μετά από δυναμική παρέμβαση της Μεγάλης Βρετανίας αλλά και γενικότερα των χωρών της Κοινοπολιτείας, τις οποίες δεν συνέφερε η όξυνση της έντασης,¹³⁷ οι Αμερικανοί αποφάσισαν να κατευνάσουν τους τόνους. Στην *Καθημερινή*, μετά τον Δεκέμβριο του 1950, ο πόλεμος της Κορέας δεν θα ξαναπαρουσιαστεί με τόση οξύτητα ως προπομπός ενός παγκοσμίου πολέμου. Ωστόσο, το ενδιαφέρον θα παραμείνει ζωνφό, με τη διαφορά ότι αυτό θα μετατοπιστεί σε μεγάλο βαθμό στο πεδίο της διπλωματίας και λιγότερο στο πεδίο των μαχών το οποίο ούτως ή άλλως θα σταθεροποιηθεί από τον Φεβρουάριο του 1951 και έπειτα.

Σε αντίθεση με το καλοκαίρι του 1950, οι ραγδαίες εξελίξεις του χειμώνα στην Κορέα δεν εργαλειοποιήθηκαν ώστε να προπαγανδιστεί η ύπαρξη μίας πέμπτης φάλαγγας στην Ελλάδα. Εξάλλου, ο κυριότερος στόχος του Ιουλίου, η αναστολή δηλαδή του προγράμματος επιείκειας, είχε επιτευχθεί. Μάλιστα, κατά τρόπο σχεδόν ειρωνικό, τον Δεκέμβριο του 1950 συνελήφθησαν στελέχη του ΚΚΕ, μεταξύ των οποίων και ο Μπελογιάννης, ως μέλη του παράνομου μηχανισμού του κόμματος στην Ελλάδα. Θα ήταν μία πρώτη τάξεως ευκαιρία για τον αστικό Τύπο να πραγματοποιήσει ευθεία επίθεση στην Αριστερά, αξιοποιώντας και την εισβολή της Κίνας εναντίον της στρατιάς του ΟΗΕ. Ωστόσο, η Ασφάλεια αποφάσισε να μην διαρρεύσουν ονόματα και λεπτομέρειες στον Τύπο και έτσι το θέμα αυτό δεν αναδείχθηκε παρά μόνο αρκετές εβδομάδες αργότερα, όταν η ένταση στην Κορέα είχε κάπως αποκλιμακωθεί.

¹³⁵ Thomas Borstelmann, *The Cold War and the Color Line: American Race Relations in the Global Arena*, Harvard University Press, Κέμπριτζ 2001, σ. 81.

¹³⁶ Στο ίδιο.

¹³⁷ Robert Barnes, "Branding an Aggressor: The Commonwealth, the United Nations and Chinese Intervention in the Korean War, November 1950–January 1951", *Journal of Strategic Studies*, τ.3: τχ. 2 (Απρίλιος 2010), σ.238.

Από την άλλη, το αίτημα της δυναμικής απάντησης σε κάθε κομμουνιστική πρόκληση παρέμενε σταθερό και ενισχυμένο. Ήταν διάχυτη η αισιοδοξία ότι οι ΗΠΑ θα εγκατέλειπαν οριστικά μία ήπια πολιτική: «Από της ημέρας κατά την οποίαν εξεχύθη από τα Μαντζουριανά σύνορα το ανθρώπινον πύον και κατέκλυσε τους εκεί ολίγους λευκούς, αυτοί που τους είχαν στείλει ηννόησαν επιτέλους ότι είναι βαρειά και μεγάλη η απειλή αυτή και δεν παίρνει η απειλή από λόγια, από εκκλήσεις από σημαίας Ηνωμένων Εθνών και ειρηνικάς συζητήσεις [...]. Ο Συναγερμός, μέγας, πραγματικός αυτήν την φοράν, εσημάνθη από την πόλιν που φωτίζει το άγαλμα της Ελευθερίας. Ας το ακούσουν όλοι οι λαοί, όσοι δεν θέλουν να γίνουν σκλάβοι, να γίνουν κίτρινοι, να βγάλουν παιδιά των παιδιών τους κοτσίδες. Άμα τον ακούσουν καλά, τίποτε απ' αυτά δεν θα συμβεί και ΠΟΛΕΜΟΣ ΔΕΝ ΘΑ ΓΙΝΗ».¹³⁸ Οι ΗΠΑ, χάρη και στην ατομική βόμβα, παρουσιάζονται ως θεματοφύλακας όχι απλώς της ασφάλειας της Δύσης αλλά γενικότερα της παγκόσμιας ειρήνης. Στη νέα φάση του πολέμου της Κορέας το υπερεθνικό διακύβευμα υπερκερνούσε το εθνικό. Οι πολιτικές κατευνασμού αποτελούσαν πια παρελθόν.

¹³⁸ «Ο Συναγερμός», 17-12-1950, εφ. *Η Καθημερινή*, σ.1.

ΤΟ ΒΗΜΑ: Η ΚΟΡΕΑ ΩΣ ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΜΙΑΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η Κορέα ως διεθνές γεγονός

Όπως στην *Καθημερινή*, έτσι και στο *Βήμα*, ο πόλεμος της Κορέας καθιερώθηκε ως βασικό θέμα ενασχόλησης κατά τρόπο αφινίδιο καθώς, μέχρι τις 25 Ιουνίου, δεν υπήρχε καμία ανάλυση ή αναφορά για πιθανή στρατιωτική κινητοποίηση είτε των Νοτίων είτε των Βορείων. Ωστόσο, στο πρώτο κιάλας φύλλο μετά την έναρξη των μαχών, τα τεκταινόμενα στην Κορέα κατέλαβαν τον μεγαλύτερο και βασικότερο χώρο της πρώτης σελίδας.

Για τους επόμενους δύο μήνες, η γεωγραφία των πρωτοσέλιδων του *Βήματος* θύμιζε αρκετά αυτήν της *Καθημερινής*. Πρώτο θέμα ήταν οι εξελίξεις στο μέτωπο ή -σπανιότερα- οι εξελίξεις στο πεδίο της διπλωματίας και της γεωπολιτικής. Σχεδόν κάθε μέρα παρατίθενται επεξηγηματικοί χάρτες της χερσονήσου, ενώ δημοσιεύονταν ένα ή δύο άρθρα Ελλήνων και ξένων αναλυτών που επιδίωκαν να σκιαγραφήσουν διάφορες πτυχές των απότοκων του πολέμου. Σ' αντίθεση όμως με την *Καθημερινή*, στα πρωτοσέλιδα του *Βήματος* φιλοξενούνταν και αρκετά άρθρα για την ελληνική επικαιρότητα, ασχέτως της Κορέας. Είναι ενδεικτικό ότι κατά τις πρώτες ημέρες μετά την εισβολή των Βορείων, τα σχόλια της αρχισυνταξίας αφορούσαν κυρίως την οικονομική ανασυγκρότηση του ελληνικού κράτους, χωρίς αυτή να συμπλέκεται με τα όσα συνέβαιναν στην Άπω Ανατολή.

Την 1^η Ιουλίου, σχεδόν το σύνολο του πρωτοσέλιδου αφορούσε την απόφαση Τρούμαν για αποστολή στρατού προς βοήθεια των νοτιοκορεατών. Επιπλέον, δημοσιεύτηκε άρθρο του Edgar Ansel Mower, σημαντικού φιλελεύθερου Αμερικανού δημοσιογράφου, ο οποίος σημείωνε ότι: «Εφεξής, όλοι οι εχεφρονούντες γνωρίζουν ότι ο Στάλιν είναι εξ ίσου ιμπεριαλιστής όσον και ο Χίτλερ [...] Όλοι οι εχεφρονούντες πρέπει να ιδούν ότι ο κομμουνισμός δεν είναι αυθόρμητη εκλογή ενός λαού, αλλά κάτι που επιβάλλεται εις αυτούς από ένα κράμα βίας και απάτης. Δυνάμεθα ίσως να ελπίζωμεν ότι ουδέποτε πλέον οι κατά τα άλλα φυσιολογικοί Αμερικανοί θα μας ειπούν ότι η ένοπλη δύναμις δεν είναι αναγκαία [...] ότι το μόνον

που χρειάζεται είναι υψηλότερο βιοτικό επίπεδο».¹³⁹ Η εξίσωση του Χίτλερ με τον Στάλιν είναι κάτι που παρατηρήσαμε να συμβαίνει και στην *Καθημερινή*. Αυτό μάλλον δεν είναι τυχαίο καθώς επιδιώκεται να δημιουργηθεί ένα σχήμα συνέχειας του αγώνα κατά του ολοκληρωτισμού. Ο ολοκληρωτισμός αποτελούσε μία εκ των κεντρικότερων εννοιών που εργαλειοποιήθηκε στο δυτικοκεντρικό ψυχροπολεμικό αφήγημα και, κατ' επέκταση, στην ιδεολογία της εθνικοφροσύνης.¹⁴⁰ Μπορεί αυτή να είναι μία ιδεολογία που το *Βήμα* δήλωνε ότι δεν αποδεχόταν, όπως θα δούμε και παρακάτω, αυτό όμως δεν συνεπάγεται ότι απέρριπτε όλες τις πτυχές της.

Το παραπάνω άρθρο παρουσιάζει ενδιαφέρον και για έναν ακόμα λόγο. Προέρχεται από έναν δημοσιογράφο ο οποίος **-παρόλο που δεν υποστήριζε το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα-** ήταν αντικομμουνιστής, φιλελεύθερος, πολέμιος της πολιτικής Κένναν και υπέρμαχος της δυναμικής απάντησης σε κάθε πρόκληση της Σοβιετικής Ένωσης. Αυτή ήταν μία θέση που υιοθετούσε και το *Βήμα*, το οποίο υποδέχτηκε με θέρμη την αποστολή αμερικανικών στρατευμάτων στην Κορέα. Όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, η άποψη υπέρ της ενεργητικής πολιτικής εναντίον του κομμουνισμού είχε απασχολήσει έντονα τον δημόσιο διάλογο στις ΗΠΑ, προεξάρχοντων των ρεπουμπλικάνων παραγόντων. Κατά μία έννοια λοιπόν, δύο εκ των σημαντικότερων αστικών εφημερίδων μετέφεραν στην ελληνική πραγματικότητα τα διλήμματα μίας συζήτησης που διεξαγόταν στην αμερικανική κοινωνία και στα πλαίσια της οποίας διαμορφώθηκαν άτυπες συμμαχίες ετερόκλητων ομάδων πίεσης.

Πάντως, σ' αντίθεση με την *Καθημερινή*, το *Βήμα* απέφυγε εκδηλώσεις πολεμικής υστερίας. Μπορεί η Κορέα να χαρακτηριζόταν ως η σημαντικότερη στιγμή μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και ως μάχη μεταξύ της Αμερικής και της Σοβιετικής Ένωσης,¹⁴¹ ωστόσο σε αρκετές περιπτώσεις τονιζόταν ότι δεν υπήρχε κίνδυνος διαταραχής της παγκόσμιας ειρήνης.¹⁴² Ενδεχομένως, οι ηπιότεροι τόνοι που υιοθέτησε η εφημερίδα, να συνδέονται με τις διαμάχες στην ελληνική πολιτική σκηνή που θα εξετάσουμε παρακάτω.

¹³⁹ «Η σημασία της κομμουνιστικής εισβολής εις την Νότιαν Κορέαν», εφ. *Το Βήμα*, 1-7-1950, σ.1.

¹⁴⁰ Δ. Παπαδημητρίου, *Από τον Λαό των Νομιμοφρόνων στο Έθνος των Εθνικοφρόνων. Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967*, σ.208.

¹⁴¹ «Εις την Κορεάν αναμετρώνται σήμερον η Αμερική και η Σοβιετική Ένωσιν», εφ. *Το Βήμα*, 4-7-1950, σ.1.

¹⁴² «Δεν κινδυνεύη η ειρήνη», εφ. *Το Βήμα*, 4-7-1950, σ.1.

Ωστόσο, και οι δύο εφημερίδες συνέκλιναν στο ότι ο πόλεμος της Κορέας ήταν ένας πόλεμος με οικουμενική αξία, ένας πόλεμος του «ελεύθερου κόσμου» εναντίον του κομμουνισμού. Η σημασία που το *Βήμα* προσέδιδε στη διεθνή διάσταση του γεγονότος αναδεικνύεται και από τα δίκτυα που είχε συγκροτήσει με εφημερίδες του εξωτερικού. Για παράδειγμα, αρκετά συχνά αναδημοσίευε άρθρα από τον *Observer*, ένα βρετανική έντυπο που είχε στο δυναμικό του δημοσιογράφους με έντονη δράση σε όλη την υφήλιο, οι οποίοι –ίσως περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη εφημερίδα της χώρας τους- έγραφαν εκτενείς αναλύσεις για όλα τα σημαντικά διεθνή θέματα.¹⁴³ Επιπροσθέτως, τα «Σημειώματα», η ανυπόγραφη καθημερινή στήλη του *Βήματος*, πραγματοποίησε αρκετά σχόλια για τον πόλεμο, παρόλο που υπό φυσιολογικές συνθήκες, σπανίως καταπιανόταν μ' ένα γεγονός που δεν αφορούσε την ελληνική επικαιρότητα.

Τις πρώτες ημέρες μετά την απόφαση αποστολής στρατού στην Κορέα υπό τη σημαία του ΟΗΕ, η στήλη εξυμνούσε την Αμερική, χαρακτηρίζοντας την ως «ΜΕΓΑΛΗ», «γενναία», «άξια και ικανή να οδηγή τον κόσμο των Ελευθέρων Δημοκρατιών εις τα πεπρωμένα του» και προσέθετε ότι «κατέχεται από Λαόν ισχυρόν και τολμηρόν αλλά και συνεπή εις τας υποσχέσεις του και τίμιον[...]».¹⁴⁴ Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η αναφορά των «Σημειωμάτων» στην επέτειο της αμερικανικής ανεξαρτησίας στις 4 Ιουλίου, την οποία κατά κάποιον τρόπο οικειοποιούνταν: «Αυτό το γεγονός [...] παίρνει εφέτος, προ παντών εφέτος, μίαν καταπληκτικήν ευρύτητα. Γίνεται ένα σύμβολον εορτασμού δι' όλους ανεξαιρέτως τους λαούς που σέβονται την ελευθερία. Διότι η εφετεινή επέτειος ευρίσκει τους απογόνους εκείνων που ηγωνίσθησαν δια να εξασφαλίσουν την ανεξαρτησία του Νέου Κόσμου, συνεχίζοντας τον αγώνα υπέρ της ανεξαρτησίας όλων των ανθρώπων, που θέλουν να ζήσουν ελεύθεροι [...]. Με βαθειάν ευγνωμοσύνην ο Ελληνικός λαός, μαζί με όλους τους ελεύθερους λαούς του κόσμου, απευθύνει σήμερον προς την κραταιάν Δημοκρατίαν τας ειλικρινείς του ευχάς».¹⁴⁵

Το παραπάνω απόσπασμα συνιστά κατεξοχήν παράδειγμα εργαλειοποίησης του παρελθόντος, ο ρόλος του οποίου στη διαδικασία συγκρότησης ενός φαντασιακού είναι σημαίνων. Όπως γράφει ο Αντώνης Λιάκος: «Η ιστορία τροφοδοτεί τις

¹⁴³ John Jenks, *British Propaganda and News Media in the Cold War*, Edinburgh University Press, Εδιμβούργο 2006, σ. 16.

¹⁴⁴ «Σημειώματα», εφ. *Το Βήμα*, 29-6-1950, σ.3.

¹⁴⁵ «Σημειώματα», εφ. *Το Βήμα*, 4-7-1950, σ.3.

συλλογικές αναπαραστάσεις και το κοινωνικό φαντασιώδες, αποδίδει ταυτότητες στις κοινωνικές ομάδες και δημιουργεί ένα κώδικα μέσω του οποίου η κοινωνία αντιλαμβάνεται και αντιδρά στα νέα ερεθίσματα». ¹⁴⁶ Ο αγώνας των Αμερικανών του 18^{ου} αιώνα είχε προφανώς μεγάλες διαφορές σε σχέση με τον πόλεμο της Κορέας και τη μάχη εναντίον του κομμουνισμού γενικότερα. Είναι όμως μία επανάσταση που δομήθηκε στη λογική του δίπολου τύραννος-υπόδουλος, ένα σχήμα που έβρισκε εφαρμογή στο ψυχροπολεμικό αφήγημα δαιμονοποίησης της Σοβιετικής Ένωσης. Μία τέτοιου είδους αναγωγή φυσικά, εμπεριέχει και σιωπές, όπως για παράδειγμα τον ρόλο της Αγγλίας ως του τότε τυράννου. Η έμφαση όμως δεν δίνεται στην πραγματολογική διάσταση του γεγονότος αλλά στην ηθικολογική και αξιακή της. Αυτή η διάσταση παρουσιάζει ποικίλες εκφάνσεις και έχει κεντρικότατο ρόλο στο μεταπολεμικό φαντασιακό. ¹⁴⁷

Σ' ό,τι αφορά το αμιγώς στρατιωτικό σκέλος, δύο ήταν τα στοιχεία του αμερικανικού στρατεύματος που υπερτονίστηκαν, κατά τις πρώτες κιάλας στιγμές της εμπλοκής του στον πόλεμο. Το πρώτο ήταν η σημαντική ισχύς του και το δεύτερο η αποφασιστική συμβολή που θα είχε ο στρατηγός Μακ Άρθουρ. Στο πρωτοσέλιδο της 30^{ης} Ιουνίου δημοσιεύθηκε μία μικρή πλην όμως κολακευτική βιογραφία του, στην οποία αναφερόταν ότι διέθετε προσόντα όπως «διανοητικήν λάμψη», «αυστηράν εκπαίδευσιν», «αδάμαστον θάρρος» και «αυτοπεποίθησιν εις την κρίσιν του». ¹⁴⁸ Θα μπορούσε άραγε η εξιδανικευμένη εικόνα του στρατηγού στις σελίδες *Βήματος*, να αποτελεί μία άκριτη αντανάκλαση της υψηλότατης δημοφιλίας του στις ΗΠΑ; Κάτι τέτοιο μάλλον δεν ισχύει. Η παραπάνω βιογραφία δεν γράφτηκε από κάποιον Αμερικανό δημοσιογράφο αλλά από έναν Άγγλο, τον Montague Smith. Επιπλέον, αντίστοιχα θετικά σχόλια πραγματοποιούνταν και από τον Γεώργιο Βλάχο στην *Καθημερινή*, δηλαδή από έναν Έλληνα. Με άλλα λόγια, ένας ήρωας του αμερικανικού Έθνους είχε καταστεί υπερεθνικό σύμβολο του αγώνα κατά του κομμουνισμού. Εφόσον ο αγώνας ήταν κοινός τότε και οι ήρωες θα ήταν κοινοί.

Η αμερικανόφιλη στάση των αστικών εντύπων δεν είναι άσχετη με τη συμβολή των ΗΠΑ στον Εμφύλιο αλλά και την οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας.

¹⁴⁶ Αντώνης Λιάκος, Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία, Πόλις, Αθήνα 2007, σ. 116-117

¹⁴⁷ Despina Papadimitriou, "Establishing the cultural identity of the west in the early Cold War: a conceptual approach", *Historiein*, 14/2 (2014), σ. 79.

¹⁴⁸ «Ντάγκλας Μακ Άρθουρ, ο ανήρ που επισύρει την παγκόσμια προσοχή», εφ. *Το Βήμα*, 30-6-1950, σ.1.

Ταυτόχρονα όμως, θα ήταν λάθος να θεωρήσουμε, ότι η στήριξη αυτή ήταν άκριτη και ακλόνητη. Μπορεί να υπήρχε ταύτιση σε μία σειρά από ζητήματα, ωστόσο δεν έλειπαν οι στιγμές που οι ελληνικές εφημερίδες αντιμετώπισαν με σκεπτικισμό αρκετές παρεμβάσεις των Αμερικανών εντός της Ελλάδας, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την περικοπή της οικονομικής βοήθειας, τον Σεπτέμβριο του 1950.

Η διακινδύνευση της οικονομικής ανασυγκρότησης

Όπως αναφέραμε, τα συνεχή πρωτοσέλιδα του *Βήματος* είχαν ως πρώτο θέμα τις εξελίξεις στο μέτωπο καθώς και γεωπολιτικές αναλύσεις που τις πλαισίωναν. Ωστόσο, παρατηρούμε μία δυσαναλογία μεταξύ της έμφασης που δόθηκε στη διεθνή διάσταση του πολέμου, και της επίδρασης που αυτός είχε για τα ελληνικά πράγματα. Πιο συγκεκριμένα, από την πρώτη ημέρα, το *Βήμα* δημοσίευσε άρθρα ή σχόλια που στηλίτευαν τις επιθετικές τάσεις της Σοβιετικής Ένωσης,¹⁴⁹ ασπαζόμενο επί της ουσίας την αντίστοιχη θέση που συναντήσαμε και στην *Καθημερινή*, περί σχεδίου δηλαδή παγκόσμιας επιβολής του κομμουνισμού, αν και εν προκειμένω υιοθετήθηκε ένα ηπιότερο ύφος, χωρίς οξείες εκφράσεις. Σε κάθε περίπτωση όμως, ένα τέτοιο σχέδιο θα έπρεπε θεωρητικά να περιλαμβάνει και την Ελλάδα, ειδικά αν αναλογιστεί κανείς την εμπειρία του Εμφυλίου, του οποίου η λήξη δεν είχε συμπληρώσει καν ένα χρόνο.

Ωστόσο, στο *Βήμα* οι διατυπώσεις είναι εξαιρετικά προσεκτικές. Εν μέσω του προγράμματος ειρήνευσης, δεν έπρεπε να εξάπτονται τα πάθη που θα λειτουργούσαν ως πρόσκομμα στο έργο του Πλαστήρα. Έτσι, προς αποφυγή επικίνδυνων συνδηλώσεων, οι βορειοκορεάτες δεν αναφέρονταν ως «συμμορίται» ή «ελασίται», αλλά απλώς ως κομμουνιστές, ενώ ο ίδιος ο πόλεμος της Κορέας δεν εμφανίζεται ως συνέχεια του ελληνικού εμφυλίου. Με άλλα λόγια, ακολουθείται η ακριβώς αντίθετη τακτική από την αντίστοιχη της *Καθημερινής*. Μάλιστα, πιθανή εισβολή από τα βόρεια σύνορα δεν θεωρούταν πιθανή.¹⁵⁰

Μία τέτοια παραδοχή ίσως φαινόταν κάπως παράδοξη στον αναγνώστη. Πώς είναι δυνατόν η Σοβιετική Ένωση να συνιστά απειλή για την Κορέα, τις ΗΠΑ, τη

¹⁴⁹ Ενδεικτικά βλ. «Σημειώματα», εφ. *Το Βήμα*, 27-6-1950, σ.3, «Η σημασία της κομμουνιστικής εισβολής εις την Νότιαν Κορέαν», ό.π., «Εις την Κορέαν αναμετρώνται σήμερον η Αμερική και η Σοβιετική Ένωσιν», ό.π., και «Η Αμερικανική επέμβασις εις την Κορέαν ανατρέπει τα σοβιετικά σχέδια», εφ. *Το Βήμα*, 5-7-1950, σ.1.

¹⁵⁰ «Σημειώματα», εφ. *Το Βήμα*, 7-7-1950, σ.3.

Δυτική Ευρώπη,¹⁵¹ τη Γιουγκοσλαβία¹⁵² αλλά όχι για την Ελλάδα; Σ' αυτό το σημείο η εφημερίδα είτε μέσω της αποσιώπησης είτε μέσω αοριστιών, δεν έδινε ουσιαστική απάντηση. Αντ' αυτού, στηλίτευε τους εκπροσώπους της Δεξιάς που επιδίωκαν να προκαλέσουν αναταραχή και καλούσε τον λαό «[...]ΝΑ ΜΗ ΧΑΣΗ ΤΗΝ ΨΥΧΡΑΙΜΙΑ του, να μην επηρεάζεται από τας φήμας, αλλά να επιμείνη και να αυξήσει μάλιστα τον παραγωγικόν μόχθον του... Κατά την περίοδον ταύτην της Διεθνούς κρίσεως, ο Ελληνικός λαός θα δώσει την μάχην του μένων απαθής και εργαζόμενος».¹⁵³

Η αναφορά στον «παραγωγικόν μόχθον» δεν είναι τυχαία. Η κυβέρνηση του Κέντρου, ακόμα και μετά την έναρξη του πολέμου της Κορέας, έμεινε πιστή στην ανάγκη για οικονομική ανασυγκρότηση της Ελλάδας, τόσο για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου όσο και για την αποτελεσματικότερη απόκρουση του κομμουνιστικού κινδύνου. Πρόκειται δηλαδή για μία ταύτιση με την πολιτική Κένναν. Είναι ενδεικτικό ότι η ΕΠΕΚ, τις σπάνιες φορές που πραγματοποιούσε επικλήσεις στην τραυματική δεκαετία του '40, το έπραττε κυρίως ώστε να τονιστεί η σημασία της ανόρθωσης του παραγωγικού ιστού.¹⁵⁴

Βέβαια, αυτό δεν σήμαινε ότι υποτιμούνταν οι στρατιωτικές ανάγκες της χώρας. Για παράδειγμα, το κεντρικό άρθρο του πρωτοσέλιδου της 7^{ης} Ιουλίου – την ίδια μέρα δηλαδή που δημοσιεύτηκε το παραπάνω σχόλιο των «Σημειωμάτων»- είχε γραφτεί από τον Αλέξανδρο Μερεντίτη, πρώην βενιζελικό αντιστράτηγο και πρώην υπουργό Στρατιωτικών, ο οποίος υποστήριζε ότι τουλάχιστον στα σύνορα με Αλβανία και Βουλγαρία έπρεπε να υπάρχει αυξημένη επιφυλακή. Ταυτόχρονα όμως, έκρινε ότι θα ήταν «οικονομική καταστροφή του τόπου» αν το ελληνικό κράτος διατηρούσε υψηλές πολεμικές δαπάνες, υπό το φόβο των διεθνών εξελίξεων.¹⁵⁵ Με νέο άρθρο του στις 13 Ιουλίου, διατύπωνε την άποψη ότι η Κορέα και η Ελλάδα έπρεπε να λειτουργήσουν ως διδάγματα για τους Συμμάχους, οι οποίοι όφειλαν να επικεντρωθούν στην αποτελεσματική οργάνωση και την προμήθεια επαρκούς

¹⁵¹ «Δεν θα αφήσωμεν κανέναν κατακτητήν να καταλάβη την δυτικήν Ευρώπην», εφ. *Το Βήμα*, 8-7-1950, σ.3.

¹⁵² «Αι κινήσεις σοβιετικών δυνάμεων εφόβισαν κάπως την Γιουγκοσλαβίαν», εφ. *Το Βήμα*, 8-7-1950, σ.3.

¹⁵³ «Σημειώματα», εφ. *Το Βήμα*, 7-7-1950, σ.3.

¹⁵⁴ Ε. Πασχαλούδη, *Ένας πόλεμος χωρίς τέλος: Η δεκαετία του 1940 στον πολιτικό λόγο, 1950-1967*, σ. 182.

¹⁵⁵ «Αι στρατιωτικάί Δαπάναι», εφ. *Το Βήμα*, 7-7-1950, σ.1.

πολεμικού υλικού σε κάθε χώρα της Δύσης. Ο Μερεντίτης δηλαδή, δεν υποστήριζε ότι κάθε χώρα έπρεπε να αυξήσει τις στρατιωτικές της δαπάνες, αλλά ότι ήταν χρέος των Συμμάχων να εξασφαλίσουν όλα τα απαραίτητα μέσα για την άμυνα σε περίπτωση κομμουνιστικής εισβολής.¹⁵⁶

Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκαν και τα κύρια σχόλια των «Σημειωμάτων» στις 16 και 18 Ιουλίου. Για να ενισχύσει τα επιχειρήματα της, η στήλη εμφάνιζε ως σύμμαχο της πολιτικής υπέρ της ανασυγκρότησης τον Παπάγο. Ο τελευταίος, σε συνέντευξη του την προηγούμενη, είχε υποστηρίξει ότι το εκρηκτικό κλίμα που καλλιεργούταν λόγω Κορέας δύσκολα θα μετουσιωνόταν σε πολεμική αναμέτρηση στα Βαλκάνια. Αλλά ακόμα και αν κάτι τέτοιο συνέβαινε, διαβεβαίωνε ότι ο ελληνικός στρατός θα ήταν έτοιμος να αντιμετωπίσει οιαδήποτε πρόκληση. Σύμφωνα με το *Βήμα* η δήλωση αυτή μεταφραζόταν ως προτροπή του Παπάγου να διατηρήσει ο ελληνικός λαός την ψυχραιμία του και να συνεχίσει την «ειρηνική παραγωγική του προσπάθειαν» καθώς η οικονομική ανασυγκρότηση: «είνε άλλωστε υπό τα σημερινάς συνθήκας [...] ο πλέον ασφαλής τρόπος αμύνης εναντίον παντός ενδεχόμενου εχθρού, διότι αυξάνει και τονώνει προκαταβολικώς τας δυνάμεις του έθνους μας».¹⁵⁷ Έχει ενδιαφέρον ο τρόπος με τον οποίο αυτές οι δηλώσεις του στρατάρχη εργαλειοποιήθηκαν από την *Καθημερινή* ώστε να υποστηρίξει το ακριβώς αντίθετο επιχείρημα, υπέρ δηλαδή της ενίσχυσης ή έστω της διατήρησης των πολεμικών δαπανών στα ίδια επίπεδα.¹⁵⁸

Εν τέλει όμως, το παραπάνω σχόλιο των «Σημειωμάτων» αποδείχτηκε το κύκνειο άσμα της προσπάθειας της εφημερίδας να προπαγανδίσει την άποψη της ως προς αυτό το ζήτημα. Στις 19 Ιουλίου, ακριβώς λόγω της αλλαγής στάσης των Αμερικανών που εξηγήσαμε στο πρώτο κεφάλαιο, αποφασίστηκε η διατήρηση της ισχύος των ενόπλων δυνάμεων στα ίδια επίπεδα με τις προηγούμενες χρονιές. Ίσως δεν είναι τυχαίο ότι -ενόψει αυτής της απόφασης- στις 18 του μήνα, δημοσιεύτηκε η πρώτη είδηση που αναφερόταν στην πιθανότητα να είναι η Ελλάδα ο επόμενος στόχος μετά την Κορέα. Αυτό βέβαια δεν ήταν ένα άρθρο γνώμης αλλά η αναπαραγωγή των απόψεων της Βαλκανικής Επιτροπής, η οποία, σ' έκθεση της,

¹⁵⁶ «Τα γεγονότα της Κορέας και η Ελλάς ας χρησιμεύσουν ως μαθήματα...» Το Βήμα, 13-7-1950, σ.1.

¹⁵⁷ «Σημειώματα», εφ. Το Βήμα, 16-7-1950, σ.3.

¹⁵⁸ «Η Συνέντευξις», εφ. Η Καθημερινή, 16-7-1950, σ.1.

βολιδοσκοπούσε τις προθέσεις της Σοβιετικής Ένωσης.¹⁵⁹ Την επόμενη ημέρα δημοσιεύτηκε και ένα δεύτερο τμήμα αυτής της έκθεσης,¹⁶⁰ μόνο που αυτή τη φορά κατέλαβε περίοπτη θέση στο πρωτοσέλιδο του *Βήματος* σε αντίθεση με το πρώτο τμήμα που φιλοξενήθηκε στην τρίτη σελίδα. Στο ίδιο πρωτοσέλιδο, δημοσιεύτηκε και άρθρο του Γερμανού δημοσιογράφου Raimund Pretzel,¹⁶¹ με τίτλο «Η Δύση θα υπερφαλαγγισθή, εάν τώρα δεν αφυπνισθή από την Κορέα».

Είναι εμφανής η δραματοποίηση του ύφους σε σχέση με τις προηγούμενες ημέρες, κάτι που θα συνεχιστεί και τις επόμενες εβδομάδες, χωρίς όμως να φτάσει στον βαθμό αιχμηρότητας της *Καθημερινής*. Χαρακτηριστική είναι η αλλαγή στάσης του Μερεντίτη ο οποίος στις 25 Ιουλίου υποστήριζε ότι η απόφαση της μη μείωσης της στρατιωτικής δύναμης αποδείχθηκε τελικά ορθή, δεδομένων των όσων είχαν συμβεί στην Κορέα.¹⁶² Τα δε άρθρα για την οικονομική ανασυγκρότηση, το ύψιστο αίτημα δηλαδή που προέβαλε ως τότε το *Βήμα* και η κυβέρνηση του Κέντρου, σταδιακά ελαττώνονταν. Αυτό που πρωτύτερα είχε χαρακτηριστεί ως «οικονομική καταστροφή», πλέον εμφανιζόταν ως αναγκαιότητα.

Η προσέγγιση του *Βήματος* στο ζήτημα των στρατιωτικών δαπανών και της οικονομικής ανασυγκρότησης είναι ενδεικτική των διλημάτων που αντιμετώπιζε το Κέντρο. Καλούταν να ισορροπήσει σε μία κατάσταση όπου οι εξελίξεις στην υφήλιο κινούνταν στην ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση από την πολιτική που επιθυμούσε να εφαρμόσει. Υπό άλλες συνθήκες και σε διαφορετικές εποχές, ενδεχομένως θα είχε τη δυνατότητα να παρακάμψει το πολεμικό κλίμα της περιόδου. Ωστόσο, στην πραγματικότητα του 1950 αυτό ήταν μάλλον ανέφικτο για δύο βασικούς λόγους. Πρώτον, είχε ταυτιστεί σχεδόν σε απόλυτο βαθμό με ένα υπερεθνικό στρατόπεδο - αυτό του «ελεύθερου κόσμου»- και κατά συνέπεια μάλλον δύσκολα θα ήταν σε θέση να αντιταχθεί στην πορεία που αυτό είχε χαράξει. Δεύτερον –και ίσως σημαντικότερο, όπως θα φανεί και με το πρόγραμμα ειρήνευσης- βασικό ρόλο στη χάραξη πολιτικής είχε ένας εξωγενής παράγοντας, δηλαδή οι Αμερικανοί αξιωματούχοι, με ό,τι αυτό συνεπαγόταν. Πάντως, η αρχική επιλογή του *Βήματος* να μην υποδαυλίσει το αίσθημα του πανικού στους αναγνώστες του, αναδεικνύει ότι δεν

¹⁵⁹ «Η Ελλάδα ενδέχεται να είναι ο επόμενος στόχος μετά την Κορέα», εφ. *Το Βήμα*, 18-7-1950, σ.3.

¹⁶⁰ «Έκθεσις της Βαλκανικής Επιτροπής δεν αποκλείει το ενδεχόμενο νέας επιθέσεως εναντίον της Ελλάδος», εφ. *Το Βήμα*, 19-7-1950, σ.1.

¹⁶¹ Υπέγραφε με το ψευδώνυμο Sebastian Haffner.

¹⁶² «Αι ληφθείσαι αποφάσεις δια τας στρατιωτικάς δαπάνας», εφ. *Το Βήμα*, 25-7-1950, σ.1.

ήταν απαραίτητο μία εθνική τάση να συγκλίνει με τις επιταγές που επέβαλε το ψυχροπολεμικό γίνεσθαι.

Η Κορέα και ακύρωση του προγράμματος ειρήνευσης

Το φλέγον θέμα της εποχής- και ενδεχομένως ο κυριότερος λόγος για τον οποίο κρατήθηκαν ήπιοι τόνοι- ήταν το πρόγραμμα ειρήνευσης. Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο πόλεμος της Κορέας λειτούργησε σαν όχημα ώστε να υποστηριχτεί η απόσυρση των μέτρων επιείκειας. Αυτό δεν ήταν ένα αίτημα μόνο της Δεξιάς αλλά και του βασικότερου κυβερνητικού εταίρου του Πλαστήρα, του Σοφοκλή Βενιζέλου, παρόλο που δεν το διατύπωνε με ιδιαίτερη ένταση, τουλάχιστον κατά τους πρώτους μήνες της νέας κυβέρνησης. Το *Βήμα*, το οποίο είχε ταχθεί υπέρ των μέτρων, καλούταν τώρα να τα υπερασπιστεί υπό ένα νέο πρίσμα, αυτό της Κορέας.

Η αλήθεια είναι ότι μερικές ημέρες μετά την έναρξη του πολέμου, η εφημερίδα παρουσιάστηκε ιδιαίτερα σκεπτική απέναντι στους χειρισμούς του Πλαστήρα. Στις 5 Ιουλίου, στο κύριο άρθρο του πρωτοσέλιδου, ασκούταν αυστηρότατη κριτική στην διακυβέρνηση του. Το ένα σκέλος αφορούσε τη μη πάταξη των κομματικών στεγανών στη δημόσια διοίκηση, ενώ το δεύτερο το πρόγραμμα ειρήνευσης: «Το Κέντρον υπεσχέθη και ο Λαός ενέκρινε ΛΕΛΟΓΙΣΜΕΝΗΝ Λήθην του παρελθόντος, αποκατάστασιν των αδικιών [...], εξημέρωσιν των πολιτικών μας ηθών, κατάργησιν των βάρβαρων μεθόδων εν τη μεταχειρίσει των πολιτών οιοιδήποτε και αν είνε, συστηματική προσπάθειαν διαφωτίσεως των παραπλανημένων ώστε να ευρυνθή το εθνικόν στρατόπεδον και να στενέψη το στρατόπεδον των εχθρών του Κράτους. Αλλ' υπάρχει μεγάλη απόστασις από της εφαρμογής της γενικής αυτής πολιτικής μέχρι της [...] απολύσεως [...] προσώπων τα οποία εξακολουθούν να θεωρούνται από τας υπηρεσίας ασφαλείας επικίνδυνα για την εθνικήν υπόθεσιν».¹⁶³ Το άρθρο αυτό είναι ανυπόγραφο οπότε δεν μπορούμε να είμαστε απολύτως βέβαιοι για το ποιος το έγραψε. Εκείνη την περίοδο, καθήκοντα διευθυντή του *Βήματος* ασκούσε ο σημαντικός δημοσιογράφος, Γιώργος Συριώτης. Ωστόσο, ο Δημήτρης Λαμπράκης, ως ιδιοκτήτης της εφημερίδας, σίγουρα θα είχε αποφασιστικό ρόλο στα σχόλια που γράφονταν εκ μέρους της αρχισυνταξίας, ειδικά σ' ένα τόσο σημαντικό ζήτημα όπως αυτό που εξετάζουμε.

¹⁶³ «Καλούνται να συνέλθουν έστω και την Δωδεκάτην ώραν... εφ. *Το Βήμα*, 5-7-1950, σ.1.

Το σχήμα της «λελογισμένης λήθης» λειτουργούσε ως υπενθύμιση ότι ο εμφύλιος πόλεμος δεν μπορούσε επί της ουσίας να διαγραφεί ως τραυματικό παρελθόν. Οι βαθιές διαχωριστικές γραμμές που είχε χαράξει καθώς και τα επίδικα του, παρέμεναν επίκαιρα, λόγω και της διεθνούς κατάστασης, όπως εξάλλου τονίζει και ο αρθρογράφος, σ' ένα άλλο σημείο του κειμένου του. Για το *Βήμα*, η «λελογισμένη λήθη» δεν είναι λήθη του Εμφυλίου καθεαυτού αλλά μία διαδικασία εκλογίκευσης των διώξεων σε βάρος των Αριστερών. Είναι μία διαδικασία με συμφεροντολογικό και ηθικολογικό πρόσημο, υπό την έννοια ότι αφενός μεν έπρεπε να καταργηθούν «οι βάρβαρες μέθοδοι» και αφετέρου η διαφώτιση των «παραπλανημένων» θα ήταν χρήσιμη για το «εθνικό στρατόπεδο» σε βάρος του «στρατοπέδου των εχθρών του Κράτους».¹⁶⁴

Ο αρθρογράφος υποστήριζε ότι βασική αφορμή για τη συγγραφή του κειμένου του αποτέλεσε η συμπλήρωση τεσσάρων μηνών από τη διεξαγωγή των εκλογών της 5^{ης} Μαρτίου. Αυτή η αναφορά όμως είναι κάπως προσχηματική. Γιατί ένα τετράμηνο να συνιστά ορόσημο; Επιπλέον, δεδομένου ότι τα πρώτα μέτρα ειρήνευσης είχαν ήδη εφαρμοστεί -κυρίως σε ό,τι είχε να κάνει με τους εξόριστους της Μακρονήσου-, προς τι η ετεροχρονισμένη ανάγκη της αρχισυνταξίας να δημοσιεύσει μία δριμεία κριτική προς την κυβέρνηση ως προς αυτό το ζήτημα; Στην πραγματικότητα λοιπόν, το άρθρο αυτό ίσως αποτελεί μια ακόμη ένδειξη ότι η Κορέα και η περιρρέουσα τεταμένη ατμόσφαιρα επηρέασαν τον τρόπο με τον οποίο σκέφτονταν οι άνθρωποι του *Βήματος*. Υπενθυμίζουμε ότι οι εξελίξεις στο μέτωπο αποτελούσαν το κύριο θέμα των πρωτοσέλιδων, σε μία περίοδο που δεν είχε καν βολιδοσκοπηθεί σοβαρά η πιθανότητα αποστολής Ελλήνων στρατιωτών. Ήταν ένας πόλεμος κάθε άλλο παρά αδιάφορος που είχε αναζωπυρώσει υπό νέους όρους τη δημόσια συζήτηση για το πρόγραμμα ειρήνευσης, όπως είδαμε και στην περίπτωση της *Καθημερινής*.

Συμπληρωματικά με τα παραπάνω, πρέπει να προσθέσουμε ότι ο Πλαστήρας, στις προγραμματικές δηλώσεις της κυβέρνησης του, είχε αναπτύξει σχεδόν αυτούσια επιχειρηματολογία υπέρ του σωφρονισμού των παραπλανημένων, ότι δηλαδή αυτός θα λειτουργούσε ευεργετικά στη μάχη κατά του κομμουνισμού.¹⁶⁵ Το *Βήμα* λοιπόν με

¹⁶⁴ Στο ίδιο.

¹⁶⁵ Κ. Δέδε, *Ο Σύντομος Πολιτικός Βίος της ΕΠΕΚ.*, σ. 156-157.

την κριτική του, δεν στηλίτευε τόσο τις διακηρυγμένες θέσεις του πρωθυπουργού, όσο την υποτιθέμενη απόκλιση του απ' αυτές.

Σε κάθε περίπτωση όμως, η εφημερίδα συνέχισε να στηρίζει το πρόγραμμα, παρόλο που αυτό δεν είχε εκλογικευθεί σύμφωνα με τα δικά της πρότυπα. Σ' αυτό το πλαίσιο, προσπάθησε να αποκρούσει τα επιχειρήματα της Δεξιάς και για να το πετύχει αυτό κινήθηκε σε μία διπλή κατεύθυνση. Η πρώτη ήταν να πείσει, με σειρά άρθρων τα οποία ακροθιγώς είδαμε παραπάνω, ότι δεν υπήρχε κίνδυνος εξωτερικής εισβολής. Μπορεί τα μέτρα επιείκειας να αφορούσαν του αριστερούς εντός Ελλάδας, ωστόσο η εφαρμογή τους ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τον μετριάσμο του κλίματος φόβου και πολεμικής ετοιμότητας που υποδαύλιζαν τα δεξιά έντυπα. Συνεπώς, κατά μία έννοια όλα εκείνα τα άρθρα που απέρριπταν την αύξηση των στρατιωτικών δαπανών (άρα και την καλλιέργεια ενός αισθήματος επιφυλακής) εξυπηρετούσαν εμμέσως και την προώθηση του προγράμματος ειρήνευσης.

Η δεύτερη –και βασικότερη- κατεύθυνση που ακολούθησε το *Βήμα* ήταν η αποδόμηση του αφηγήματος περί ύπαρξης μίας ισχυρής «πέμπτης φάλαγγας», ενός εχθρού εντός των τειχών. Κατά τα μέσα Ιουλίου, παρατηρούμε μία πύκνωση των σχολίων υπέρ των μέτρων επιείκειας, την ίδια περίοδο δηλαδή που και η *Καθημερινή* διατύπωνε τα αντίστοιχα δικά της σχόλια. Έτσι, διεξάχθηκε ένας άτυπος διάλογος μεταξύ δύο εκ των κυρίαρχων μέσων επικοινωνίας της ελληνικής δημόσιας σφαίρας.

Το τριήμερο 14-16 Ιουλίου, τη θέση του κεντρικού σχόλιου στα πρωτοσέλιδα του *Βήματος* κατέλαβαν τρία άρθρα του Γεωργίου Μαύρου. Ο Μαύρος, πρώην υπουργός και εκλεγμένος βουλευτής με το Κόμμα των Φιλελευθέρων, υποστήριζε με πληθώρα επιχειρημάτων το πρόγραμμα ειρήνευσης, παρόλο που ο αρχηγός του κόμματος του ήταν εξ αρχής επιφυλακτικός έναντι αυτού. Η διαφορετική του άποψη, η οποία αποτυπώθηκε στα τρία εκτενέστατα άρθρα του, αναδεικνύει τόσο την πολυσυλλεκτικότητα που διέκρινε το Κέντρο της πρώιμης μετεμφυλιακής περιόδου, όσο και τους συμβιβασμούς των επιμέρους κομματικών σχηματισμών που στήριζαν την κυβέρνηση Πλαστήρα.

Το κείμενο του Μαύρου παρουσιάζει ενδιαφέρον και έχει αρκετές πτυχές. Για παράδειγμα, μεταξύ άλλων, αναπτύσσει κάπως ευκρινέστερα την άποψη ότι τα μέτρα λειτουργούσαν στην πραγματικότητα ως όπλο του «ελεύθερου κόσμου» σε βάρος του κομμουνισμού, και όχι το αντίθετο. Λόγω όμως της θεματικής της εργασίας δεν θα

επεκταθούμε περαιτέρω. Ωστόσο πρέπει να σχολιάσουμε τη θέση που είχε η Κορέα στον συλλογισμό του βουλευτή.

Από την πρώτη κιόλας παράγραφο, αναφέρει: «Επικαλούμενοι δε την περιπλοκή της διεθνούς καταστάσεως εις την Άπω Ανατολήν, κρίνουν οι Ηρακλείς της εθνικοφροσύνης κατάλληλην τη στιγμήν δια ν' αποπειραθούν την αναβίωση του νεκρού συνοιδοπορικού μύθου».¹⁶⁶ Όλοι οι παράγοντες της εποχής αντιλαμβάνονταν την Κορέα ως την τομή που προκάλεσε την επαναφορά του διαλόγου για την ειρήνευση. Ωστόσο, ο Μαύρος επιδίωξε να διαχωρίσει πλήρως αυτή τη συζήτηση από τη διεθνή της διάσταση: «Εις την ανόρθωση των αδικιών αυτών δεν βλέπομεν διατί αποτελούν εμπόδιον αι επιχειρήσεις της Κορέας ούτε πώς διακυβεύεται η ασφάλεια του Κράτους δια της απονομής δικαιοσύνης εις αδικηθέντας πολίτας».¹⁶⁷ Μπορεί το βασικό επιχείρημα της Δεξιάς να ήταν ότι η Ελλάδα θα μπορούσε να καταλήξει σε μία νέα Κορέα, όμως ο Μαύρος αποφεύγει να προβάλει αναλυτικά αντεπιχειρήματα επ' αυτού. Στη σειρά άρθρων του, οι αναφορές στα γεγονότα της Άπω Ανατολής είναι ελάχιστες και βραχείες. Με τον ίδιο τρόπο που οι ιδεολογικοί του αντίπαλοι «εσωτερίκευσαν» την Κορέα, εκείνος επέλεξε να μην «εξωτερικεύσει» το πρόγραμμα ειρήνευσης.

Η αμηχανία τόσο του ίδιου όσο και του *Βήματος* είναι εμφανής. Περιορίζονταν σε αόριστες διατυπώσεις ότι η Κορέα δεν επηρέαζε την πολιτική της κυβέρνησης, χωρίς όμως να αναπτύξουν τον συλλογισμό τους. Ίσως θα γινόταν να το πράξουν αυτό εάν με κάποιο τρόπο υποβάθμιζαν συνολικά τη σημαντικότητα του συγκεκριμένου πολέμου. Κάτι τέτοιο όμως δεν ήταν δυνατό να συμβεί από τη στιγμή που πρώτο θέμα στα πρωτοσέλιδα –συμπεριλαμβανομένων και των ημερών όπου πυκνώνει ο διάλογος για την ειρήνευση- ήταν οι εξελίξεις στο μέτωπο. Ο δε Ιούλιος ήταν ένας μήνας με αρκετές επιτυχίες των βορειοκορεατών εναντίον της στρατιάς του ΟΗΕ. Η συγκυρία δηλαδή ήταν εξαιρετικά δυσμενής για τη συνέχιση της χαλάρωσης των διώξεων.

Παρόλο που η αρχισυνταξία του *Βήματος* είχε ασκήσει κριτική στην κυβέρνηση για την έκταση του προγράμματος, εντούτοις αυτό δεν σήμαινε ότι το απέρριπτε εξ ολοκλήρου. Αντιθέτως, κυρίως μέσω των «Σημειωμάτων», προπαγάνδιζε την ανάγκη

¹⁶⁶ «Οι ιστορικοί λόγοι που προκαλούν την λήψιν των μέτρων επιείκειας», εφ. *Το Βήμα*, 14-7-1950, σ.1.

¹⁶⁷ «Κράτος εμμένον εις αδικίας κλονίζει το ίδιον τα θεμέλια του», εφ. *Το Βήμα*, 16-7-1950, σ.1.

εφαρμογής του. Στις 15 Ιουλίου, η στήλη επέκρινε «τας λεγόμενας εθνικόφρονας εφημερίδας» διότι κατηγορούσαν το Κέντρο ότι είχε παραδώσει τη χώρα στον κομμουνισμό. Είναι εμφανής η ειρωνική διάθεση με την οποία προσεγγίζεται η έννοια της «εθνικοφροσύνης». Η Κατερίνα Δέδε έχει αναδείξει ότι τα κόμματα του Κέντρου, ήδη πριν τις εκλογές του 1950, απέρριπταν μετ' επιτάσεως τη μονοδιάστατη διάκριση του πολιτικού συστήματος σε «εθνικόφρονες» και μη.¹⁶⁸ Αυτό εξάλλου ήταν ένα σχήμα που προωθούσε κυρίως η Δεξιά, γι' αυτό και το *Βήμα*, στη λογική της ιδεολογικής οριοθέτησης του κεντρώου χώρου, το απέρριπτε.

Στις 18 Ιουλίου, τα «Σημειώματα» θα ασχοληθούν εκ νέου με τη συνέντευξη του Παπάγου που εξετάσαμε παραπάνω. Αυτή τη φορά δεν θα επικεντρωθούν στο ζήτημα των στρατιωτικών δαπανών αλλά στον τρόπο με τον οποίο οι δεξιές εφημερίδες θέλησαν να εκμεταλλευτούν τις δηλώσεις του ώστε να εναντιωθούν στα μέτρα. Ο αρθρογράφος διαφωνούσε με την άποψη ότι η Κυβέρνηση αγνοούσε ή υποτιμούσε τον εσωτερικό κίνδυνο και εξέφραζε την ελπίδα ότι οι ιθύνοντες είχαν συγκροτήσει το πρόγραμμα λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη την εθνική ασφάλεια. Το σχόλιο βέβαια περισσότερο πιθανολογούσε παρά εξέφραζε βεβαιότητες. Ενδεικτικά: «Άλλωστε τα μέτρα επιείκειας της Κυβερνήσεως, κατεστρώθησαν μετά πολλής προσοχής **πιστεύομεν δε** και κατόπιν συνεννοήσεως με τον Αρχιστράτηγο[...].¹⁶⁹

Μία εβδομάδα αργότερα, στις 25 Ιουλίου, την ημέρα δηλαδή που ο Πλαστήρας δήλωνε ότι θα ευθυγραμμιζόταν με τις συμμαχικές επιταγές και θα ματαιωνόταν το πρόγραμμα για την αποκατάσταση των αδικιών, το κύριο σχόλιο των «Σημειωμάτων», ίσως και ενόψει αυτής της δήλωσης, έθιγε ξανά το ζήτημα των μέτρων αυτήν τη φορά όμως υπό το πρίσμα της Κορέας. Ήταν η πρώτη φορά, ένα μήνα μετά την έναρξη του πολέμου, που η στήλη συνέπλεκε τα δύο θέματα που τόσο πολύ είχε προσπαθήσει να παρουσιάσει ως ύψιστης σημασίας μεν, ξεχωριστά δε. Σε μία ύστατη προσπάθεια προ της επικείμενης απόσυρσης, ο αρθρογράφος επέμεινε στην ωφέλεια που θα είχαν τα μέτρα για την απομόνωση του κομμουνισμού και σημείωνε ότι: «Διατυπώνεται η θεωρία ότι τα γεγονότα της Κορέας συνετέλεσαν εις την μεταβολήν του Διεθνούς κλίματος, και ότι μετ' αυτήν δεν υπάρχει λόγος να ληφθούν εις την Ελλάδα μέτρα επιείκειας. Αλλά τα μέτρα επιείκειας [...] δεν έχουν καμία σχέση με το Διεθνές κλίμα και με τας μεταβολάς τας οποίας δύναται τούτο να

¹⁶⁸ Κ. Δέδε, *ό.π.*, σ. 138-139.

¹⁶⁹ «Σημειώματα», εφ. *Το Βήμα*, 18-7-1950, σ.3.

υποστεί [...] Και προ της Κορέας, και ο Ελληνικός λαός και η Κυβέρνησις και η Βουλή μαζί των εγνώριζαν ότι ο Κομμουνιστικός κίνδυνος δεν είχε λείψει ούτε δια την Ελλάδα ούτε δια τας άλλας χώρας». ¹⁷⁰

Μία ημέρα μετά την οριστική εγκατάλειψη του προγράμματος, η στήλη επέμενε στο διαχωρισμό διεθνούς και εθνικής διάστασης, επαναλαμβάνοντας εκ νέου, εν είδει πια απολεσθείσας πολιτικής κληρονομιάς, τα πλεονεκτήματα που χάθηκαν λόγω της κυβερνητικής απόφασης, ¹⁷¹ που πάρθηκε και λόγω της αμερικανική πίεσης. Πρέπει να σημειωθεί ότι, παρόλο που το πρόγραμμα ειρήνευσης συνιστούσε ένα από τα κορυφαία ζητήματα πολιτικής αντιπαράθεσης, η ματαιώση του δεν βρήκε χώρο στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας καθώς αυτό κάλυπτε τις μάχες στο μέτωπο της Κορέας ή μετέδιδε άλλα διεθνή θέματα δευτερεύουσας σημασίας, όπως για παράδειγμα τη δυσκολία της Τουρκίας να εφαρμόσει το εκσυγχρονιστικό της πρόγραμμα. ¹⁷²

Όπως και στην περίπτωση των στρατιωτικών δαπανών, η Κορέα άλλαξε απότομα και αιφνίδια την κατεύθυνση της κυβερνητικής πορείας στην Ελλάδα. Οι απαιτήσεις του Ψυχρού Πολέμου υπερίσχυσαν κατά κράτος της εσωτερικής πολιτικής ατζέντας. Το επιχείρημα των «Σημειωμάτων» ότι ασχέτως της Κορέας ήταν ήδη γνωστό ότι ο κομμουνιστικός κίνδυνος πιθανόν να εκδηλωνόταν σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου, είναι ένα ορθό επιχείρημα. Ωστόσο, η σφοδρότητα του πολέμου και το αξιόμαχο των βορειοκορεατών χαλύβδωσε τη στάση των ΗΠΑ και οδήγησε σε μία πιο απηνή αντιμετώπιση του κομμουνισμού. Μπορεί το *Βήμα* να ειρωνευόταν τους «Ηρακλείς της εθνικοφροσύνης», ωστόσο η κυβέρνηση που στήριζε, αναγκάστηκε εν τέλει να εγκολλωθεί την πολιτική που αυτοί πρέσβευαν.

Κατά τη διάρκεια του Αυγούστου, η ενασχόληση του Βήματος με τα μέτρα θα εξασθενήσει. Πάντως, θα υπάρξουν και μεμονωμένες στιγμές που θα τα υποστηρίξει εκ νέου, επιμένοντας στα ευεργετικά απότοκα που θα είχαν για τον αντικομμουνιστικό αγώνα. ¹⁷³ Όταν στις 15 Αυγούστου, με αφορμή τις δηλώσεις Πλαστήρα στην Τήνο, ξέσπασε κυβερνητική κρίση, η εφημερίδα έδωσε έμφαση στην ανάγκη παραμονής του Κέντρου στην εξουσία, στηλιτεύοντας την αντίδραση του

¹⁷⁰ «Σημειώματα», εφ. *Το Βήμα*, 25-7-1950, σ.3.

¹⁷¹ «Σημειώματα», εφ. *Το Βήμα*, 26-7-1950, σ.3.

¹⁷² «Και η Τουρκία αντιμετωπίζει τώρα προβλήματα εκσυγχρονισμού της όμοια με τα προκύπτοντα και εδώ», εφ. *Το Βήμα*, 26-7-1950, σ.1

¹⁷³ Βλέπε τα σχόλια των «Σημειωμάτων» στις 1, 4 και 9 Ιουλίου

Κόμματος των Φιλελευθέρων, χωρίς παράλληλα να σχολιάζονται επί της ουσίας οι δηλώσεις του στρατηγού. Στις 20 Αυγούστου, μετά την παραίτηση του Πλαστήρα, τα «Σημειώματα» καλούσαν τη νέα κυβέρνηση να μην «ανακαλύψη καμμίαν νέαν θεωρίαν [...] ευθυγραμμίσεως της πολιτικής της, εις την οποίαν θα υποκύψουν και άλλα ακόμη από τα μέτρα επιείκειας της προηγούμενης Κυβερνήσεως, η οποία ήδη ως ο αρχαίος Κρόνος κατέφαγε μερικά από τα ίδια τέκνα της».¹⁷⁴ Η μόνη ουσιαστική μομφή προς τον αρχηγό της ΕΠΕΚ αφορά την υπαναχώρηση του στο ζήτημα του προγράμματος ειρήνευσης. Είναι μία αντίστοιχη προσέγγιση -αλλά από την αντίθετη σκοπιά- με αυτήν που είχε και η *Καθημερινή* ένα μήνα πριν, όταν έγραφε ότι παρόλο που η διακυβέρνηση του στρατηγού είχε αποδειχθεί πολύ αποτελεσματική σε αρκετές πτυχές της, η πιθανότητα επέκτασης των μέτρων επιείκειας αρκούσε από μόνη της ώστε να επιβάλλεται η παραίτηση του πρωθυπουργού.¹⁷⁵

Προς τι όμως αυτή η επιμονή του *Βήματος*; Δεν είχε εξάλλου ασκήσει έντονη κριτική στον Πλαστήρα, εισάγοντας την έννοια της «λελογισμένης λήθης»; Ενδεχομένως, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι για το *Βήμα*, όπως και για την *Καθημερινή*, το πρόγραμμα ειρήνευσης ήταν ένα ταυτοτικό ζήτημα για τον πολιτικό χώρο που εξέφραζε, ο οποίος μεταπολεμικά αδυνατούσε να διαρθρώσει μία «εμπεριστατωμένη πολιτική απάντηση», όπως παρατηρεί και ο Τάσος Σακελλαρόπουλος.¹⁷⁶ Όπως αναφέραμε ήδη, τα μέτρα επιείκειας δεν συνιστούσαν σε καμία περίπτωση επιείκεια έναντι του κομμουνισμού. Προβάλλονταν ως μία δεύτερη ευκαιρία σε άτομα που επιθυμούσαν να συνταχθούν με το «εθνικό στρατόπεδο» ή που διώχθηκαν αδικώς. Στην πραγματικότητα, την κυβέρνηση Πλαστήρα διέπνεε μία λογική κανονικοποίησης των διώξεων σε βάρος των κομμουνιστών, απλώς με διαφορετικούς ή και ηπιότερους όρους. Ήταν δηλαδή μία «αντικομμουνιστική Λήθη», της οποίας το πνεύμα δεν διαφοροποιούταν σε τίποτα από το αντικομμουνιστικό πνεύμα με οποίο το *Βήμα* προσέγγιζε τον πόλεμο της Κορέας. Αυτό φυσικά δεν αναιρεί το ότι η πολιτική της επιείκειας καθεαυτή θα μπορούσε

¹⁷⁴ «Σημειώματα», εφ. *Το Βήμα*, 20-8-1950, σ.3.

¹⁷⁵ «Να αποχωρήση», εφ. *Η Καθημερινή*, 19-7-1950, σ.1.

¹⁷⁶ Τάσος Σακελλαρόπουλος, «Ηγετικά και παραταξιακά αδιέξοδα στον χώρο του Κέντρου κατά την πολιτική και πολεμική ελληνική δεκαετία 1940-1949» στον Τ. Σακελλαρόπουλος- Ε. Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος: η πολιτική διαδρομή, το πρόσωπο, η εποχή*, Μουσείο Μπενάκη-Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Αθήνα 2009, σ.70.

όντως να λειτουργήσει ως βασική διαχωριστική γραμμή με τη Δεξιά, μία «ρήξη με την εθνικοφροσύνη» όπως εύστοχα έχει σημειώσει η Δέδε.¹⁷⁷

Αλλά, ακόμα και έτσι, το πρόγραμμα ειρήνευσης, σύμφωνα τουλάχιστον με το *Βήμα*, έπρεπε πρωτίστως να εφαρμοστεί στο όνομα του αγώνα κατά του κομμουνισμού. Είναι μία θέση που θεωρητικά βρισκόταν σε συμφωνία με το πνεύμα του «ελεύθερου κόσμου». Το πρόβλημα ήταν ότι η σκλήρυνση της στάσης των Συμμάχων νομοτελειακά θα επηρέαζε και την Ελλάδα. Η ειρωνική διάθεση με την οποία σχολιάστηκε η «ευθυγράμμιση» Πλαστήρα, φανερώνει την άρνηση – ή την αδυναμία- της εφημερίδας να συλλάβει ότι στο μεταπολεμικό γίνεσθαι, ακόμα και ένας πόλεμος στην άλλη άκρη του κόσμου, επηρέαζε αποφασιστικά και τις ελληνικές εξελίξεις. Βέβαια, η συγκυρία ήταν δυσμενής και σ' ό,τι είχε να κάνει με το αμιγώς εγχώριο πολιτικοκοινωνικό σκηνικό, στο οποίο ούτως ή άλλως -ειδικά κατά τη πρόωμη μετεμφυλιακή περίοδο- πολύ δύσκολα θα προωθούνταν γενναίες πρωτοβουλίες. Σύμφωνα με τους Χριστόφορο Βερναρδάκη και Γιάννη Μαυρή, η ΕΠΕΚ εμφανίστηκε σε μία περίοδο: «πλήρους εξουθένωσης του λαϊκού συνασπισμού και ανασύνταξης του αστικού».¹⁷⁸

Η Κορέα μετά την επιείκεια

Ο Αύγουστος του 1950 ήταν ένας δύσκολος μήνας για το Κέντρο καθώς είχε απωλέσει τα δύο σημαντικότερα στοιχεία της πολιτικής του, τη μείωση δηλαδή των στρατιωτικών δαπανών προς όφελος της οικονομικής ανασυγκρότησης και το πρόγραμμα ειρήνευσης. Ίσως επειδή η μοίρα αυτών των διακυβευμάτων είχε πλέον κριθεί, ήταν ευκολότερη η συμπλοκή των εξελίξεων της Κορέας με την ελληνική πραγματικότητα, κάτι που μέχρι πρότινος είχε αποφευχθεί με έντεχνο τρόπο. Ενδεικτικά, στις 27 Αυγούστου, με αφορμή μία ομιλία του στρατηγού Βαν Φλητ, τα «Σημειώματα» πραγματοποιούσαν την πρώτη ευθεία σύνδεση του πολέμου της Κορέας με τον ελληνικό εμφύλιο: «[...]πολύ πριν την Κορέαν, η πρώτη μεγάλη μάχη του Δυτικού πολιτισμού προς τας δυνάμεις του σκότους και της βίας εδόθη και εκερδήθη εις μίαν άλλην χώραν την Ελλάδα και από έναν άλλον Λαόν, τον Ελληνικόν. Αι διαπιστώσεις αυταί, προερχόμεναι από τόσον υπεύθυνα χείλη, γίνονται δεκταί με ικανοποιήσιν, εκ μέρους του Λαού μας και με ευγνωμοσύνην άπειρην προς

¹⁷⁷Κ. Δέδε, *ό.π.*, σ. 144.

¹⁷⁸ Χριστόφορος Βερναρδάκης - Γιάννης Μαυρή, *Κόμματα και Κοινωνικές Συμμαχίες στην Ελλάδα: οι προϋποθέσεις της Μεταπολίτευσης*, Εξάντας, Αθήνα 1991, σ. 181.

τον ακαταπόνητον φίλον μας». ¹⁷⁹ Το αίσθημα της ευγνωμοσύνης προς τους Αμερικανούς είναι διάχυτο στα φύλλα του *Βήματος*. Είναι ένα αίσθημα το οποίο πρέπει να λάβουμε υπόψη για ένα κατοπινό κεφάλαιο της εργασίας, αυτό που αφορά το Εκστρατευτικό Σώμα Ελλάδας στην Κορέα.

Εξίσου κολακευτικός για τις ΗΠΑ ήταν, σ' άρθρο του, ο Edouard Herriot, Γάλλος πολιτικός, που είχε διατελέσει μέχρι και πρωθυπουργός της Γαλλίας κατά τον Μεσοπόλεμο. Ο Herriot ήταν μέλος του Ριζοσπαστικού Κόμματος, ενός φιλελεύθερου σχηματισμού, κοντά στις αρχές του ελληνικού Κέντρου. Ο Herriot χαιρέτιζε τον «ιδεαλισμό» των ΗΠΑ και χαρακτήριζε την Κορέα ως ένα γεγονός «ιστορικής σημασίας που επροκάλεσεν την πρώτην εφαρμογήν της διεθνούς συλλογικής ασφάλειας και που ανέσυρε τον κόσμο από έναν λήθαργον, ο οποίος απειλούσε να τον εξουθενώσει. Οι Βορειοκορεάται- και οι φίλοι των- έσυραν τον κώδωνα του κινδύνου [...]».¹⁸⁰

Το παραπάνω άρθρο είναι ενδεικτικό του πνεύματος της πλειοψηφίας των αναλύσεων που φιλοξενήθηκαν στο *Βήμα* καθ' όλη τη διάρκεια του καλοκαιριού. Ο πόλεμος της Κορέας είχε γίνει αντιληπτός ως μία σημαντική τομή για τα διεθνή πράγματα. Παρά τις επιμέρους διαφορές με την *Καθημερινή*, κυρίως σ' ό,τι έχει να κάνει με την οξύτητα του λόγου και την επιλογή του λεξιλογίου, οι δύο κυρίαρχες αστικές εφημερίδες πραγματοποιούσαν μία κοινή γεωπολιτική ανάγνωση. Οι διαχωριστικές τους γραμμές περιορίζονταν στις εσωτερικές αντιδικίες. Δεν είναι τυχαίο ότι σχεδόν κάθε ημέρα μέχρι το τέλος Οκτωβρίου, το *Βήμα* εξακολουθούσε, όπως και η *Καθημερινή*, να έχει ως πρώτο θέμα στα πρωτοσέλιδα του τις στρατιωτικές εξελίξεις στο μέτωπο, χωρίς καν να έχει αποφασιστεί -μέχρι τις 3 Σεπτεμβρίου- η αποστολή ελληνικού τάγματος. Εάν, δε, λάβουμε υπόψη μας και τα άρθρα γνώμης που συνόδευαν αυτές τις εξελίξεις, τότε αντιλαμβανόμαστε ότι όπως για τη Δεξιά, έτσι και για το Κέντρο, ο πόλεμος της Κορέας δεν ήταν ένας ακόμα πόλεμος, αλλά ένας πόλεμος που αφορούσε και την Ελλάδα, όχι μόνο ως έθνος-κράτος αλλά -κυρίως- ως τμήμα ενός υπερεθνικού στρατοπέδου, χωρίς σύνορα.

Από τον Αύγουστο και ύστερα, πύκνωσαν τα άρθρα ξένων αναλυτών που έδιναν έμφαση στην οικουμενικότητα του πολέμου. Όπως και με την περίπτωση των

¹⁷⁹ «Σημειώματα», εφ. *Το Βήμα*, 27-8-1950, σ.3.

¹⁸⁰ «Δια πρώτην φοράν εφαρμόζεται εις τον κόσμο η συλλογική ασφάλεια», εφ. *Το Βήμα*, 13-8-1950, σ.1.

«Σημειωμάτων», έτσι και στα άρθρα αυτών των αναλυτών, γίνονταν πια ευθείες συνδέσεις μεταξύ Ελλάδας και Κορέας. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα ήταν ένα εξαιρετικά διεισδυτικό άρθρο του Αμερικανού δημοσιογράφου William Attwood, μετέπειτα λογογράφου του Δημοκρατικού Κόμματος, ο οποίος σκιαγραφούσε τα όσα συνέβησαν στην Ελλάδα τον Ιούλιο, θεωρώντας την Κορέα ως τη βασικότερη αιτία της ανατροπής του Πλαστήρα.¹⁸¹ Εδώ, η συσχέτιση μεταξύ των δύο χωρών δεν είναι μόνο σημειολογική ή γεωστρατηγική. Στην πραγματικότητα, αποτυπώνεται το σχήμα των αλληλοσυνδεόμενων κρίκων που επηρεάζουν άμεσα ο ένας τον άλλον. Η έννοια της γεωγραφικής απόστασης όχι απλώς υποβαθμίζεται αλλά εκτοπίζεται πλήρως από το ψυχροπολεμικό αφήγημα. Συν τοις άλλοις, η επιλογή του συγκεκριμένου άρθρου ίσως εντάσσεται στην προσπάθεια της εφημερίδας να επικαλεστεί την αυθεντία ενός εξωτερικού –άρα και αντικειμενικού– παρατηρητή ώστε να αποποιηθεί το Κέντρο τις όποιες ευθύνες για την αποτυχία του εγχειρήματος του.

Το δεύτερο μισό του Σεπτεμβρίου του 1950 σημαδεύτηκε από τη μάχη της Ιντσόν και την περικοπή της οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα. Ειδικά το δεύτερο γεγονός, προκάλεσε μεγάλη απογοήτευση στο *Βήμα* και εγκαινίασε ένα δεκαπενθήμερο ιδιαίτερα απαισιόδοξων προβλέψεων για το μέλλον της Ελλάδας. Αυτό ήταν ένα φυσικό επόμενο, αν αναλογιστούμε την κρισιμότητα που προσέδιδε η εφημερίδα στο αίτημα της οικονομικής ανασυγκρότησης, βασικός πυλώνας της οποίας ήταν η εισροή αμερικανικών κεφαλαίων.¹⁸²

Δεν θα προχωρήσουμε σε μια εκ βαθέων ανάλυση του περιεχομένου αυτών των σχολίων της εφημερίδας διότι η περικοπή ελάχιστα σχολιάστηκε σε συνάρτηση με την Κορέα. Ωστόσο πρέπει να προβούμε σε ορισμένες επισημάνσεις. Πρώτα απ' όλα, σ' αντίθεση με την *Καθημερινή*, η κριτική προς τους Αμερικανούς αξιωματούχους είναι αισθητά ηπιότερη. Αντιθέτως, στοχοποιήθηκαν όλες οι κυβερνήσεις μετά το 1947 διότι δεν είχαν προχωρήσει αποφασιστικά στις αλλαγές

¹⁸¹ «Η Κορέα προεκάλεσε την ανατροπή της κυβερνήσεως Πλαστήρα», εφ. *Το Βήμα*, 8-9-1950, σ.1.

¹⁸² Βλ. ενδεικτικά «Θεωρείται βαρύτατον πλήγμα κατά της Ελλάδος η απόφασις της αμερικανικής αποστολής», εφ. *Το Βήμα*, 17-9-1950, σ.1, «Είνε πλέον η τελευταία στιγμή να αποφασίσωμεν δια την τύχην μας, εφ. *Το Βήμα*, 18-9-1950, σ.1, «Τι φρονούν οι ελληνικοί κύκλοι δια τας αμερικανικάς αντιλήψεις επί των οικονομικών της χώρας», εφ. *Το Βήμα*, 28-9-1950, σ.1 και «Δεν πρέπει να τιμωρηθή ο λαός δια τα σφάλματα της ελληνικής και της συμμαχικής ηγεσίας», εφ. *Το Βήμα*, 30-9-1950, σ.1,

που προωθούσαν οι ξένοι σύμβουλοι.¹⁸³ Στα τέλη του μήνα ως κεντρικό σχόλιο των πρωτοσέλιδων, φιλοξενήθηκαν τρία άρθρα του Μάουερ, παρόλο που παραδοσιακά στο συγκεκριμένο χώρο δημοσιεύονταν σχόλια είτε της αρχισυνταξίας είτε κάποιου Έλληνα αναλυτή. Ενδεχομένως, αυτή η επιλογή να συνδέεται με τις προσπάθειες που κατέβαλε εκείνο το διάστημα η αμερικανική πρεσβεία ώστε να επηρεάσει τον ελληνικό Τύπο, και ιδίως τον ΔΟΛ.¹⁸⁴

Η ενασχόληση με την Κορέα δεν έπαυσε ούτε κατά τους επόμενους μήνες. Κατά τον μήνα Οκτώβριο, αλλά σ' ένα βαθμό και τον Νοέμβριο, εξακολούθησε να είναι σχεδόν καθημερινή η παρουσία επεξηγηματικών χαρτών στα πρωτοσέλιδα του *Βήματος*. Τα κείμενα των ξένων αναλυτών ακολουθούσαν περίπου το ίδιο μοτίβο. Η επέλαση των Συμμάχων είχε δημιουργήσει ένα κύμα ευφορίας, καθώς ο πόλεμος θεωρούταν επί της ουσίας τελειωμένος και υπήρχε η αισιοδοξία ότι η επίδειξη δύναμης του ελεύθερου κόσμου θα λειτουργούσε ευεργετικά για την αποθάρρυνση της Σοβιετικής Ένωσης από το να επιχειρήσει αντίστοιχες ενέργειες στο μέλλον. Παράλληλα, λόγω και του σκανδάλου του ΟΛΠ, τα «ελληνικά» σχόλια για τον πόλεμο μειώθηκαν αισθητά. Για παράδειγμα, αυτό το διάστημα, τα «Σημειώματα» αφιέρωσαν ελάχιστες σειρές στην Κορέα, οι οποίες μάλιστα γράφτηκαν μόνο υπό το πρίσμα της αποστολής του ελληνικού τάγματος, που θα εξετάσουμε σε επόμενο κεφάλαιο.

Ο «θερμός» Δεκέμβριος

Και ενώ στα μέσα Νοέμβριου το ενδιαφέρον του *Βήματος* είχε ατονήσει ακόμα και σε επίπεδο μετάδοσης των στρατιωτικών εξελίξεων, στα τέλη του μήνα επήλθε μία αναζωπύρωση, ως αποτέλεσμα της εισβολής του κινεζικού στρατού, που είχε υποχρεώσει σε ταχεία υποχώρηση τη στρατιά του ΟΗΕ. Τα «Σημειώματα» αποτύπωναν μία αίσθηση αδυναμίας της Ελλάδας να ορίσει την ίδια της την τύχη. Παράλληλα όμως ήταν δεδομένη η αδιαπραγμάτευτη σύμπραξη με τις επιταγές των συμμάχων: «Ο κόσμος διέρχεται αγωνιώδεις στιγμές, διότι γνωρίζει ότι κάθε επεκεκτεινόμενη τοπική σύρραξις δύναται εύκολα να μεταβληθή εις γενικόν πόλεμον. Οι μικροί εν τούτοις λαοί και η θέλησις των δεν δύνανται να επηρεάσουν τα εις μεγάλην κλίμακα Διεθνή γεγονότα, από τα οποία όμως εξαρτάται και η ιδική των

¹⁸³ «Ποιοι οι λόγοι και αι συνέπειαι της περικοπής της αμερικανικής βοήθειας Μάρσαλ προς την Ελλάδα», εφ. *Το Βήμα*, 16-9-1950, σ.1.

¹⁸⁴ Γ. Στεφανίδης, *Από τον Εμφύλιο στον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ελλάδα και ο συμμαχικός παράγοντας 1949-1952*, σ. 131.

τύχη και ο Ελληνικός λαός περιμένει τώρα από τους Μεγάλους να λάβουν τας αποφάσεις των εις την εκτέλεσιν των οποίων θα συνεργασθή [...] Πρέπει κατά συνέπεια και ο Ελληνικός μαζί με τους μικρούς ελευθέρους λαούς να έχη εμπιστοσύνην, ότι αι αποφάσεις [...] θα είναι εκείναι που κατ' αναπόδραστην ανάγκην θα πρέπει να ληφθούν, και τας οποίας όλος ο ελεύθερος κόσμος θα έχη την υποχρέωσιν να ενισχύση εάν θέλη να εξακολουθήση να μείνη ελεύθερος»¹⁸⁵

Την 1^η Δεκεμβρίου, την επόμενη ημέρα μετά τη δήλωση Τρούμαν για το ενδεχόμενο ρίψης της ατομικής βόμβας, σχεδόν το σύνολο του πρωτοσέλιδου αφορούσε αυτή την είδηση. Σε αντίθεση με την *Καθημερινή* που υποδέχτηκε ενθουσιωδώς τη πιθανότητα χρησιμοποίησης του όπλου, το *Βήμα* εξ αρχής ανέδειξε τη διάσταση απόψεων μεταξύ ΗΠΑ και Μεγάλης Βρετανίας. Εν μέσω πρωτοφανούς κλιμάκωσης, στο ίδιο πρωτοσέλιδο δημοσιεύτηκε ένα άρθρο του Βρετανού στρατιωτικού Lidell Hart¹⁸⁶ με τίτλο «Είναι δυνατόν να υπάρξη ουδετερότης εις ενδεχόμενον νέον πόλεμο;». Στο κείμενο του, ο αρθρογράφος δεν δίνει σαφή απάντηση στο ερώτημα, ωστόσο και μόνο ο τίτλος υποδηλώνει μία έξαρση πολεμικής υστερίας.

Τα «Σημειώματα» εκείνης της ημέρας υιοθέτησαν ασυνήθιστα υψηλούς τόνους. Η ένταση ήταν πολύ υψηλότερη σε σχέση με το καλοκαίρι. Σ' αυτό ίσως συνετέλεσε και το γεγονός ότι δεν υπήρχε πλέον το επίδικο της συνέχισης του προγράμματος επιείκειας και έτσι η εφημερίδα μπορούσε χωρίς εμπόδια να αναπτύξει την αντικομμουνιστική της ρητορική. Όπως η *Καθημερινή*, έτσι και το *Βήμα* τάχθηκε υπέρ της χρήσης της ατομικής βόμβας προς αντιμετώπιση του ολοκληρωτισμού: «Όλος ο κόσμος εύχεται μαζί με τον Πρόεδρον Τρούμαν όπως αποτραπή από τους ανθρώπους η κατάρα που θα παρουσίαζεν ως αναγκαίαν την χρησιμοποίησιν της Ατομικής Βόμβας. Εάν όμως η απειλή δεν αποτραπή τότε θέλει αποδειχθή ότι ο Θεός έδωκεν εις την Αμερικήν την Ατομικήν Βόμβαν δια να σώση την Οικουμένην από χειρότερα δεινά».¹⁸⁷

Η αναταραχή για τη χρησιμοποίηση του εν λόγω όπλου κόπασε σχεδόν άμεσα. Όμως ήταν αρκετή ώστε να επαναφέρει την Κορέα στο επίκεντρο της προσοχής.

¹⁸⁵ «Σημειώματα», εφ. *Το Βήμα*, 30-11-1950, σ.3.

¹⁸⁶ Ο Hart ήταν γνωστός για το συγγραφικό του έργο το οποίο περιλαμβάνει θεωρίες πολέμου και πτυχές της στρατιωτικής ιστορίας του 19^{ου} και 20^{ου} αι.

¹⁸⁷ «Σημειώματα», εφ. *Το Βήμα*, 1-12-1950, σ.3.

Είναι ενδεικτικό ότι σχεδόν κάθε μέρα για τις επόμενες δύο εβδομάδες, τα «Σημειώματα» παρέθεταν και από ένα μικρό σχόλιο που αφορούσε τον πόλεμο. Η πυκνότητα σχολίων εκ μέρους της στήλης ξεπερνούσε κατά πολύ την αντίστοιχη ενασχόληση του καλοκαιριού. Ωστόσο, σ' αντίθεση με την 1^η Δεκεμβρίου, η αντιμετώπιση των εξελίξεων ήταν αρκετά ψυχραιμότερη.

Από την άλλη πλευρά, το ίδιο διάστημα, οι εξελίξεις στην Κορέα δεν απασχόλησαν κανένα πρωτοσέλιδο άρθρο της αρχισυνταξίας, η οποία προτίμησε να επικεντρωθεί σε άλλα ζητήματα της ελληνικής επικαιρότητας, όπως η άνοδος των τιμών και η βραδύτητα εφαρμογής του προγράμματος οικονομικής ανασυγκρότησης. Πάντως, στις 3 Δεκεμβρίου δημοσιεύτηκε μία γελοιογραφία του Φωκίωνα Δημητριάδη που έθιγε το σκάνδαλο του ΟΛΠ, την κινεζική εισβολή και την ατομική βόμβα.

Παρόλο που στα πρωτοσέλιδα του Δεκεμβρίου κυριαρχούσαν οι ειδήσεις σχετικά με την Κορέα, αυτές αφορούσαν κυρίως το πεδίο της διπλωματίας και λιγότερο τις εξελίξεις στο μέτωπο, όπως ακριβώς και στην *Καθημερινή*. Στο *Βήμα* όμως, παρατηρούμε μία πιο απαισιόδοξη προσέγγιση, καθώς πραγματοποιούνταν οι πρώτες αναφορές για πιθανή εκκένωση της Κορέας από τους συμμάχους. Παράλληλα όμως εντοπίζουμε και άρθρα που εξέταζαν πιθανό σχίσμα στις σχέσεις Σοβιετικής Ένωσης και Κίνας με αφορμή την πιθανολογούμενη διάβαση του 38^{ου} παραλλήλου εκ μέρους της τελευταίας.¹⁸⁸ Γενικότερα, οι ξένες αναλύσεις που δημοσιεύονταν σε καθημερινή βάση, εξέφραζαν πολλές και διαφορετικές εκτιμήσεις για την πορεία των διεθνών πραγμάτων, δείγμα της πολυπλοκότητας της κατάστασης.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της στάσης της εφημερίδας κατά τον Δεκέμβριο, ήταν η ακόμα αμεσότερη σύνδεση της Κορέας με την Ελλάδα. Ενδεικτικά, στις 12 Δεκεμβρίου, τα «Σημειώματα», σχολιάζοντας δηλώσεις του Νίκου Ζαχαριάδη –οι οποίες πάντως δεν δημοσιεύτηκαν αυτολεξεί– ανέφεραν ότι: «Όσα έλεγαν έως τώρα μετά την ήττα των οι Κομμουνισταί, ότι εγκατέλειψαν την επίθεσιν, ότι ανεγνώριζαν την ανάγκην της ειρήνης [...] φαίνεται ότι ελησμονήθησαν μετά τας πρώτας επιτυχίας του Κομμουνισμού εις την Κορέαν [...]. Αλλά η Ελλάς δεν είνε Κορέα. Δεν έχασε ούτε προς στιγμήν το αίσθημα του κινδύνου που διατρέχει από τους προδότας

¹⁸⁸ «Ο 38^{ος} παράλληλος θα κρίνη την σταθερότητα του άξονος Μόσχας-Πεκίνου», εφ. *Το Βήμα*, 19-12-1950, σ.1.

και τους γείτονες, και δεν παρημέλεισε την ανάγκην διατηρήσεως των μέτρων της ασφαλείας του εις την αναγκαίαν εκ περιστάσεων έντασιν».¹⁸⁹ Η αλλαγή τόνου σε σχέση με την περίοδο εφαρμογής του προγράμματος ειρήνευσης είναι εμφανής. Επιπλέον αναδεικνύεται και εδώ ότι το αίτημα της Λήθης δεν αφορούσε το σύνολο των όσων συνέβησαν στον Εμφύλιο, αλλά μόνον επιμέρους πτυχές του. Ήταν μία Λήθη των ατομικών πράξεων αλλά όχι και της λογικής που τις διέπνεε.

Το χριστουγεννιάτικο και το πρωτοχρονιάτικο μήνυμα της αρχισυνταξίας στα πρωτοσέλιδα του *Βήματος* σηματοδότησαν την οριστική αλλαγή στάσης της εφημερίδας έναντι οιασδήποτε παραχώρησης προς τον κομμουνισμό. Εξ αφορμής της θρησκευτικής εορτής, πραγματοποιήθηκε πρώτη φορά, στο διάστημα που εξετάζουμε, η χρήση του όρου «Χριστιανικός Κόσμος» που μαχόταν «εις την μακρυνήν Κορέαν». ¹⁹⁰ Το πρωτοχρονιάτικο μήνυμα δε, επικεντρωνόταν ολοκληρωτικά στις διεθνείς εξελίξεις. Οι ευχές για το νέο έτος δεν αφορούσαν την οικονομική ανασυγκρότηση ή κάποιο άλλο στοιχείο της ελληνικής πραγματικότητας. Η Ελλάδα σχεδόν απουσιάζει από το μήνυμα αυτό και αναφέρεται μόνο ως ένα ακόμα μέλος των «*Δημοκρατικών Εθνών*». Πλέον, το μόνο αίτημα ήταν η απόκρουση των κομμουνιστών. Σ' αυτό το πλαίσιο, η Κορέα παρουσιάζεται ξανά ως το αποφασιστικό γεγονός που «εξύπνησεν» τη Δύση και αποτέλεσε «το μοιραίον σήμα της νέας επερχόμενης θυέλλης εναντίον της Ανθρωπότητας».¹⁹¹ Είναι μία τομή που «απέδειξεν ότι η θέλησις της αντιστάσεως δίχως την ανάλογην υλικήν προπαρασκευήν, θα ηδύνατο να οδηγήση την Δημοκρατικήν Δύσιν εις προετοιμασμένη παγίδα υπό της Ολοκληρωτικής Ερυθράς Ανατολής».¹⁹² Ειδικά το τελευταίο σημείο έρχεται σε άμεση αντίθεση με τη μείωση των στρατιωτικών δαπανών, την οποία μετα πάθους υποστήριζε το *Βήμα*, μέχρι πριν ένα εξάμηνο.

Τέτοιου είδους κείμενα έχουν συνήθως έναν απολογιστικό χαρακτήρα του προηγούμενου έτους. Το 1950 ήταν μία έντονη χρονιά για τις εσωτερικής εξελίξεις της Ελλάδας, καθώς σηματοδεύτηκε από εκλογές, αλλαγές κυβερνήσεων, σκάνδαλα και έντονες αντιδικίες με αφορμή το πρόγραμμα ειρήνευσης. Η εφημερίδα όμως όλα αυτά τα εκτόπισε από τα μηνύματα της, τόσο τα Χριστούγεννα όσο και την Πρωτοχρονιά. Φαίνεται ότι σ' ένα βαθμό, είχε αφομοιώσει το πνεύμα του

¹⁸⁹ «Σημειώματα», εφ. *Το Βήμα*, 12-12-1950, σ.3.

¹⁹⁰ «Αποφασισμένοι και έτοιμοι», εφ. *Το Βήμα*, 24-12-1950, σ.1.

¹⁹¹ «Χωρίς την διάθεσιν αυταπάτης», εφ. *Το Βήμα*, 31-12-1950, σ.1.

¹⁹² Στο ίδιο.

ψυχροπολεμικού φαντασιακού, στο οποίο τα έθνη-κράτη είχαν δευτερεύουσα σημασία, μπροστά στη μοναδική ουσιαστική απειλή, τον κομμουνισμό.

Ο ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ: ΜΙΑ ΑΡΙΣΤΕΡΗ ΜΑΤΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Η Κορέα στο ξεκίνημα του Δημοκρατικού

Το πρώτο φύλλο του *Δημοκρατικού* κυκλοφόρησε στις 17 Αυγούστου 1950. Το κύριο άρθρο γνώμης του πρωτοσέλιδου, γραμμένο από τον Πλουμπίδη, με την υπογραφή όμως του Διονύση Χριστάκου,¹⁹³ είχε ως στόχο να «συστήσει» την εφημερίδα στο αναγνωστικό κοινό: «Ο “Δημοκρατικός” έρχεται, αυτήν ακριβώς την στιγμή, δια να αποτελέσει στρατιώτην της δημοκρατίας και της ειρήνης».¹⁹⁴ Όπως θα εξετάσουμε αναλυτικότερα και παρακάτω, ο όρος «ειρήνη» φέρει μία διττή νοηματοδότηση. Από τη μία πλευρά, εξυπηρετεί το αίτημα για τερματισμό των διώξεων σε βάρος των αριστερών πολιτών και από την άλλη αντανακλά τη διακηρυγμένη θέση της σοβιετικής διπλωματίας περί εκτόνωσης της διεθνούς έντασης. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η αναφορά στην «ειρήνη» αφορούσε την πρώτη διάσταση.

Παρόλο που ο πόλεμος της Κορέας είχε συχνή και πυκνή παρουσία στα φύλλα του *Δημοκρατικού*, στην πραγματικότητα δεν καθιερώθηκε ως το κύριο θέμα των πρωτοσέλιδων, τουλάχιστον κατά το πρώτο διάστημα κυκλοφορίας του. Αυτό βέβαια ήταν λογικό καθώς εκείνες τις ημέρες είχε επέλθει η πτώση της κυβέρνησης Πλαστήρα λόγω των δηλώσεων του για το πρόγραμμα ειρήνευσης, ένα ζήτημα δηλαδή που απτόταν του κυριότερου αιτήματος της Αριστεράς. Καθ' όλη τη διάρκεια της κυκλοφορίας του, ο *Δημοκρατικός* τηρούσε μία κριτική στάση απέναντι στα κόμματα της Δεξιάς και του Κέντρου τα οποία εν πολλοίς τα παρουσίαζε ως κάτι το ενιαίο. Όπως θα φανεί και παρακάτω, η βασική μομφή προς τους πολιτικούς του αντιπάλους ήταν η εξάρτηση από τις ΗΠΑ.

Λόγω λοιπόν των διεργασιών που ακολούθησαν την πτώση του Πλαστήρα, η έμφαση της εφημερίδας, τον πρώτο καιρό, δόθηκε στον σχολιασμό της εσωτερικής επικαιρότητας. Είναι ενδεικτικό ότι στο πρώτο πρωτοσέλιδο του *Δημοκρατικού* δεν υπήρχε η παραμικρή είδηση για την Κορέα. Κάτι τέτοιο όμως δεν συνεπαγόταν και έλλειψη ενδιαφέροντος γι' αυτήν. Τουναντίον μάλιστα. Η πέμπτη σελίδα αφιερώθηκε εξ ολοκλήρου στα εκεί γεγονότα αλλά και στο τι οδήγησε σε αυτά. Σε αντίθεση με τις

¹⁹³ Ι. Παπαθανασίου, «Ο Δημοκρατικός», σ.499-500.

¹⁹⁴ «Συνεπής αγών», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 17-8-1950, σ.1.

υπόλοιπες εφημερίδες που επί δύο μήνες διατύπωναν τις απόψεις τους για τον πόλεμο, ο *Δημοκρατικός* έπρεπε σε μία μόλις σελίδα να εξηγήσει το πώς αντιλαμβανόταν τη διαμάχη μεταξύ Βορείων και Νοτίων καθώς και ποια ήταν σημασία της για τις παγκόσμιες εξελίξεις. Αυτή η συμπύκνωση μας επιτρέπει να προβούμε σε αρκετές χρήσιμες παρατηρήσεις ώστε να αποκωδικοποιήσουμε ορισμένα μοτίβα που θα ακολουθηθούν κατά τους επόμενους μήνες.

Κατ' αρχάς, η σπουδαιότερη διαφοροποίηση σε σχέση με τις αστικές εφημερίδες ήταν ότι ο *Δημοκρατικός* υποστήριζε ανοιχτά και ένθερμα τους βορειοκορεάτες, αμφισβητώντας έτσι την κυρίαρχη τάση της ελληνικής δημόσιας σφαίρας. Βασική επιδίωξη της εφημερίδας ήταν να μετατοπίσει την ευθύνη για το ξέσπασμα του πολέμου. Δεδομένου ότι οι Βόρειοι ήταν εκείνοι που ξεκίνησαν την επίθεση, ήταν σημαντικό να εξηγηθούν στον αναγνώστη οι λόγοι που οδήγησαν σ' αυτήν την επιλογή. Έτσι, σ' ένα αρκετά εκτενές άρθρο, πραγματοποιούταν μία αναλυτική ανασκόπηση των όσων είχαν συμβεί από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και την έναρξη των εχθροπραξιών.¹⁹⁵ Ο ανώνυμος αρθρογράφος υποστήριζε ότι η Βόρεια Κορέα αναγκάστηκε να εισβάλει νοτίως του 38^{ου} παραλλήλου αφενός μεν εξαιτίας της αμερικανικής επεκτατικότητας στην Άπω Ανατολή και αφετέρου λόγω της πρόθεσης του Σίγκμαν Ρη να ενοποιήσει εκείνος πρώτος την κορεατική χερσόνησο υπό τη δική του κυριαρχία. Αυτή ήταν μία άποψη που εξέφραζε και η Σοβιετική Ένωση. Η πρακτική της μετατόπισης ευθυνών ήταν αρκετά συχνό φαινόμενο καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και εντασσόταν στην προσπάθεια νομιμοποίησης των διεκδικήσεων των δύο πόλων.

Κατά τις επόμενες ημέρες, δημοσιεύτηκε μία σειρά άρθρων του Dennis Prit, η οποία παρείχε μία ακόμα πληρέστερη ανάλυση των αιτιών που οδήγησαν στον πόλεμο. Σε γενικές γραμμές ο αρθρογράφος κινούταν στο ίδιο αντιαμερικανικό πνεύμα. Ο Πριττ ήταν ένας Βρετανός δικηγόρος, πρώην βουλευτής του Εργατικού Κόμματος του οποίου οι θέσεις υπέρ της Σοβιετικής Ένωσης προκάλεσαν την αποπομπή του, το 1940. Το 1949, μαζί με άλλους τρεις βουλευτές, ίδρυσε το Labour Independent Group, το οποίο όμως δεν κατάφερε να εκλέξει κανέναν βουλευτή στις

¹⁹⁵ «Ποια είναι τα αίτια που ωδήγησαν εις τα σημερινά γεγονότα της Κορέας», εφ. *Δημοκρατικός*, 17-8-1950, σ.5.

εκλογές του 1950.¹⁹⁶ Η περίπτωση του Πριττ παρουσιάζει ενδιαφέρον. Ήταν ίσως ένας από τους πιο γνωστούς φιλοσοβιετικούς παράγοντες της βρετανικής δημόσιας σφαίρας και μάλιστα, το 1952, η σοβιετική κυβέρνηση του απένειμε το Διεθνές Βραβείο Στάλιν για την Ενίσχυση της Ειρήνης μεταξύ των Λαών.¹⁹⁷ Ο *Δημοκρατικός*, ενδεχομένως λόγω των περιορισμών και των απαγορεύσεων της πρώτης μετεμφυλιακής περιόδου, δεν αναδημοσίευε αναλύσεις κομμουνιστών προερχόμενων από το σοσιαλιστικό μπλοκ. Έτσι, έπρεπε να στραφεί σε προσωπικότητες της Δύσης, όπως αυτή του Πριττ, ώστε να παρακάμψει τα εμπόδια που παρουσιάζονταν στη μετάδοση των ειδήσεων.

Όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, οι δύο αστικές εφημερίδες ταυτίστηκαν απόλυτα με τον «ελεύθερο κόσμο» στη μάχη που έδινε στην Κορέα. Το ίδιο ακριβώς ισχύει και για τον *Δημοκρατικό* αλλά από την αντίθετη πλευρά. Στην περίπτωση του, ο πόλεμος της Κορέας έγινε αντιληπτός ως αντίσταση στον ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ. Το υποκείμενο αυτής της αντίστασης δεν ήταν κάποια έννοια με ιδεολογικό πρόσημο, όπως για παράδειγμα ο Σοσιαλισμός, αλλά ο ίδιος ο Κορεατικός λαός. Με εξαίρεση τις πρώτες ημέρες κυκλοφορίας της εφημερίδας, αποφευγόταν συνειδητά ο διαχωρισμός μεταξύ Βορείων και Νοτίων. Αυτοί που πολεμούσαν ήταν οι «Κορέατα» με όχημα τους τον «Λαϊκόν Στρατόν».¹⁹⁸ Μάλιστα, αυτός χαρακτηριζόταν ως «ανώτερος του αμερικάνικου» λόγω του αξιόμαχου στρατού ξηράς, οι επιτυχίες του οποίου αποδομούσαν την άποψη που ήθελε την αεροπορία ως τον καταλυτικότερο παράγοντα για τη νίκη στους σύγχρονους πολέμους.¹⁹⁹ Ενδεχομένως αυτή η αναφορά να σχετίζεται με τη διαφορά δυνάμεων μεταξύ Σοβιετικής Ένωσης και Αμερικής, καθώς η πρώτη είχε ως βασικότερο όπλο της τον συμβατικό στρατό ξηράς ενώ η δεύτερη την αεροπορία.

Κάπως διαφορετικός είναι και ο τρόπος με τον οποίο ο *Δημοκρατικός* προτιμούσε να μεταδίδει τις εξελίξεις στο μέτωπο. Για τις επόμενες εβδομάδες, θα αναδημοσιεύει τις ανταποκρίσεις του Γάλλου δημοσιογράφου Pierre Doublet, ο

¹⁹⁶ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με το εν λόγω κόμμα βλ. Frederick Walter Scott (επιμ.), *Minor Parties at British Parliamentary Elections 1885–1974*, The MacMillan Press Ltd, Λονδίνο 1975, σ. 48.

¹⁹⁷ «Dennis Pritt» των Henry Colin Gray Matthew και Brian Harrison (επιμ.), *Oxford Dictionary of National Biography*, τ.45, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2004, σ. 444.

¹⁹⁸ Ενδεικτικά βλ. άρθρο «Πανικός εις την πόλιν Ταεγκού! Ενώ πλησιάζει ο Λαϊκός Στρατός», εφ. *Δημοκρατικός*, 22-8-1950, σ.1.

¹⁹⁹ «Διατι ο Λαϊκός Στρατός είναι ανώτερος του αμερικάνικου», εφ. *Δημοκρατικός*, 17-8-1950, σ.5.

οποίος ήταν απεσταλμένος του Γαλλικού Πρακτορείου Ειδήσεων. Οι ανταποκρίσεις αυτές διέφεραν σημαντικά σε σχέση με τις αντίστοιχες του *Βήματος* και της *Καθημερινής*. Τα δύο αστικά έντυπα, επέλεξαν να δίνουν έμφαση στο αμιγώς στρατιωτικό σκέλος των μαχών. Η αφήγηση συνεπώς είναι κάπως «ψυχρή» και επικεντρώνεται στα όπλα που χρησιμοποιήθηκαν, στα στρατηγικά σημεία που καταλήφθηκαν, στις πόλεις που χάθηκαν ή κερδήθηκαν κ.ο.κ. Από την άλλη, τα κείμενα του Ντουμπλέ διακατέχονταν από μία τελείως διαφορετική λογική καθώς θυμίζουν περισσότερο λογοτεχνικό κείμενο παρά πολεμικό ανακοινωθέν. Ενδεικτικό είναι το παρακάτω απόσπασμα:

Διέσχισα το Κουνσόν κατά τα μεσάνυχτα [...] όταν ενεφανίσθη εις την μέσην του δρόμου με προτεταμμένο το αυτόματον, ένας Αμερικανός στρατιώτης. Με φωνήν που επρόδιδε αγωνία του, ερώτησε:

-Ο δρόμος της Κουνσόν είναι ασφαλής;

Τον διεβεβαίωσαν [sic] ότι δεν ήκουσα ούτε έναν πυροβολισμόν, και ότι η πόλις ευρίσκεται σταθερώς εις χείρας των Αμερικανών.

-Ναι, αλλά εσύ ποιος είσαι;

Γι' αυτόν, έτσι όπως φαινόμουν με το βρώμικο αδιάβροχο, με το αζύριστο πρόσωπο, ίσως να ήμουν αρχηγός αντάρτικης ομάδας ή πολιτικός επίτροπος. Και είχε δίκαιο να σκέπτεται ο,τιδήποτε για μένα. Εκείνην την ημέρα είχαν κυκλοφορήσει παράξενα φήμαι: εις ένα γειτονικό χωριό, συνελήφθη ένας αντάρτης μετμημφισμένος εις γρηά γυναικα. Κάτω από τα φουστάνια της έκρυβε ένα πομπό ασυρμάτου.²⁰⁰

Αυτές οι ανταποκρίσεις δημοσιεύονταν σχεδόν κάθε μέρα, συνήθως στα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας, όχι όμως ως πρώτο θέμα, καθώς μέχρι τα μέσα Σεπτεμβρίου απασχολούσε βασικά η επικείμενη συνεργασία Κέντρου και Δεξιάς για σχηματισμό κυβέρνησης. Στις αφηγήσεις του, ο Ντουμπλέ ενέτασσε και ειδήσεις για τις ευρύτερες επιχειρήσεις των δύο στρατοπέδων, ωστόσο, κατά βάση, πρόκειται για μία οπτική «από τα κάτω». Ο δημοσιογράφος αξιοποιεί ως εργαλείο την εμπειρία του ανθρώπου που περιπλανιέται στο θέατρο του πολέμου και αντικρίζει μία θλιβερή πραγματικότητα.

²⁰⁰ «Η δράσις των Κορεατών ανταρτών εις τα μετόπισθεν των Αμερικανών», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 17-8-1950, σ.5.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι ο Ντουμπλέ ήταν ένας δημοσιογράφος που υποστήριζε τους Συμμάχους στον αγώνα τους κατά των Βορείων. Γιατί λοιπόν ο *Δημοκρατικός* δημοσίευε κείμενα ενός «εχθρού»; Πρώτον, η φιλοδυτική του διάθεση ήταν σχετικά αδιόρατη και δεν μεταφραζόταν σε οξείες αντικομμουνιστικές εκφράσεις. Δεύτερον, οι ανταποκρίσεις του, κατά μία έννοια, εξανθρώπιζαν τον πόλεμο. Αυτό ενδεχομένως εξυπηρετούσε το ευρύτερο αντιπολεμικό και φιλειρηνικό μήνυμα που επιδιωκόταν να μεταδοθεί.

Στον *Δημοκρατικό*, ο αγώνας για την παγκόσμια ειρήνη συνδεόταν άμεσα με την Έκκληση της Στοκχόλμης, μία εκ των σημαντικότερων στιγμών της φιλειρηνικής εκστρατείας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Τον Μάρτιο του 1950, το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ειρήνης, μία οργάνωση ελεγχόμενη από τη Σοβιετική Ένωση, δημοσίευσε στη σουηδική πρωτεύουσα μία διακήρυξη στην οποία απαιτούσε την απαγόρευση όλων των ατομικών όπλων. Η απήχηση αυτού του αιτήματος ήταν εξαιρετικά υψηλή σε παγκόσμιο επίπεδο.²⁰¹ Η Έκκληση της Στοκχόλμης απέκτησε κεντρική θέση στον λόγο και τη στάση της ελληνικής Αριστεράς, όπως φαίνεται και από τον χώρο που αφιέρωνε σε αυτήν ο *Δημοκρατικός*. Σ' αρκετές περιπτώσεις, ήδη από τις πρώτες εβδομάδες κυκλοφορίας της, η εφημερίδα δημοσίευε ειδήσεις που αποτύπωναν τόσο την εγχώρια όσο και τη διεθνή αποδοχή της πρωτοβουλίας του Παγκοσμίου Συμβουλίου Ειρήνης.²⁰²

Πέραν όμως των συγκεκριμένων αναφορών, το φιλειρηνικό πνεύμα της Στοκχόλμης διείπε συνολικά τις σελίδες του *Δημοκρατικού*. Ακόμα και όταν προσέγγιζε ένα γεγονός, όπως την Κορέα, το αντιπολεμικό μήνυμα παρέμενε ισχυρό. Πέραν του παραδείγματος των ανταποκρίσεων του Ντουμπλέ, ανάλογο ρόλο εξυπηρετούσε και η δημοσίευση φωτογραφικού υλικού με ειδηχθές περιεχόμενο. Ενδεικτικά, η πρώτη φωτογραφία που δημοσίευσε η εφημερίδα στις 17 Αυγούστου, απεικόνιζε γονατισμένους Κορεάτες λίγο πριν εκτελεστούν από συμπατριώτες τους. Στην ίδια σελίδα συναντάμε και τη φωτογραφία ενός μικρού κοριτσιού συνοδευόμενη από την εξής λεζάντα: «Μία χαρακτηριστική φωτογραφία από την τραγωδία των

²⁰¹ Günter Wernicke, «The Communist-Led World Peace Council and the Western Peace Movements: The Fetters of Bipolarity and Some Attempts to Break them in the Fifties and Early Sixties», *Peace Change* 23/3 (Ιούλιος 1998), σ. 269

²⁰² Ενδεικτικά βλ. «Οι νέοι της Ελλάδος δίδουν Παρών εις το προσκλητήριο ειρήνης», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 3-9-1950, σ.3 και «Ογκούται το φιλειρηνικόν ρεύμα εις όλας τα χώρας», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 10-9-1950, σ.3.

παιδιών της Κορέας. Κάποια παιδούλα πωλεί τσιγάρα εις τους δρόμους δια “να βγάλη το ψωμί της”». Υπάρχουν αρκετά αντίστοιχα παραδείγματα όπου ο *Δημοκρατικός* εκμεταλλευόταν τη δύναμη της εικόνας, κάτι που δεν έκαναν η *Καθημερινή* και το *Βήμα*.

Στη σελίδα της 17^{ης} Αυγούστου, εκτός των άρθρων που εξετάσαμε, σχολιάστηκε με σαρκαστική διάθεση η στάση των αστικών κομμάτων απέναντι στον πόλεμο. Ο ανώνυμος αρθρογράφος -που υπέγραφε με τα αρχικά Γ.Σ.- στο σατυρικό του κείμενο στηλίτευε την πολεμική υστερία που καλλιεργούταν από τον αστικό Τύπο: «Ομοφώνως οι ντόπιοι... ζητωπόλεμοι –ένεκα η ευθυγράμμισις-²⁰³ απορούν πως τέλος πάντων δεν καίγεται και εδώ το πελεκούδι όπως καίγεται και στην Κορέα, για να σωθή μια και καλή ο “πεπολιτισμένος κόσμος”- μαζί με τα σκάνδαλα των εφοπλιστών, του ΟΛΠ και των καυσίμων. Τι Ελλάδα, τι Κορέα. Στο Αφγανιστάν είχε πάει κάποτε τα σύνορα μας ο κ. Τσαλδάρης. Τα σπρώχνουμε λίγο πιο πέρα – ιδεολογικά σύνορα είναι αδερφέ!- και ποιος μας πιάνει...».²⁰⁴

Τα σατυρικά κείμενα, αλλά και οι γελοιογραφίες όπως αυτές του Φωκίωνα Δημητριάδη στο *Βήμα*, μπορεί να αποδειχθούν εξαιρετικά αποτελεσματικά μέσα για τη μετάδοση της εκάστοτε πολιτικής θέσης. Στην ουσία αποτελούν ένα εκλαϊκευμένο πολιτικό σχόλιο, του οποίου το μήνυμα ενισχύεται μέσω της εικόνας και του χιούμορ. Εν προκειμένω, αυτό το οποίο αμφισβητείται είναι η επίδραση που είχε ο πόλεμος για τα ελληνικά πράγματα. Όπως είχε επιδιώξει και το *Βήμα* λίγες εβδομάδες προτύτερα, έτσι και ο *Δημοκρατικός* επιχειρούσε να διαχωρίσει την Κορέα από την Ελλάδα και απέρριπτε τη θεωρία περί σχεδίου παγκόσμιας κομμουνιστικής εισβολής.

Ωστόσο, αυτό δεν σήμαινε ότι ο πόλεμος δεν είχε καμία αξία για τις διεθνείς εξελίξεις. Στις 7 Σεπτεμβρίου, με αφορμή την απόφαση για αποστολή του ελληνικού τάγματος, την οποία θα εξετάσουμε αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο, η εφημερίδα σημείωνε τα εξής, σε ανυπόγραφο πρωτοσέλιδο άρθρο, ενδεχομένως του Πλουμπίδη: «Ο πόλεμος της Κορέας αποτελεί την εισαγωγήν εις ένα γενικώτερον πόλεμον, και κάθε σάφρων και ανεξάρτητος κυβέρνησις που δεν έχει άμεσα συμφέροντα, προσπαθεί να ευρεθή όσο το δυνατόν μακρύτερα από την περιοχίν της θυέλλης. Βεβαίως ουδείς διεκδικεί το “πατρονάρισμα” του Λαϊκού στρατού της Κορέας πλην

²⁰³ Αναφέρεται στην περίφημη δήλωση του Πλαστήρα.

²⁰⁴ «Η Αθήνα επί του 38^{ου} Παραλλήλου», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 17-8-1950, σ.5.

των Κορεατών. Αλλά από την άλλη πλευρά, η δράσις κατά του Λαϊκού στρατού της Κορέας προσέλαβε την έννοια και την μορφήν ΑΝΤΙΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ».²⁰⁵

Όπως και στην περίπτωση των αστικών εντύπων, έτσι και στον *Δημοκρατικό*, ο πόλεμος της Κορέας έγινε αντιληπτός ως ένα ακόμα επεισόδιο μίας ευρύτερης μάχης. Για τη μία πλευρά αυτός ήταν μία μάχη εναντίον του κομμουνισμού, ενώ για την άλλη εναντίον του ιμπεριαλισμού. Κατά μία έννοια, ήταν ένας αμυντικός πόλεμος που υπερασπιζόταν τα συμφέροντα του κορεατικού λαού, εξ ου και απόρριψη του διαχωρισμού μεταξύ Βορείων και Νοτίων. Ένα κοινό στοιχείο που παρατηρούμε στο αφήγημα και των δύο πλευρών είναι η έμφαση στην επιθετικότητα του αντιπάλου. Αυτή η πτυχή της διαμάχης στην ελληνική δημόσια σφαίρα αποτελούσε μία άμεση αντανάκλαση της αντίστοιχης διπλωματικής και επικοινωνιακής διαμάχης μεταξύ ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης.²⁰⁶

Έχει ενδιαφέρον ότι οι δύο αντικρουόμενες ομάδες φάνηκε να ορίζουν την πολιτική τους κατεύθυνση- αλλά και **ως ένα βαθμό** την πολιτική τους ταυτότητα- στη βάση του ετεροπροσδιορισμού. Όπως αναλύσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, η *Καθημερινή* και το *Βήμα* παρουσίαζαν το στρατόπεδο του «ελεύθερου κόσμου» βασικά ως το αντίθετο του ολοκληρωτισμού, τον οποίο κατά τη γνώμη τους αντιπροσώπευε ο κομμουνισμός. Από την άλλη πλευρά, ο *Δημοκρατικός* περισσότερο στηλίτευε τον ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ και λιγότερο εκφραζόταν υπέρ της Σοβιετικής Ένωσης ή του σοσιαλισμού γενικότερα. Βέβαια υπάρχει μία πολύ σημαντική διαφορά. Η αριστερή εφημερίδα πολύ πιθανό να έπρεπε να είναι εξαιρετικά προσεκτική στις διατυπώσεις της, λόγω του καθεστώτος των διώξεων. Εξάλλου το ΚΚΕ, ως κομμουνιστικό κόμμα, προφανώς και είχε μια κάπως πιο οριοθετημένη ιδεολογική κατεύθυνση σε σχέση με το υπόλοιπο αστικό μπλοκ, το οποίο δεν ήταν καν ενιαίο. Ωστόσο, οι δυσκολίες στην ελεύθερη διακίνηση των ιδεών του είναι μάλλον δεδομένες στην πραγματικότητα της μετεμφυλιακής περιόδου.

²⁰⁵ «Διατί δεν έγινεν η “Αλλαγή”», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 7-9-1950, σ.1.

²⁰⁶ Στη βιβλιογραφία έχει υπάρξει πολύ μεγάλη συζήτηση για το κατά πόσο οι δύο πόλοι του Ψυχρού Πολέμου είχαν όντως ως απώτερο στόχο να εξολοθρευθούν ο ένας τον άλλο. Ωστόσο, δεδομένης της θεματικής της εργασίας που ασχολείται βασικά με τις αντανάκλασεις του ψυχροπολεμικού φαντασιακού στην ελληνική δημόσια σφαίρα, δεν θα υπεισέλθουμε σε λεπτομέρειες περί ορθότητας ή μη των εκάστοτε απόψεων. Για μία συνοπτική παρουσίαση της βιβλιογραφικής συζήτησης πάντως βλ. Ε. Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, σ. 67-70.

Στην προσπάθεια του να αποδομήσει την αντίπαλη πλευρά, ο *Δημοκρατικός* στοχοποιούσε συγκεκριμένα πρόσωπα που έχαιραν της στήριξης του «δυτικού κόσμου». Για παράδειγμα, σταθερή ήταν η κριτική προς τον Μακ Άρθουρ για τις δηλώσεις του υπέρ μίας ενεργητικότερης στρατιωτικής δραστηριότητας στην Ασία. Μάλιστα, σε κάθε ευκαιρία, τονίζονταν η διάσταση απόψεων του με τον Τρούμαν ως προς αυτό το ζήτημα.²⁰⁷ Ακόμη σκληρότερες επιθέσεις εξαπολύονταν εις βάρος του ηγέτη των νοτιοκορεατών, Σίγκμαν Ρη. Ο πρόεδρος της Νοτίου Κορέας χαρακτηριζόταν ως «δικτάτωρ»,²⁰⁸ ο οποίος είχε παραδώσει τη χώρα του σε αμερικανικά οικονομικά συμφέροντα.²⁰⁹

Οι αναφορές σε Κορεάτες παράγοντες δεν αφορούσαν μόνο τον Σίγκμαν Ρη. Ο *Δημοκρατικός*, σ' αντίθεση με τις δυο εφημερίδες που εξετάσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, δεν παρέλειπε να αναφέρει ονομαστικά διάφορες σημαντικές προσωπικότητες που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο είχαν διαδραματίσει κάποιον ρόλο στην υπόθεση της Κορέας. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα, δημοσιεύονταν και φωτογραφίες τους, όπως για παράδειγμα αυτές του βορειοκορεάτη στρατηγού Κιμ Ιρ Σεν και του κινέζου Τσου Τεχ, στις 17 και 31 Αυγούστου αντίστοιχα. Από την άλλη πλευρά, στελέχη της νοτιοκορεατικής κυβέρνησης, όπως οι Κιμ Σογκ Σον, Κιμ Σαγκ Γιουγκ και Σαν Ντογκ Σον, παρουσιάζονταν ως πρώην συνεργάτες των Ιαπώνων κατακτητών, εν αντιθέσει με τον Κιμ Ιρ Σεν που είχε αγωνιστεί για την ελευθερία του λαού του.²¹⁰ Η συγκεκριμένη σύγκριση ενδεχομένως να αποτελούσε μία άρρητη αντιπαραβολή με την αντίστοιχη κατάσταση στην Ελλάδα μετά το 1944, όπως τουλάχιστον την αντιλαμβάνονταν το ΚΚΕ.

Παρόλο που μέχρι τη μάχη της Ιντσόν η κατάσταση στο μέτωπο ήταν σχετικά ισορροπημένη (αν όχι υπέρ των Βορείων) ο *Δημοκρατικός*, ακολουθώντας το πνεύμα της Έκκλησης της Στοκχόλμης, επέμενε στην ανάγκη για ειρήνη, ένα αίτημα σε άμεση συνάρτηση με την αντίστοιχη διπλωματική στρατηγική της Σοβιετικής Ένωσης.²¹¹ Πρέπει να τονίσουμε ότι αυτή ήταν μία επιλογή των Σοβιετικών η οποία

²⁰⁷ «Ο Στρατηγός Μακ Άρθουρ εξαπολύει νέαν επίθεσιν εναντίον της παγκοσμίου ειρήνης», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 29-8-1950, σ.1.

²⁰⁸ «Διατί κατέρρευσεν ο Σίγκμαν Ρη. Καθεστώς τρομοκρατίας-διαφθοράς», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 10-9-1950, σ.3.

²⁰⁹ «Ποια είναι τα αίτια που ωδήγησαν εις τα σημερινά γεγονότα της Κορέας», ό.π.

²¹⁰ Στο ίδιο.

²¹¹ Nicolas Lewkowicz, *The United States, the Soviet Union, and the Geopolitical Implications of the Origins of the Cold War*, Anthem Press, Λονδίνο 2018, σ. 155.

δεν είχε προκύψει μεταπολεμικά. Μπορεί η περίφημη ρητορική περί ειρηνικής συνύπαρξης να συγκροτήθηκε ουσιαστικά μετά την ανάδειξη του Χρυστσόφ στην ηγεσία του ΚΚΣΕ, ωστόσο οι ρίζες αυτής της θέσης εντοπίζονται αρκετά χρόνια πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.²¹² Επιπλέον, η φιλειρηνική στάση της εφημερίδας ίσως αποτυπώνει, με έμμεσο τρόπο, την επιφυλακτικότητα που είχε εξ αρχής ο Στάλιν και οι Σοβιετικοί έναντι της απόφασης του Κιμ Ιλ Σουγκ να ενοποιήσει τη χερσόνησο στο όνομα της Λαοκρατικής Λαϊκής Δημοκρατίας της Κορέας.

Η διαχείριση μίας διαφανόμενης ήττας

Όπως και στις αστικές εφημερίδες, έτσι και στον *Δημοκρατικό*, η Ιντσόν αποτέλεσε μία σημαντική τομή. Η μάχη αυτή φάνηκε ότι ήταν η αρχή του τέλους του πολέμου, υπέρ των δυνάμεων του ΟΗΕ. Όπως ήταν λογικό, η αρχική υποδοχή της είδησης ήταν αρκετά αμήχανη. Στο πρωτοσέλιδο της 17^{ης} Σεπτεμβρίου παρατίθενται οι στρατιωτικές λεπτομέρειες της επιχείρησης χωρίς κάποιον ιδιαίτερο σχολιασμό, με εξαίρεση τον υπότιτλο «εις αποφασιστικόν στάδιον αι πολεμικαί επιχειρήσεις της Κορέας».²¹³ Την επόμενη μέρα μάλιστα, οι ειδήσεις για τον πόλεμο δεν βρήκαν καν χώρο στο πρωτοσέλιδο, παρόλο που πλέον ήταν αρκετά σαφές ότι οι Βόρειοι βρίσκονταν υπό καθεστώς κατάρρευσης.

Ίσως δεν είναι τυχαίο ότι σε μία προσπάθεια ανασκευής των εντυπώσεων μιας διαφανόμενης ήττας, η τρίτη σελίδα του *Δημοκρατικού*, την επομένη της Ιντσόν, ήταν αφιερωμένη στα εν εξελίξει ανταποικιακά κινήματα της Ασίας. Πιο συγκεκριμένα, δημοσιεύτηκαν πέντε μικρά άρθρα που αναφέρονταν στους αγώνες των κατοίκων των Φιλιππίνων, της Μαλαισίας, της Ινδονησίας, του Βιετνάμ και της Βιρμανίας κατά των εκεί αποικιακών καθεστώτων. Παράλληλα, εγκωμιάζονταν τα επιτεύγματα του Μάο στην Κίνα καθώς και οι προσπάθειες της Ινδίας να απαλλαγεί από τη βρετανική κυριαρχία η οποία, κατά τη γνώμη του ανώνυμου αρθρογράφου, είχε απλώς μεταβληθεί από άμεση σε έμμεση.²¹⁴ Η σελίδα αυτή αποτελεί ακόμα μία ένδειξη της οικουμενικής αξίας που είχε ο πόλεμος της Κορέας για την εφημερίδα. Μπορεί οι κομμουνιστικές δυνάμεις να δέχθηκαν καίριο πλήγμα εκεί, ωστόσο αυτό δεν έπρεπε να αποθαρρύνει και τους αγώνες των υπόλοιπων λαών του κόσμου.

²¹² Στο ίδιο, σ. 159.

²¹³ «Μετά την προχθεσινήν απόβασιν εις Ιντσόν οι Αμερικανοί αγγέλουν μάχας εις Σεούλ», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 17-9-1950, σ.1.

²¹⁴ «Αι Ινδίαι ζητούν πλήρη εθνικήν ανεξαρτησίαν», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 18-9-1950, σ.1.

Με αφορμή την παραπάνω σελίδα, πρέπει να πραγματοποιήσουμε ορισμένες διαπιστώσεις. Πρώτον, σ' ό,τι αφορά τα παραπάνω κινήματα, υιοθετείται ένας ανατρεπτικός λόγος που εντάσσει στο λεξιλόγιο του λέξεις και φράσεις όπως «απελευθέρωση», «αγώνας κατά των ξένων κατακτητών», «μάχη δι' ένα δημοκρατικόν καθεστώς» κοκ. Επιπλέον, σ' αυτά τα άρθρα τονίζεται ο ρόλος των ντόπιων «ξενόδουλων» κυβερνήσεων και των «διεφθαρμένων και ανελεύθερων» κρατών. Αυτή είναι μία κριτική που σταθερά ο *Δημοκρατικός* εξέφραζε σε βάρος των ελληνικών κυβερνήσεων. Ωστόσο, όταν αναφέρεται στις εγχώριες ειδήσεις, αποφεύγει –πιθανόν λόγω του ασφυκτικού αντικομμουνιστικού πλαισίου- τη χρήση λέξεων και φράσεων που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ανατρεπτικές. Παράλληλα βέβαια, όπως έχει αναδείξει η Ελένη Πασχαλούδη, το ΚΚΕ το 1950, στα κείμενα του μηχανισμού του, διατηρούσε μία σαφώς επαναστατική ρητορική.²¹⁵ Το γεγονός ότι το κόμμα αδυνατούσε να εκδηλώσει δημόσια στην Ελλάδα έναν ριζοσπαστικό λόγο, αποτελεί μία ακόμη ένδειξη της αδυναμίας πολιτικής έκφρασης που καλούταν να υπερκεράσει.

Στις 21 Σεπτεμβρίου πια, ο *Δημοκρατικός* θα πραγματοποιήσει μία πρώτη αποτίμηση της Ιντσόν, σ' ό,τι αφορά το καθαρά στρατιωτικό σκέλος. Τα συμπεράσματα που εξήγη ο ανώνυμος αρθρογράφος αποτύπωναν μία συγκρατημένη αισιοδοξία ότι ο πόλεμος δεν είχε κριθεί ακόμα και ότι ο «Λαικός Στρατός [...]» θα εκπλήξει τον κόσμο με την αμυντική του δύναμη όπως τον εξέπληξε με την επιθετική.²¹⁶ Ταυτόχρονα όμως, για πρώτη φορά γινόταν αναφορά σε πιθανή εκκένωση όχι απλώς του τμήματος νοτίως του 38^{ου} παραλλήλου αλλά συνολικά της κορεατικής χερσονήσου. Σ' αυτήν την περίπτωση, τονίζοταν ότι «[...] οι Αμερικανοί θα αντιμετωπίσουν εις τα εδάφη που θα καταλάβουν τρομερόν ανταρτοπόλεμον [...]» Ωστε οι καρποί των επιτυχιών των ούτως ή άλλως θα είναι πικροί [...].²¹⁷ Ενδεικτικό στοιχείο του καταστρεπτικού αποτελέσματος που είχε για τις βορειοκορεατικές δυνάμεις η μάχη της Ιντσόν, είναι ότι οι παραπάνω γραμμές γράφονταν σε μία στιγμή που οι δυνάμεις του ΟΗΕ δεν είχαν καν επανακαταλάβει πλήρως τη Σεούλ.

²¹⁵ Ε. Πασχαλούδη, *Ένας πόλεμος χωρίς τέλος: Η δεκαετία του 1940 στον πολιτικό λόγο, 1950-1967*, σ.217.

²¹⁶ «Αι επιχειρήσεις εις την Κορέα», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 21-9-1950, σ.1.

²¹⁷ Στο ίδιο.

Στις 23 Σεπτεμβρίου, ο κύριος τίτλος του πρωτοσέλιδου του *Δημοκρατικού* χαρακτήριζε ως «νέαν Μαδρίτη», την προσπάθεια των Βορείων να κρατήσουν υπό τον έλεγχο τους την νοτιοκορεατική πρωτεύουσα.²¹⁸ Αυτή ήταν μία αναφορά στον Ισπανικό Εμφύλιο, και πιο συγκεκριμένα στην περίφημη πολιορκία της Μαδρίτης, το 1936-1939, όταν οι αντιφασιστικές δυνάμεις επί τρία χρόνια κατόρθωναν να απωθούν τον στρατό του Φράνκο, μέχρι την πτώση της πόλης στις 28 Μαρτίου 1939. Η αναγωγή σε μία από τις ενδοξότερες στιγμές του αντιφασιστικού αγώνα έχει μία διττή στόχευση. Η επίκληση σ' ένα ηρωικό παρελθόν συντελεί στην ηρωοποίηση των συνεχιστών του αγώνα κατά του τυράννου. Ποιος ήταν όμως αυτός ο τύραννος; Εν προκειμένω, πραγματοποιείται μία –άρρητη- αναλογία των Αμερικάνων με τους φασίστες του Φράνκο. Είναι μία αναλογία που θυμίζει την αντίστοιχη προσπάθεια των αστικών εφημερίδων να εξισώσουν την πολιτική του Στάλιν με του Χίτλερ.

Κατά τις επόμενες εβδομάδες, οι επιθέσεις του *Δημοκρατικού* προς τις ΗΠΑ θα πυκνώσουν. Σημαντικό ρόλο σ' αυτήν την προσπάθεια είχε το φωτογραφικό υλικό που δημοσιευόταν σε καθημερινή σχεδόν βάση. Ενδεικτικά αναφέρουμε τη φωτογραφία της 15^{ης} Οκτωβρίου που απεικόνιζε έναν Αμερικανό στρατιώτη να πραγματοποιεί σωματικό έλεγχο σε ένα νήπιο. Στη λεζάντα αναφερόταν ότι αυτή ήταν «η χαρακτηριστικότερα απόδειξις περί του πόσον καθολική είναι η αντίστασις του Κορεατικού Λαού εις τους Αμερικανούς “απελευθερωτάς”».

Ο Μακ Άρθουρ θα βρεθεί εκ νέου στο επίκεντρο της κριτικής διότι σύμφωνα με την εφημερίδα ακολουθούσε μία «τακτική ολοκληρωτικής καταστροφής» που είχε ως αποτέλεσμα να «χάνεται ένας λαός ενώ κερδίζονται μερικά μάχαι».²¹⁹ Στα μέσα Οκτωβρίου, ο Τρούμαν ταξίδεψε μέχρι την Κορέα μόνο και μόνο για να συναντήσει για μερικές ώρες τον Αμερικανό στρατηγό και στη συνέχεια να επιστρέψει στις ΗΠΑ. Η επίσκεψη αυτή μάλλον εξυπηρετούσε τον προεκλογικό αγώνα του Προέδρου ενόψει των ενδιάμεσων εκλογών, που θα διεξάγονταν μερικές μέρες αργότερα. Άλλωστε, δεν πρέπει να είναι τυχαίο ότι με πρωτοβουλία του Λευκού Οίκου,

²¹⁸ «Οι Κορεάται έχουν μεταβάλει εις νέαν Μαδρίτην την Σεούλ», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 23-9-1950, σ.1.

²¹⁹ «Εις την Κορέαν χάνεται ένας λαός ενώ κερδίζονται μερικά μάχαι», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 11-10-1950, σ.1.

μετέβησαν αεροπορικώς στο σημείο συνάντησης αρκετοί ρεπόρτερ ώστε να καλύψουν τη συνάντηση των δύο ανδρών.²²⁰

Παρόλο που το εν λόγω συμβάν είχε περισσότερο επικοινωνιακό χαρακτήρα, ο *Δημοκρατικός* δεν έχασε ευκαιρία να το εργαλειοποιήσει, τονίζοντας τις διαφορετικές προσεγγίσεις Τρούμαν- Μακ Άρθουρ ως προς τη διεξαγωγή του πολέμου. Ο στρατηγός χαρακτηρίζεται ως «Ιούλιος Καίσαρ» που προωθεί τη «δυναμική πολιτική ρινόκερου»,²²¹ ενώ ο Πρόεδρος παρουσιάζεται ως ένας πολιτικός που στην ουσία διαθέτει τις ίδιες επιδιώξεις με τον «έξαλλο» Μακ Άρθουρ και απλώς προσπαθεί να τιθασεύσει τις δημόσιες τοποθετήσεις του. Έχει σημασία λοιπόν να τονιστεί ότι τόσο ο ένας όσο και άλλος εκπροσώπευαν έναν επιθετικό ιμπεριαλισμό, απλώς με διαφορετικές εκφάνσεις.

Η Κίνα και η ανατροπή των δεδομένων

Η εισβολή της Κίνας στα τέλη Οκτωβρίου αιφνιδίασε ολοκληρωτικά τις δυνάμεις των δυτικών. Ο Μάο ωθήθηκε να πάρει αυτή την απόφαση, για μία σειρά από λόγους.²²² Η επίσημη δικαιολογία της Κίνας ήταν ότι στην πραγματικότητα δεν επιτέθηκε η ίδια στα εδάφη της Κορέας αλλά ότι δεκάδες χιλιάδες εθελοντές σχημάτισαν ομάδες δράσης στο όνομα της προστασίας της κινεζικής εδαφικής ακεραιότητας. Τη θέση αυτή περί εθελοντών αναπαρήγαγε σταθερά και ο *Δημοκρατικός*. Η αλήθεια είναι ότι, σύμφωνα με τον Masuda Hajimu, όντως εκείνη την περίοδο αναπτύχθηκε στην Κίνα ένα μαζικό λαϊκό κίνημα που σημάδεψε τη δημόσια ζωή της χώρας. Το κίνημα ονομάστηκε Kang-Mei-Yuan-Chao, που μεταφράζεται περίπου ως «Αντίσταση στην Αμερική- Βοήθεια στην Κορέα».²²³ Εκατοντάδες αντιαμερικανικές εκδηλώσεις διοργανώθηκαν σ' όλη την επικράτεια και παρατηρήθηκε μία πρωτοφανής διάθεση νέων ανθρώπων να πολεμήσουν στο μέτωπο εναντίον των ΗΠΑ. Ο ρόλος της νεολαίας σ' αυτό το κίνημα ήταν καίριος και λειτούργησε αποφασιστικά στην παγίωση του σοσιαλιστικού καθεστώτος του Μάο, σε μία εποχή όπου ακόμα υπήρχε η δυνατότητα έκφρασης αντιδραστικών απόψεων

²²⁰ S. Casey, *Selling the Korean War: Propaganda, Politics, and Public Opinion in the United States, 1950–1953*, σ. 113-114.

²²¹ «Προκαλεί παγκόσμιον αντίδρασιν ο ιμπεριαλισμός των Αμερικανών», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 17-10-1950, σ.1.

²²² D. Kim, «New insights into Mao's Initial Strategic Consideration towards the Korean War Intervention», σ. 242-243.

²²³ M. Hajimu, "The Korean War through the Prism of Chinese Society: Public Reactions and the Shaping of 'Reality' in the Communist State, October–December 1950", *Journal of Cold War Studies* 14/3 (Καλοκαίρι 2012), σ. 19.

που υπέσκαπταν την κυβέρνηση.²²⁴ Σε κάθε περίπτωση πάντως, προφανώς ο εξοπλισμός και ο συντονισμός της δράσης όλων όσων πολεμούσαν, εκπορευόταν από τον στρατό ο οποίος βέβαια αρνούταν την εμπλοκή του. Η επίσημη ονομασία των κινεζικών δυνάμεων στην Κορέα ήταν «Chinese People's Volunteer Army».

Στην Ελλάδα, μέχρι τις αρχές Νοέμβρη, δεν ήταν καν σαφές αν συμμετείχαν Κινέζοι στις επιχειρήσεις κατά των δυνάμεων του ΟΗΕ. Στις 4 Νοεμβρίου τελικά, όταν πια ήταν δεδομένη η παρουσία τους σε κορεατικά εδάφη, δημοσιεύτηκε στον *Δημοκρατικό* το πρώτο μικρό άρθρο που μετέδιδε την είδηση ότι «κινέζοι εθελοντάι πολεμούν παρά το πλευρόν του Λαϊκού Στρατού της Κορέας» και ότι μάλιστα αναμένονταν ακόμη περισσότερες ομάδες «εργατών και φοιτητών».²²⁵ Ως βασικός πυλώνας του αγώνα όμως εξακολουθούσε να παρουσιάζεται ο στρατός των Βορείων και όχι οι Κινέζοι.

Την ίδια μέρα, η στήλη «Χωρίς Συμβιβασμούς», σε μία από τις σπάνιες περιπτώσεις που ασχολούταν με ένα διεθνές ζήτημα, σχολίαζε τη στάση του ΟΗΕ στο θέμα της Κορέας: «Όλοι οι παρατηρηταί του ΟΗΕ, έκπληκτοι εμπρός εις τους βαρβαρισμούς των μισθοφόρων του Σίγκμαν Ρη, εκφράζουν την θλίψιν των διότι “δεν ημπορούν να σταματήσουν τας υπερβασίας του”. Και μόνον με την Ρώμην του Καλιγούλα συγκρίνουν την... δημοκρατική Κυβέρνησιν της Νοτίου Κορέας, την οποίαν έσπευσαν να υποστηρίξουν οι Αμερικανοί. Όλος ο κόσμος αντιλαμβάνεται πλέον ότι η σημαία των Ηνωμένων Εθνών ρυπαίνεται κυριολεκτικώς μέσα εις τον ίδιον βόρβορον, όπου “αναγκάζονται να γονατίσουν εις ένδειξιν υποταγής” οι συλλαμβανόμενοι και εκτελούμενοι πολιτικοί αντίπαλοι του Σίγκμαν Ρη».²²⁶

Παρόλο που είναι εμφανής μία κριτική διάθεση, εντούτοις δεν απορριπτόταν ο ΟΗΕ ως σημαίων υπερεθνικό όργανο. Αυτή είναι μία γενικότερη στάση της εφημερίδας η οποία βασικά στηλίτευε τις ΗΠΑ διότι παραπλανούσαν τη Διεθνή Κοινή Γνώμη²²⁷ και εκβίαζαν την εμπλοκή της στρατιάς του Οργανισμού στον πόλεμο.²²⁸ Ο ίδιος ο ΟΗΕ όμως δεν αμφισβητούταν συνολικά. Εξάλλου, και η ίδια η Σοβιετική Ένωση, με εξαίρεση μία μικρή περίοδο όπου απείχε από τις συνεδριάσεις λόγω του ζητήματος της Φορμόζας, αναγνώριζε τις διαδικασίες του. Δεδομένου ότι

²²⁴ Στο ίδιο, σ. 8.

²²⁵ «Κινέζοι εθελοντάι μάχονται εις Κορέαν», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 4-11-1950, σ.1.

²²⁶ «Η σημαία του ΟΗΕ», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 4-11-1950, σ.3.

²²⁷ Στο ίδιο.

²²⁸ Στο ίδιο.

αποτελούσε μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας, θα ήταν άσκοπο να αποδομήσει τον μοναδικό επίσημο όργανο που κατά κάποιο τρόπο νομιμοποιούσε και επισημοποιούσε τον ρόλο της ως κυρίαρχου παράγοντα για τις διεθνείς εξελίξεις.

Όπως ήταν φυσιολογικό, μετά τη δήλωση Τρούμαν στις 31 Νοεμβρίου περί ενδεχόμενης ρίψης της ατομικής βόμβας, οι επιθέσεις προς τις ΗΠΑ κορυφώθηκαν. Ήταν μία στιγμή που οι επιταγές της Έκκλησης της Στοκχόλμης έμοιαζαν ίσως πιο σημαντικές από ποτέ. Το πρωτοσέλιδο της επόμενης μέρας επικεντρώθηκε στην «αγανάκτησιν» της πλειοψηφίας των χωρών που ήταν σύμμαχοι με τους Αμερικανούς.²²⁹ Το μήνυμα της εφημερίδας ήταν ότι «η ειρήνη θα νικήση». Τις επόμενες μέρες, η αρχισυνταξία του *Δημοκρατικού* θα δημοσιεύσει αρκετά σχόλια για το εν λόγω θέμα. Ενδεικτικά, στις 2 Δεκεμβρίου, στους «Χωρίς Συμβιβασμούς» αναφέρονταν τα εξής: «[...]οι απειλούμενοι λαοί πυκνώνουν καθημερινώς τας φάλαγγας των αγωνιστών της ειρήνης και είναι αποφασισμένοι να αποτρέψουν με κάθε μέσον την ανθρωποφαγήν. Και θα την αποτρέψουν. Οι επιχειρηματίαι του πολέμου και της ατομικής βόμβας ας έχουν πάντως υπ' όψιν των ότι εις την συνείδησιν όλων των ανθρώπων της γης έχει ήδη ανακηρυχθή ως αποτρόπαιος εγκληματίας πολέμου, εκείνος που πρώτος θα χρησιμοποιήση τα όπλα ομαδικής καταστροφής».²³⁰ Την επόμενη ημέρα, το πρωτοσέλιδο σχόλιο της αρχισυνταξίας – ενδεχομένως δηλαδή ο Πλουμπίδης- χαιρέτιζε τις αντιπολεμικές αντιδράσεις που εκδηλώθηκαν σ' όλο τον κόσμο.²³¹

Στις καθαρά στρατιωτικές εξελίξεις, η ραγδαία οπισθοχώρηση της στρατιάς του ΟΗΕ είχε επαναφέρει δυναμικά τις ειδήσεις για τον πόλεμο στα πρωτοσέλιδα του Δεκεμβρίου. Υποκείμενο του αγώνα παρέμενε ο «Κορεατικός Στρατός» και όχι οι Κινέζοι, των οποίων βέβαια η συμβολή δεν υποτιμούταν. Κάθε άλλο. Εκείνο το διάστημα παρατηρούμε μία πύκνωση των άρθρων που προπαγάνδιζαν τις επιτυχίες του Μάο στο εσωτερικό της Κίνας ενώ, στις 3 Δεκεμβρίου, δημοσιεύτηκε και η πρώτη ανάλυση που εξηγούσε τους γεωπολιτικούς λόγους της παρέμβασης στην Κορέα, καθώς πια είχε αρχίσει να ατονεί και η ρητορική περί εθελοντών.²³² Το

²²⁹ «Προκαλεί αγανάκτησιν των λαών η δήλωσις δια την χρησιμοποίησιν της ατομικής βόμβας», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 1-12-1950, σ.1.

²³⁰ «Όχι άλλος πόλεμος», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 2-12-1950, σ.3.

²³¹ «Ευσίωνοι απαρχαί», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 3-12-1950, σ.1.

²³² «Διατί η Λαϊκή Κίνα δεν έμεινε απαθής εμπρός εις τα γεγονότα της Κορέας», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 3-12-1950, σ.3.

βασικό επιχείρημα του αρθρογράφου ήταν ότι επρόκειτο για μία καθαρά αμυντική κίνηση, δεδομένης της πρόσβασης που θα είχαν οι Αμερικανοί στα μαντζουριανά σύνορα.

Παρά τις στρατιωτικές επιτυχίες των κομμουνιστών στην Άπω Ανατολή, τα περισσότερα άρθρα του *Δημοκρατικού* εξακολουθούσαν να προωθούν την ειρήνευση μεταξύ Αμερικανών και Σοβιετικών. Δεκάδες άρθρα της εφημερίδας παρουσίαζαν την παγκόσμια απήχηση αυτού του αιτήματος. Δεν πρέπει να είναι τυχαίο ότι την ίδια περίοδο, η Σοβιετική Ένωση, προεξάρχοντας του Υπουργού Εξωτερικών Αντρέι Βυσίνσκυ, ενέτεινε τις προσπάθειες για διάλογο στο διπλωματικό πεδίο.

Τι σήμαιναν όμως όλα αυτά για την Ελλάδα; Το πρωτοχρονιάτικο μήνυμα της αρχισυνταξίας προσφέρει μία εναργέστερη αποτύπωση του τρόπου με τον οποίο η εφημερίδα συνέπλεκε το αίτημα της παγκόσμιας ειρήνης με την ελληνική πραγματικότητα. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα μακροσκελές κείμενο το οποίο χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος παρείχε οικονομικά δεδομένα που αναδείκνυαν το πώς ο «αμερικάνικος ιμπεριαλισμός» είχε δημιουργήσει συνθήκες όπου «η εκμετάλλευσις, η πείνα, και η απαθλίωσις των πολλών από το εν μέρος και ο πλουτισμός των ολίγων από το άλλο έχουν υπερβή κάθε προηγούμενον όριο».²³³ Κεντρικό ρόλο σ' αυτή τη δυσμενή κατάσταση είχε η διαρκής επιμονή στην πολεμική ετοιμότητα, εξαιτίας της οποίας είχαν ξοδευτεί δισεκατομμύρια δολάρια τόσο στους δύο παγκόσμιους πολέμους όσο και στην προπαρασκευή ενός πιθανού τρίτου. Σ' αυτό το σημείο λοιπόν, ο αρθρογράφος διαπραγματεύεται το αίτημα της ειρήνης κυρίως με όρους οικονομικής ωφέλειας και βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των λαών.

Το δεύτερο μέρος αφορά τα εγχώρια. Στο ίδιο μοτίβο με τα παραπάνω, αναλυόταν η ζημιά που προκαλούσαν οι στρατιωτικές δαπάνες για τα συμφέροντα των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων. Είναι μία παρόμοια κριτική που, όπως είδαμε, ασκούσε και το *Βήμα* μέχρι πριν ένα εξάμηνο, προτού αποφασιστεί η διατήρηση των δυνάμεων του στρατού στα ίδια επίπεδα. Εδώ όμως ο αρθρογράφος - σ' ό,τι αφορά την Ελλάδα - επέκτεινε τον συλλογισμό του και πέραν του ζητήματος της οικονομικής ανασυγκρότησης. Συνέδεε την παγκόσμια ειρήνη με το «υπό του Λαού ζητούμενον πνεύμα της ΑΛΛΑΓΗΣ» το οποίο απαιτούσε «γενική ΓΑΛΗΝΗ»

²³³ «Έτος ειρηνοποιόν», εφ. Ο Δημοκρατικός, 31-12-1950, σ.1.

η οποία με τη σειρά της συνεπαγόταν «ΓΕΝΙΚΗ ΑΜΝΗΣΤΙΑ».²³⁴ Ειδικά η «γενική αμνηστία» αποτελούσε συχνό όρο στο λεξιλόγιο της Δημοκρατικής Παράταξης.²³⁵ Στις τελευταίες γραμμές του άρθρου συνοψίζονταν οι θέσεις του *Δημοκρατικού*: «Με την πίστιν και τον αγώνα θα διασφαλίσωμεν την ΕΙΡΗΝΗ, την ΕΥΗΜΕΡΙΑ, και εδραιωμένη αληθινή ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΝ ζωή, πρόοδον και ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ».²³⁶ Η έννοια της ειρήνης -στην προκειμένη περίπτωση- εκκινά από μία υπερθενική ψυχροπολεμική αφετηρία και εργαλειοποιείται στον αγώνα για κατάργηση του καθεστώτος διώξεων στο εσωτερικό.

Πώς όμως εντασσόταν ο πόλεμος της Κορέας στο ευρύτερο πλαίσιο της ειρηνευτικής διαδικασίας; Πρέπει να αναλογιστούμε ότι στα τέλη Δεκεμβρίου, οι Κινεζικές και βορειοκορεατικές δυνάμεις όχι απλώς είχαν απωθήσει τις δυνάμεις του ΟΗΕ πέραν του 38^{ου} παραλλήλου, αλλά ετοιμάζονταν να πολιορκήσουν εκ νέου τη Σεούλ. Ταυτόχρονα, οι Κινέζοι είχαν απορρίψει τις προτάσεις των αντιπάλων τους για ανακωχή, αντιλαμβανόμενοι ότι ο πόλεμος λάμβανε μία εξαιρετικά θετική τροπή γι' αυτούς.

Παρατηρούμε λοιπόν μία ανισορροπία. Η επιμονή για ειρηνευτικές συζητήσεις **στην Κορέα** κράτησε έως ότου εισέλθουν στη μάχη οι Κινέζοι. Μέχρι τότε, η Κορέα ήταν μία ακόμη περιοχή του κόσμου που αποτέλεσε θύμα της ιμπεριαλιστικής πολιτικής των ΗΠΑ. Από τα τέλη Νοεμβρίου όμως και την αναστροφή του κλίματος, φαίνεται ότι το αίτημα της ανακωχής ατονεί. Αντ' αυτού υποστηρίζεται –έστω άρρητα- η προέλαση των δυνάμεων των κομμουνιστών και νοτίως του 38^{ου}. Πλέον, η Κορέα είχε αποκτήσει άλλο ρόλο στο αριστερό αφήγημα για παγκόσμια ειρήνευση.

Πρώτον, αποτελούσε απόδειξη της πρόθεσης των Αμερικανών να χρησιμοποιήσουν την ατομική βόμβα. Στο πρωτοσέλιδο του τελευταίου φύλλου του *Δημοκρατικού*, στις 4 Ιανουαρίου, φιλοξενούταν άρθρο του Άγγλου ιερέα, Hewlett Johnson, στο οποίο τονιζόταν ότι «Ο άνθρωπος αυτός (ενν. τον Τρούμαν), ο οποίος διεξάγει ένα αποικιακό πόλεμον, είναι δυνατόν επειδή αι Ηνωμένοι Πολιτείαι ηττώνται εις την Κορέαν, να διατάξη να επαναληφθή η τραγωδία και ο τρόπος της Χιροσίμα; Το αίσχος της βρετανικής συμμετοχής εις τον τρόπον της Χιροσίμα παραμένει ακόμη. Πώς είναι δυνατόν μία χώρα να συγκατατεθή εις την επανάληψιν

²³⁴ Στο ίδιο.

²³⁵ Πασχαλούδη, *ό.π.*, σ. 208.

²³⁶ «Έτος ειρηνοποιόν», *ό.π.*

του;»²³⁷ Από τη δήλωση Τρούμαν λοιπόν και έπειτα, η μάχη των Κορεατών είχε καταλήξει να είναι μία ηθική μάχη εναντίον της βαρβαρότητας που αντιπροσώπευε η ατομική βόμβα.

Δεύτερον, ο –έως τότε– στρατιωτικός θρίαμβος εναντίον των Αμερικανών θα μπορούσε να καταστεί σύμβολο στην αντίσταση κατά του ιμπεριαλισμού. Μέχρι και την τελευταία στιγμή, ο *Δημοκρατικός* επέμενε ότι τα γεγονότα στην Κορέα αποτελούσαν μία αμυντική κίνηση. Ήταν ίσως ένα παράδειγμα που θα ενέπνεε στο μέλλον του λαού ολόκληρο τον κόσμο, θα αποθάρρυνε τις ΗΠΑ από νέες επιθετικές πρωτοβουλίες και ως εκ τούτου αυτές θα αναγκάζονταν να αποδεχτούν τη συνεννόηση με την άλλη πλευρά.

Δεν είναι τυχαία η γεωγραφία του τελευταίου πρωτοσέλιδου του *Δημοκρατικού*. Τον κύριο χώρο λάμβανε ένα μακροσκελές άρθρο του Πλουμπίδη –με υπογραφή Χριστάκου– ο οποίος, εν όψει του κλεισίματος της εφημερίδας, αποχαιρετούσε κατ' ουσίαν τους αναγνώστες, κάνοντας μία ανασκόπηση των ελπίδων που εξέφραζε η Δημοκρατική Παράταξη, καταγγέλλοντας παράλληλα τις κρατικές διώξεις σε βάρος της Αριστεράς.²³⁸ Ακόμα όμως και σ' εκείνη τη δύσκολη στιγμή, η αρχισυνταξία επέλεξε να αφιερώσει τον δεύτερο μεγαλύτερο χώρο του πρωτοσέλιδου στην Κορέα. Ήταν η επόμενη ημέρα της ανακατάληψης της Σεούλ από τους Βόρειους και τους Κινέζους. Μπορεί από στρατηγικής άποψης αυτή η εξέλιξη να μην είχε ιδιαίτερη σημασία, ωστόσο, σε επίπεδο συμβολισμών, το μήνυμα ήταν ηχηρό. Οι δυνάμεις του Σοσιαλισμού αντιστέκονταν και κέρδιζαν έναν επίπονο και σκληρό αγώνα εναντίον του μεγάλου εχθρού. Ακόμα και στις τελευταίες του στιγμές, ο *Δημοκρατικός* ήθελε να μεταδώσει αυτό το μήνυμα.

²³⁷ «Να σώσωμεν την ειρήνην», εφ. Ο Δημοκρατικός, 4-1-1951, σ.1.

²³⁸ «Ελληνική Βασίλλη», εφ. Ο Δημοκρατικός, 4-1-1951, σ.1.

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΕΚΣΕ

Καθημερινή και Βήμα

Στις 7 Ιουλίου 1950, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ αποφάσισε την αποστολή στρατιωτών στην Κορέα υπό τη δική του σημαία. Είχε προηγηθεί, μία εβδομάδα νωρίτερα, η καταδίκη των βορειοκορεατών από τον Οργανισμό και η έκκληση προς όλα τα κράτη-μέλη να συμβάλουν στην προστασία των Νοτίων. Πλέον, έμενε να φανεί ποια θα ήταν η ανταπόκριση στο κάλεσμα αυτό. Μέχρι το τέλος του πολέμου, 21 χώρες συνέβαλαν στη μάχη κατά των Βορείων και των Κινέζων,²³⁹ με τις ΗΠΑ να αναλαμβάνουν τη διοίκηση της νεοσυσταθείσας στρατιάς. Η αποστολή δυνάμεων δεν υπήρξε ταυτόχρονη για όλους τους συντελεστές. Κάθε χώρα, ανάλογα με τη συγκυρία, αποφάσισε εκείνη για το χρόνο και το μέγεθος της συμβολής της.

Ο Πλαστήρας από την πρώτη στιγμή δήλωνε ότι η Ελλάδα ήταν διαθέσιμη να συνεισφέρει στον πόλεμο, χωρίς ωστόσο να συγκεκριμενοποιεί τα μέσα που θα διέθετε και πότε θα τα διέθετε. Αυτή η αοριστία ίσως συνετέλεσε στο να μην ασχοληθούν η *Καθημερινή* και το *Βήμα* με τη δήλωση Πλαστήρα, την οποία απλά παρέθεσαν ως είδηση στην τελευταία σελίδα τους. Μάλιστα ο Βλάχος, έστω και έμμεσα, φάνηκε να είναι επιφυλακτικός στην αποστολή Ελλήνων στρατιωτών. Στο άρθρο του «Ο 38^{ος} παράλληλος», που συναντήσαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, επικροτούσε μεν μετά πάθους την απόφαση του ΟΗΕ ωστόσο στις τελευταίες γραμμές σημείωνε ότι: «[...]και κρίμα είναι που δεν έχει πια ούτε τη δύναμιν ούτε τα μέσα, ούτε αίμα περισσευούμενον δια να δώσει πάλιν εις όλους το μέγα παράδειγμα η Ελλάς. Η μεγάλη Ελλάς».²⁴⁰

Στις 21 Ιουλίου, η κυβέρνηση διαμήνυσε στους συμμάχους ότι η συμβολή της Ελλάδας στον πόλεμο θα ήταν μόλις έξι αεροπλάνα. Η αποστολή τάγματος της τάξεως των 1.000 στρατιωτών ήταν ακόμα μακρινό ενδεχόμενο. Ο λόγος για τον οποίον αρχικά υπήρχε μία διστακτικότητα, ήταν η εθνική επιφυλακή λόγω του δόγματος του από Βορρά κινδύνου. Και η παραμικρή αποδυνάμωση του ελληνικού

²³⁹ Michael Pembroke, *Korea: Where the American Century Began*, Hardie Grant Books, Μελβούρνη 2018, σ.141.

²⁴⁰ «Ο 38^{ος} παράλληλος», εφ. Η Καθημερινή, 2-7-1950, σ.1.

στρατεύματος θεωρούταν επικίνδυνη. Τα «Σημειώματα» του *Βήματος* επικροτούσαν τόσο την απόφαση αποστολής βοήθειας καθεαυτής όσο και την περιορισμένη έκτασης της: «Εξ αεροπλάνα και τα πληρώματα των προσέφεραν εις τον κοινόν αγώνα η Ελλάς, και η προσφορά δεν δύναται ασφαλώς να θεωρηθή πλουσία. Είναι όμως ανάλογη και υπέρτερη των πραγματικών ατομικών της δυνάμεων[...]. Η Γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών και η Αμερικανική κυβέρνηση δεν ήτο δυνατόν να περιμένουν περισσότερα από την Ελληνικήν Κυβέρνησιν, η οποία αντιθέτως έχει ανάγκη να αυξήση τας ιδικάς της πολεμικάς δυνάμεις[...]».²⁴¹ Ταυτόχρονα, τονίζονταν ότι εάν και τα υπόλοιπα κράτη επιδείκνυαν την ίδια «προθυμίαν που εκδηλώνουν τα έξι Ελληνικά αεροπλάνα», τότε η στρατιά του ΟΗΕ θα γιγαντωνόταν «δια να δώσει εις τους επιτεθέντας Κομμουνιστάς ένα καλό και ταχύ μάθημα».²⁴²

Πρέπει να σημειώσουμε ότι η υποχώρηση της κυβέρνησης στο ζήτημα των αμυντικών δαπανών είχε σημειωθεί λίγες μόλις ημέρες νωρίτερα. Έκτοτε, όπως είδαμε στο δεύτερο κεφάλαιο, η κεντρικά ρητορική επέτεινε την αντικομμουνιστική της διάθεση, τουλάχιστον σ' ό,τι αφορά τον έξωθεν κίνδυνο. Ίσως δεν είναι τυχαίο ότι το *Βήμα*, μόλις λίγες εβδομάδες πρωτύτερα, δεν είχε ασχοληθεί επί της ουσίας με την πρώτη δήλωση Πλαστήρα περί συμβολής της Ελλάδας στην Κορέα. Υπενθυμίζουμε ότι ακόμα τότε προσπαθούσε να κρατήσει χαμηλούς τόνους στο εσωτερικό, στο όνομα του προγράμματος ειρήνευσης και της μείωσης του στρατεύματος.

Κατά το επόμενο διάστημα, οι δύο εφημερίδες δεν σχολίασαν καθόλου την ελληνική συμβολή στην Κορέα. Εξάλλου, ο Αύγουστος ήταν ένας μήνας με πυκνές εξελίξεις στην εσωτερική και διεθνή επικαιρότητα. Στις αρχές Σεπτεμβρίου, ο νέος πρωθυπουργός Σοφοκλής Βενιζέλος αποφάσισε τελικά την αποστολή ταξιαρχίας και όχι έξι αεροπλάνων. Η απόφαση αυτή συνδεόταν με το αίτημα της Ελλάδας για ένταξη στο ΝΑΤΟ.²⁴³ Στην ίδια λογική, η Τουρκία είχε επίσης προσφέρει, πριν μερικές εβδομάδες, μία τουρκική ταξιαρχία.²⁴⁴

Η αλλαγή που έφερε η κυβέρνηση σηματοδοτούσε την αισθητά ενεργότερη εμπλοκή Ελλήνων σε μία δύσκολη μάχη στην Άπω Ανατολή. Εκείνη την περίοδο ο

²⁴¹ «Σημειώματα», εφ. *Το Βήμα*, 22-7-1950, σ.3.

²⁴² Στο ίδιο.

²⁴³ Γ. Στεφανίδης, *Από τον Εμφύλιο στον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ελλάδα και ο συμμαχικός παράγοντας 1949-52*, σ. 60-61.

²⁴⁴ Στο ίδιο, σ.59.

πόλεμος διεξαγόταν με ιδιαίτερη ένταση και καμία από τις δύο πλευρές δεν είχε καταφέρει να αποκτήσει κάποιο στρατηγικό πλεονέκτημα έναντι της άλλης. Συνεπώς, δεν προμηνυόταν άμεσος τερματισμός των εχθροπραξιών. Παρά όμως τη δεδομένη δυσκολία του εγχειρήματος, που σήμαινε και δεκάδες αν όχι εκατοντάδες απώλειες στο πεδίο της μάχης, η είδηση για την κυβερνητική απόφαση κάλυψε μικρό χώρο στις τελευταίες σελίδες του *Βήματος* και της *Καθημερινής*. Η δε κεντρικά εφημερίδα δεν πραγματοποίησε το παραμικρό σχόλιο. Η *Καθημερινή* από την άλλη, μέσω των «Καθημερινών», χαιρέτιζε τη νέα εξέλιξη. Μπορεί στον «ιερόν πόλεμον κατά του κομμουνισμού» η Ελλάδα να είχε προσφέρει πολλά, ωστόσο «[...] θα εστείλωμε ευχαρίστως την ταξιαρχία». ²⁴⁵ Είναι αξιοσημείωτος ο τρόπος με τον οποίο ο αρθρογράφος (που αν κρίνουμε από το ύφος του κειμένου, μάλλον πρόκειται για τον ίδιο τον Βλάχο) παρουσιάζει ένα αίσθημα αυτοθυσίας και καθήκοντος ως ίδιον του ελληνισμού: «Και από την πτωχήν αυτήν γην που δεν είναι εις θέσιν πλέον να βγάζη τίποτε άλλο παρά μόνον ανθρώπους, θα στείλωμε μερικούς ανθρώπους εις τους αντίποδας χάριν της ελευθερίας του κόσμου. Είναι η μοίρα μας».

Το παραπάνω βραχύ σχόλιο είναι το μοναδικό που συναντάμε στις δύο αστικές εφημερίδες, καθ' όλη τη διάρκεια του Σεπτεμβρίου. Γιατί όμως αυτή η σχετική απαξίωση μίας είδησης που αφορά την ελληνική εμπλοκή σ' ένα γεγονός που επί μήνες σχεδόν μονοπωλούσε το ενδιαφέρον στη δημόσια σφαίρα; Ενδεχομένως αυτό να οφείλεται στο ότι η ελληνική κοινωνία του 1950 είχε κατά κάποιο τρόπο εθιστεί στον πόλεμο, γεγονός που δημιουργούσε δύο απότοκα. Πρώτον, οι δύο κυρίαρχοι χώροι του ελληνικού πολιτικού συστήματος, το Κέντρο και η Δεξιά, στήριζαν με αρκετή ευκολία την αποστολή στρατεύματος στην άλλη άκρη του κόσμου, σε μία μάχη που δεν αφορούσε άμεσα την προστασία των ελληνικών συνόρων. Δεύτερον, σ' επίπεδο επιχειρηματολογίας, δεν τίγεται καθόλου το ζήτημα της απώλειας «περισσευόμενου αίματος» Ελλήνων, ένα ζήτημα στο οποίο θα επανέλθουμε λίγο παρακάτω.

Υπάρχει βέβαια και μία διαφορετική εξήγηση της περιορισμένης ενασχόλησης των δύο εφημερίδων, και κυρίως του *Βήματος*, η οποία κινείται στην ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση. Ίσως η ελληνική κοινωνία δεν ήταν εθισμένη στον πόλεμο αλλά κουρασμένη και ταλαιπωρημένη. Πιθανότατα λοιπόν, ύστερα από μία πυκνή

²⁴⁵ «Η ταξιαρχία», εφ. *Η Καθημερινή*, 5-9-1950, σ.1.

και συνάμα αιματοβαμμένη δεκαετία, να ήταν δύσκολο για την κυβέρνηση να υπερασπιστεί την απόφαση της για μία νέα πολεμική προσπάθεια.

Μέχρι τα τέλη Οκτωβρίου, δεν υπάρχει κανένα σχόλιο σε *Καθημερινή* και *Βήμα* για την ταξιαρχία. Η μόνη νύξη πραγματοποιήθηκε σ' ένα φαινομενικά άσχετο άρθρο του Βλάχου, στις 8 Οκτωβρίου, στο οποίο κατέκρινε τις ΗΠΑ για την περικοπή της οικονομικής βοήθειας. Μεταξύ πολλών άλλων ανέφερε ακροθιγώς ότι «Δεν γίνεται [ενν. σπατάλη αμερικανικών κεφαλαίων], προκειμένου να στείλωμεν μίαν Μεραρχίαν εις την Κορέαν, δια την οποίαν, ανεξαρτήτως θυσιών αίματος, θα χρειασθούν καμμιά πενηνταριά δισεκατομμύρια τα οποία ούτε οι Αμερικανοί ούτε τα Ηνωμένα Έθνη μας δίδουν».²⁴⁶ Αυτή είναι και η μοναδική φορά που θίγεται η οικονομική διάσταση της αποστολής στην Κορέα, είτε σε μία εκ των δύο αστικών εφημερίδων είτε στον *Δημοκρατικό*.

Στις 24 Οκτωβρίου, συμπληρώνονταν πέντε χρόνια από την ίδρυση του ΟΗΕ. Με αφορμή αυτόν τον εορτασμό πραγματοποιήθηκε στο μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη, η τελετή παράδοσης της σημαίας του Οργανισμού στην ελληνική ταξιαρχία που επρόκειτο μετά από λίγες εβδομάδες να αναχωρήσει για την Κορέα. Η *Καθημερινή*, σχολιάζοντας την τελετή, ανέφερε ότι «η ελληνική μονάς θα τιμήσει την σημαίαν που της εμπιστεύονται οι ελεύθεροι λαοί[...]. Με αυτήν την βεβαιότητα προπέμπει ο ελληνικός λαός τα τέκνα του που αναχωρούν εις την απώτατην γωνίαν την Ασίας δια να δώσουν το παρών εις την υπέρ των ελευθεριών και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας πάλην».²⁴⁷ Αυτό που έχει ενδιαφέρον δεν είναι τόσο η κάλυψη του γεγονότος από την *Καθημερινή* όσο από το *Βήμα*. Μπορεί στο πρωτοσέλιδο της 25^{ης} Οκτωβρίου η κεντρική φωτογραφία να απεικόνιζε τη στιγμή της παράδοσης της σημαίας, ωστόσο δεν υπάρχει ο παραμικρός σχολιασμός επ' αυτού. Ακόμα και το μακροσκελές άρθρο που συνόδευε την εν λόγω φωτογραφία δεν παρέθετε την παραμικρή περιγραφή της τελετής, αλλά αναπαρήγαγε τα όσα συνέβησαν στην πανηγυρική συνεδρίαση του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη. Πέραν της εικόνας -η οποία φυσικά και έχει την αξία της- η Ελλάδα και η ταξιαρχία είναι απύσες από την είδηση.

²⁴⁶ «Και πάλιν», εφ. *Η Καθημερινή*, 8-10-1950, σ.1.

²⁴⁷ «Η σημαία», εφ. *Η Καθημερινή*, 24-10-1950, σ.1.

Ενδεχομένως αυτή είναι και η βασικότερη διαφορά μεταξύ των δύο αστικών εντύπων. Η *Καθημερινή* περήφανα υποστήριζε την έμπρακτη συμβολή της χώρας στη μάχη εναντίον του κομμουνισμού. Στο *Βήμα*, τουλάχιστον το φθινόπωρο του 1950, η στήριξη αυτή είναι δεδομένη μεν, λιγότερο θορυβώδης δε. Ίσως η στάση του να συνδέεται με τη γενικότερη επιφυλακτικότητα που εξέφραζε έναντι της έμφασης στα στρατιωτικά μέσα. Η εμπειρία του καλοκαιριού, όταν οι στρατιωτικές δαπάνες αποτέλεσαν τροχοπέδη στην οικονομική ανασυγκρότηση, πιθανότατα είχαν εντείνει αυτήν την επιφυλακτικότητα. Άλλωστε δεν πρέπει να είναι τυχαίο ότι στο προαναφερθέν άρθρο που κάλυπτε τη συνεδρίαση του ΟΗΕ, ένας από τους υπότιτλους που επέλεξε το *Βήμα*, αναφερόμενο στη σχετική ομιλία του Τρούμαν, ήταν: «Αδύνατος η ειρήνη, χωρίς την ευημερία».

Η επόμενη φορά που οι δύο εφημερίδες ασχολήθηκαν κάπως εκτενέστερα με την ταξιαρχία, που στο μεταξύ είχε μετατραπεί σε τάγμα,²⁴⁸ ήταν την ημέρα της αναχώρησης του από το λιμάνι του Πειραιά στις 16 Νοεμβρίου. Η *Καθημερινή*, σε γενικές γραμμές, κινήθηκε στο ίδιο πνεύμα με το προηγούμενο σχόλιο της, με τη διαφορά ότι επέμεινε περισσότερο στο τάγμα καθεαυτό και λιγότερο στον σκοπό που υπηρετούσε. Εξυμνούταν δηλαδή «ο καλύτερος στρατός της Ευρώπης, ένας στρατός πάντοτε νικηφόρος, που πρώτος εταπείωσε τους μισθοφόρους του Κρεμλίνου».²⁴⁹

Από την άλλη το *Βήμα*, σ' ένα χώρο του πρωτοσέλιδου που συνήθως παρέθετε κάποιο δευτερεύον σχόλιο της αρχισυνταξίας, αρκέστηκε στο να αποχαιρετήσει την ελληνική μονάδα που θα πολεμούσε «υπέρ τω ιδανικών της Ελευθερίας και της Δημοκρατίας», με την υπόσχεση ότι «τα έργα των και αι τύχαι των θα απασχολούν καθημερινόν ενδιαφέρον ολόκληρου του Έθνους». Είναι δύσκολο να πιστοποιήσουμε εάν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης ήταν όντως καθημερινό, πάντως αυτό της αρχισυνταξίας σίγουρα δεν ανταποκρίθηκε στην υπόσχεση. Ακόμα και όταν το τάγμα έφτασε στις αρχές Δεκεμβρίου στην Κορέα, σε μία περίοδο που ο πόλεμος είχε αναζωπυρωθεί, οι αναφορές σ' αυτό -τουλάχιστον κατά τον πρώτο καιρό της άφιξης του- ήταν ελάχιστες και σπανιότατα στην πρώτη σελίδα,. Ρόλο σ' αυτό βέβαια πρέπει να είχε το γεγονός ότι μέχρι τα τέλη Γενάρη δεν ενεπλάκη σε κάποια μάχη.

²⁴⁸ Οι λόγοι αυτής της μετατροπής σχετίζονταν με τα έξοδα συντήρησης που απαιτούνταν. Για μία διεξοδική ανάλυση των αιτιών και της διαδικασίας μείωσης της ελληνική συμβολής στην Κορέα βλ. Ι. Δασκαλάκης, *Εκστρατευτικό Σώμα της Ελλάδος (ΕΚΣΕ) στην Κορέα: η λήψη της απόφασης, η προετοιμασία και η συμβολή στην ελληνική ένταξη στην Ατλαντική Συμμαχία*, σ. 412-421.

²⁴⁹ «Το τάγμα μας», εφ. *Η Καθημερινή*, 16-11-1950, σ.1.

Στην παρούσα μελέτη δεν θα αναφερθούμε στην ανταπόκριση που είχαν στον ημερήσιο Τύπο οι στρατιωτικές επιχειρήσεις του τάγματος στην Κορέα. Ούτως ή άλλως, αυτές είναι μεταγενέστερες των χρονικών ορίων που έχουμε θέσει. Μας ενδιαφέρει περισσότερο η πρόσληψη της ιδέα ότι Έλληνες στρατιώτες θα στέλνονταν να πολεμήσουν στην άλλη άκρη του κόσμου. Αν μη τι άλλο λοιπόν, η ενασχόληση των δύο αστικών εφημερίδων μ' αυτήν την προοπτική είναι εντυπωσιακά αναιμική, ειδικά από ποσοτικής άποψης. Μάλιστα, πρέπει να συνεκτιμήσουμε και το γεγονός ότι όλο το διάστημα που εξετάσαμε σ' αυτό το κεφάλαιο, τα άρθρα γενικά για τον πόλεμο της Κορέας, είναι δεκάδες αν όχι εκατοντάδες.

Πέρα από όσα έχουμε αναφέρει και παραπάνω, ενδεχομένως υπάρχουν δύο επιπλέον παράγοντες που ερμηνεύουν αυτήν την νηνεμία. Ο πρώτος ήταν ότι τουλάχιστον μέχρι τις αρχές Νοεμβρίου, ο πόλεμος φαινόταν τελειωμένος. Συνεπώς ήταν αρκετά πιθανό να υπήρχε η αίσθηση ότι τελικά οι ελληνικές δυνάμεις δεν θα εμπλέκονταν καν σε μάχη. Ο δεύτερος παράγοντας ήταν ότι η κατάταξη στο τάγμα ήταν εθελοντική, συνεπώς ίσως δεν υπήρχε το αίσθημα της αγωνίας για όσους δεν ήθελαν να συμμετάσχουν στην εκστρατεία.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, τόσο η *Καθημερινή* όσο και το *Βήμα*, επικρότησαν την αποστολή του τάγματος. Όπως παρατηρήσαμε, η αξία της ζωής Ελλήνων φαντάρων -που δεδομένα θα χάνονταν στην Άπω Ανατολή- δεν συνιστά σημείο προβληματισμού, ούτε στο ελάχιστο. Τουναντίον, αυτή η θυσία θεωρείται παράσημο τόσο γι' εκείνους όσο και για την Ελλάδα. Φυσικά, σύμφωνα με το εθνικό αφήγημα, αυτό είναι ένα πνεύμα που ούτως ή άλλως διαπερνά όλους του αγώνες του Έθνους, από τους Περσικούς Πολέμους μέχρι και τον Εμφύλιο. Εδώ όμως δεν πρόκειται ακριβώς για έναν αγώνα του Έθνους. Είναι μία μάχη πέραν αυτού, ένας πόλεμος του ελεύθερου κόσμου. Παρόλο που το τάγμα στάλθηκε ώστε να προωθηθεί το αίτημα της Ελλάδας για ένταξη στο ΝΑΤΟ, αυτό δεν προβάλλεται σε **κανένα** άρθρο των δύο εφημερίδων. Το πρόταγμα της ελληνικής συμβολής είναι βασικά ιδεαλιστικό και λιγότερο –έως καθόλου- συμφεροντολογικό.

Δημοκρατικός

Σ' αντίθεση με το *Βήμα* και την *Καθημερινή*, ο *Δημοκρατικός* ασχολήθηκε αρκετά με την αποστολή ελληνικού στρατού στην Κορέα. Όπως ήταν αναμενόμενο,

αυτό έγινε από μία αντιπολιτευτική σκοπιά. Στις 3 Σεπτεμβρίου, την επομένη της απόφασης Βενιζέλου για την ταξιαρχία, στη στήλη «Χωρίς Συμβιβασμούς» παρατίθενται οι πρώτες αντιρρήσεις της εφημερίδας. Η κριτική έχει μία τριπλή κατεύθυνση. Πρώτον αμφισβητούταν η νομιμότητα της απόφασης, καθώς η κυβέρνηση δεν είχε λάβει ακόμα ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή. Δεύτερον, γινόταν αναφορά στο «άπειρον αίμα» που είχε χύσει ο ελληνικός λαός και ότι δεν περίσσευε «ούτε σταγόνα δι' οιονδήποτε εξωελληνικόν σκοπόν και ακόμη περισσότερο διά μία υπόθεσιν επεμβάσεως όπως η αμερικανική εις την Κορέα».²⁵⁰ Τρίτον, σύμφωνα με την εφημερίδα, επιβεβαιωνόταν η ευκολία με την οποία ο Βενιζέλος εξυπηρετούσε τις επιθυμίες ξένων δυνάμεων. Το άρθρο έκλεινε με την εξής φράση: «ο ελληνικός λαός ουδεμίαν διάθεσιν έχει να στείλη τα παιδιά του να σκοτωθούν για ξένα συμφέροντα».²⁵¹

Στο επόμενο φύλλο της, η εφημερίδα θα επανέλθει εκ νέου, αυτή τη φορά όμως στο κεντρικό πρωτοσέλιδο σχόλιο της αρχισυνταξίας, προερχόμενο δηλαδή από τον Πλουμπίδη. Ο αρθρογράφος ξεδιπλώνει μία συνολική κριτική έναντι της κυβέρνησης Βενιζέλου, απαιτώντας εκλογές με απλή αναλογική. Ένας από τους κύριους λόγους που καθιστούσαν επιτακτική την προσφυγή στις κάλπες ήταν η εν κρυπτώ και αιφνιδιαστική –σύμφωνα με τον *Δημοκρατικό*– δέσμευση της χώρας για αποστολή στρατιωτικής μονάδας στην Κορέα. Όπως και στο προηγούμενο άρθρο, έτσι και εδώ, ο αρθρογράφος τόνιζε ότι η Ελλάδα ήταν μία χώρα η οποία «τα δέκα τελευταία έτη έχυσε τόσον αίμα, όσο καμμία άλλη χώρα εις τον κόσμον».²⁵²

Με αφορμή την επανάληψη αυτού του επιχειρήματος, πρέπει να παρατηρήσουμε το εξής. Η αξία της ανθρώπινης ζωής, ως έννοια, δεν απουσίαζε από τον δημόσιο διάλογο της εποχής. Αντιθέτως, είναι το κεντρικό στοιχείο της κριτικής ανάγνωσης που πραγματοποιούσε η τότε σημαντικότερη εφημερίδα της Αριστεράς, πάντα σ' ό,τι έχει να κάνει με το ελληνικό τάγμα. Ωστόσο, όσο παρούσα είναι η έννοια αυτή στον *Δημοκρατικό*, άλλο τόσο απύσα είναι από το *Βήμα* και την *Καθημερινή*. Η τελευταία βέβαια, όπως είδαμε παραπάνω, μέσω του Βλάχου, είχε αναφερθεί τον Ιούλιο σε «περισσευούμενον αίμα» αλλά η αναφορά της αποδείχτηκε

²⁵⁰ «Να προσέξη πολύ!», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 3-9-1950, σ.3.

²⁵¹ Στο ίδιο.

²⁵² «Η μόνη λύσις», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 5-9-1950, σ.3.

πρόσκαιρη.²⁵³ Συνεπώς, οι δύο αστικές εφημερίδες δεν συμμετέχουν σ' αυτή τη συζήτηση όχι τόσο λόγω αγνωμοσύνης αλλά μάλλον λόγω συνειδητοποιημένης απόφασης να μη θίξουν ένα ευαίσθητο ζήτημα.

Στις 17 Σεπτεμβρίου, δύο ημέρες μετά την Ιντσόν, δημοσιεύτηκε ένα άρθρο ανώνυμου «ειδικού συνεργάτου» της εφημερίδας, το οποίο σχολίαζε την ελληνική αποστολή. Ο κεντρικός άξονας της κριτικής αφορούσε τον τρόπο με τον οποίο η κυβέρνηση παρέκαμπε την αντίδραση της κοινής γνώμης, προβάλλοντας υποκριτικά ως δικαιολογία ότι η αποστολή νομιμοποιούταν στο πλαίσιο εφαρμογής του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ.²⁵⁴ Είναι η πρώτη φορά, τουλάχιστον στα τρία υπό εξέταση έντυπα, που γινόταν αναφορά στην αντίθεση της κοινωνίας απέναντι στην δημιουργία του ΕΚΣΕ. Επιπλέον, και εδώ, διαπιστώνουμε ότι για τον *Δημοκρατικό*, ο ΟΗΕ δεν είναι απορριπτέος ως θεσμός. Τα προβλήματα δημιουργούνται όταν συγκεκριμένες χώρες προκαλούσαν τη διαστρέβλωση των αρχών του.

Την επόμενη μέρα, στους «Χωρίς Συμβιβασμούς», γινόταν αναφορά σε μία καταγγελία περί ενός ταξιαρχου στα Ιωάννινα ο οποίος είχε εξαναγκάσει τους άγαμους φαντάρους της μονάδας του να δηλώσουν εθελοντές για τον πόλεμο.²⁵⁵ Η αλήθεια είναι ότι η κατηγορία για εξαναγκαστικές στρατολογήσεις διατυπωνόταν αρκετά συχνά και από τον παράνομο ραδιοσταθμό του ΚΚΕ. Το στοιχείο της εθελοντικής συμμετοχής στην εκστρατεία της Κορέας ήταν αρκετά προβληματικό για την αριστερή προπαγάνδα καθώς προϋπέθετε την εμπρόθετη και συνειδητή απόφαση νέων ανθρώπων να φύγουν από ένα ειρηνικό περιβάλλον και να εμπλακούν σε μία σκληρή μάχη εναντίον του κομμουνισμού. Συνεπώς, ανεξαρτήτως του εάν περιστατικά όπως το παραπάνω ήταν όντως πραγματικά ή εκτεταμένα, ήταν σημαντικό να τονίζεται ότι ο εθελοντικός χαρακτήρας της κατάταξης στο ΕΚΣΕ, ήταν στην πραγματικότητα μία απάτη.

Μπορεί ο *Δημοκρατικός* να ήταν μία από τις λίγες φωνές στη δημόσια σφαίρα που διατύπωνε αντιρρήσεις για την ταξιαρχία, ωστόσο ποτέ δεν την ανέδειξε σε μείζον θέμα πολιτικής αντιπαράθεσης. Σ' αυτό σίγουρα έχει κάποιον ρόλο ότι τον Οκτώβριο, λόγω του σκανδάλου του ΟΛΠ και της συνεπακόλουθης κυβερνητικής

²⁵³ «Ο 38^{ος} παράλληλος», ό.π., σ.1.

²⁵⁴ «Η αποστολή ελληνικού στρατού εις την Κορέας», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 17-9-1950, σ.1.

²⁵⁵ «Εθελονταί», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 18-9-1950, σ.1.

κρίσης, η εγχώρια ατζέντα είχε μετατοπιστεί. Επιπλέον, η υποχώρηση των Βορείων εκείνη την περίοδο είχε περιορίσει γενικότερα την ενασχόληση με τα της Κορέας.

Ίσως γι' αυτόν το λόγο, ένα ενδιαφέρον άρθρο του πολύ γνωστού λογοτέχνη Κοσμά Πολίτη, που δημοσιεύτηκε στο πρωτοσέλιδο της 22^{ας} Οκτωβρίου, δεν κατέλαβε σημαντικό χώρο της σελίδας. Ο Πολίτης επιδίωκε να ερμηνεύσει το γιατί η κυβέρνηση αποφάσισε να στείλει μία ταξιαρχία στην Άπω Ανατολή: «Για τούτο φοβούμαι πως η απόφαση για την Κορεατική εκστρατεία πάρθηκε από τη συνήθεια που έχουν αποκτήσει, ποια λίγο ποια πολύ, όλες οι μεταπολεμικές κυβερνήσεις μας, να τραβούν το πιστόλι σε κάθε περίπτωση[...].»²⁵⁶ Ο συγγραφέας –για μία σειρά από λόγους- θεωρούσε μάλλον απίθανο να ήταν η ταξιαρχία αποτέλεσμα πίεσης των Αμερικανών. Ούτε απέδιδε κάποιου είδους συμφεροντολογική διάθεση στους κυβερνώντες. Στην πραγματικότητα περιέγραφε μία κουλτούρα πολέμου και βίας που κατ' αυτόν χαρακτήριζε το ελληνικό αντικομμουνιστικό στρατόπεδο: «[...]όταν δεν ζη κανείς όπως σκέφτεται, καταντά να σκέφτεται όπως ζει».²⁵⁷

Η είδηση της αναχώρησης του τάγματος από τον Πειραιά, στις 16 Νοεμβρίου, δεν βρήκε χώρο στο πρωτοσέλιδο του *Δημοκρατικού*. Βασικά θέματα ενασχόλησης εκείνης της ημέρας ήταν η απόσχιση ομάδας βουλευτών από το Λαϊκό Κόμμα και – κυρίως- η έναρξη των εργασιών του Β' Παγκοσμίου Συνεδρίου δια την Ειρήνην, ένα κορυφαίο γεγονός της φιλειρηνικής εκστρατείας που υπηρετούσε η Αριστερά. Στην τρίτη σελίδα, δημοσιεύτηκε μία φωτογραφία που απεικόνιζε τη στιγμή του αποχωρισμού ενός παιδιού από τον πατέρα του, λίγες στιγμές προτού ο τελευταίος επιβιβαστεί στο πλοίο που θα μετέφερε το τάγμα στην Κορέα. Στην ίδια σελίδα, στους «Χωρίς Συμβιβασμούς», το πρώτο σχόλιο της στήλης επικροτούσε τις αντιδράσεις των βουλευτών Διονύση Χριστάκου –διευθυντή υπενθυμίζουμε του *Δημοκρατικού*- και Νεόκοσμου Γρηγοριάδη, οι οποίοι κατέκριναν την κυβέρνηση όχι μόνο επειδή έστειλαν τα «στρατευμένα παιδιά» του Ελληνικού λαού στον πόλεμο, αλλά κυρίως επειδή αυτό συνέβη προς υπεράσπιση του Σίγκμαν Ρη και επειδή αυτή η επιλογή ίσως δημιουργούσε ένα προηγούμενο που στο μέλλον θα οδηγούσε στην αποστολή στρατού και σε περιοχές όπως το Βιετνάμ, τις Φιλιππίνες και τη Φορμόζα.²⁵⁸ Αυτή ήταν και η τελευταία φορά που η εφημερίδα ασχολήθηκε επί της

²⁵⁶ «Κορεατική Εκστρατεία», εφ. *Ο Δημοκρατικός*, 22-10-1950, σ.1.

²⁵⁷ Στο ίδιο.

²⁵⁸ «Η Φωνή του Λαού», *ο Δημοκρατικός*, 17-11-1950, σ.3.

ουσίας με το τάγμα. Όπως και με τις αστικές εφημερίδες, σημαντικό ρόλο σ' αυτήν τη σιωπή πρέπει να είχε το γεγονός ότι οι Έλληνες στρατιώτες δεν ενεπλάκησαν σε καμία μάχη μέχρι τα τέλη του Ιανουαρίου 1951. Εκείνη τη στιγμή όμως, ο *Δημοκρατικός* είχε πάψει πλέον να κυκλοφορεί.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο πόλεμος της Κορέας αποτέλεσε ένα μείζον γεγονός για τον ελληνικό ημερήσιο Τύπο. Το δεύτερο εξάμηνο του 1950, οι Έλληνες αναγνώστες, σχεδόν καθημερινά, ενημερώνονταν για έναν πόλεμο σε μία γωνιά του κόσμου που μέχρι πρότινος αγνοούσαν ή που εν πάση περιπτώσει δεν τους είχε απασχολήσει κατά το παρελθόν. Και όμως, αυτή η εξωτική χώρα έμελλε να έχει σημαντικό ρόλο στην παγίωση του ψυχροπολεμικού φαντασιακού.

Στην πραγματικότητα, σε επίπεδο πολιτικής κουλτούρας, τουλάχιστον στην Ελλάδα, ο πόλεμος της Κορέας δεν ήρθε να προσθέσει κάτι το καινούργιο στα αφηγήματα των δύο πόλων. Επί της ουσίας, ήρθε να επαληθεύσει βεβαιότητες που προϋπήρχαν του πολέμου. Για τον αστικό κόσμο πιστοποιούταν ότι ο ελληνικός εμφύλιος ήταν απλώς ένα επεισόδιο μίας γενικευμένης επίθεσης παγκόσμιας κλίμακας. Για τους κομμουνιστές ήταν πια ακόμη σαφέστερο ότι ο αγώνας κατά του ιμπεριαλισμού των ΗΠΑ δεν γνώριζε σύνορα και φυλές. Αυτή η επαλήθευση χαλύβδωνε ακόμη περισσότερο την πολιτική στάση ατόμων και ομάδων.

Τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς, η ένταση της ιδεολογικής διαμάχης κομμουνισμού-αντικομμουνισμού είχε τις ρίζες της ήδη από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.²⁵⁹ Το 1950 όμως υπάρχουν δύο σημαντικές διαφορές σε σχέση με τότε. Πρώτον, το δίπολο αυτό έχει καταστεί πια κυρίαρχο. Έχει υποσκελίσει δηλαδή – χωρίς όμως να σβήσει- οποιαδήποτε άλλη διαχωριστική γραμμή. Το παράδειγμα του ελληνικού αστικού κόσμου, όπως θα αναφέρουμε και λίγο παρακάτω, είναι ενδεικτικό μίας γενικότερης διεθνούς τάσης. Δεύτερον, οι όροι της διαμάχης έχουν ξεπεράσει κατά πολύ τα όρια μίας ιδεολογικής αντιπαράθεσης καθώς πλέον ο εχθρός ταυτίζεται με έναν κατακτητή και όχι μ' έναν συνομιλητή που απλώς εκφράζει μία αντίθετη άποψη.

Στην παραπάνω σκέψη πρέπει να προσθέσουμε ότι και για τις δύο πλευρές το κυρίαρχο συναίσθημα είναι ο φόβος.²⁶⁰ Αυτό το στοιχείο διαπερνά και όλες τις εφημερίδες που εξετάσαμε. Ο Andrew Heywood έχει υποστηρίξει ότι ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά μίας οποιασδήποτε ιδεολογίας είναι ότι προτείνει ένα

²⁵⁹ P. Pierpaoli Jr, *Truman and Korea: The Political Culture of the Early Cold War*, σ. 5

²⁶⁰ Στο ίδιο, σ.4

μοντέλο που θα οδηγήσει σε ένα επιθυμητό μέλλον.²⁶¹ Όταν όμως οι εφημερίδες, ως φορείς ιδεών, προσεγγίζουν τον πόλεμο της Κορέας, σπανίως εκφράζουν κάποια θέση που να μην γίνεται μέσω του ετεροπροσδιορισμού. Μπορεί το ψυχροπολεμικό φαντασιακό να δομήθηκε στη βάση μίας ιδεολογικής αντιπαράθεσης, ωστόσο οι ίδιες οι ιδεολογίες –ως συστήματα που στοχεύουν στη βελτίωση της ζωής των ανθρώπων– είχαν μάλλον δευτερεύοντα ρόλο στον δημόσιο διάλογο. Εάν δηλαδή στα κείμενα των εφημερίδων –πάντα σε ό,τι έχει να κάνει με την Κορέα– αφαιρούσαμε όρους με ιδεολογικό πρόσημο, όπως κομμουνιστής ή ιμπεριαλιστής, τότε σε γενικές γραμμές η κάλυψη του πολέμου δεν θα διαφοροποιούταν ιδιαίτερα από αυτό που τελικά παρουσιάστηκε στο κοινό. Με άλλα λόγια, φάνηκε ότι ήταν μάλλον μία μάχη ισχύος και λιγότερο μία μάχη ιδεολογιών. Μόνη εξαίρεση σ’ αυτόν τον κανόνα είναι οι αναφορές των αστικών εφημερίδων στον ολοκληρωτισμό που, κατά τη γνώμη τους, αντιπροσώπευαν οι βορειοκορεάτες και κατ’ επέκταση οι Σοβιετικοί. Αλλά ακόμα και σ’ αυτήν την περίπτωση δεν προάγονται τόσο τα οφέλη ενός δικού τους συστήματος αξιών, αλλά τα αρνητικά του αντιπάλου.

Κάθε πολιτικός χώρος στην Ελλάδα αισθανόταν ότι ανήκε σε ένα στρατόπεδο που ξεπερνούσε την εγχώρια διάσταση. Λαμβάνοντας υπόψη τον λόγο των εφημερίδων, θα μπορούσαμε να σκεφτούμε ότι ο δεξιός αναγνώστης της *Καθημερινής* ενδεχομένως να αισθανόταν ότι είχε περισσότερα κοινά με έναν Αμερικανό υποστηρικτή του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος παρά με έναν Έλληνα κομμουνιστή. Αντίστοιχα, ένας αναγνώστης του *Δημοκρατικού* ίσως έβλεπε με μεγαλύτερη συμπάθεια έναν βορειοκορεάτη στρατιώτη παρά έναν ψηφοφόρο του Λαϊκού Κόμματος. Είναι μία παρέκκλιση από τη λογική του έθνους-κράτους. Δεν είναι τυχαία και η ηρωοποίηση ξένων προσωπικοτήτων, όπως ο Μακ Άρθουρ και ο Μάο. Η εξύμνηση αυτών των προσώπων γινόταν στη βάση της συμβολής τους στη ψυχροπολεμική πραγματικότητα. Σ’ αυτό το σημείο βέβαια, πρέπει να λάβουμε υπόψη κάτι που σημειώσαμε και στην εισαγωγή αυτής της διπλωματικής, ότι δηλαδή δεν πρέπει να συμπεραίνουμε αβίαστα ότι οι εφημερίδες αποτελούν τον «πιστό» καθρέφτη της κοινωνίας. Παρ’ όλα αυτά σίγουρα εξέφραζαν κάποιες τάσεις και επιδίωκαν να διαπαιδαγωγήσουν τους αναγνώστες τους σε μια άποψη

²⁶¹ Andrew Heywood, *Political Ideologies: An Introduction*, Palgrave, Λονδίνο 2017, σ. 37.

Σ' αυτό το διεθνές πλαίσιο λοιπόν, ο Ψυχρός Πόλεμος λειτουργεί σαν ένα παγκόσμιο «χωνευτήρι», όπως γράφει και ο Hajimu. Τα νέα διλήμματα και οι προκλήσεις που έφερε, συνάντησαν τις εκάστοτε εθνικές αναγκαιότητες όπως αυτές είχαν διαμορφωθεί τόσο πριν όσο και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.²⁶² Έχοντας λοιπόν και ως δεδομένο ότι οι ιδέες διαμορφώνονται, μεταξύ άλλων, στη βάση ιστορικών και κοινωνικών συνθηκών,²⁶³ καταλαβαίνουμε ότι δεν πρέπει να αντιλαμβανόμαστε το ψυχροπολεμικό φαντασιακό ως κάτι το ταυτόσημο σε κάθε χώρα. Πάντως, στην Ελλάδα, η «συνάντηση» υπερεθνικού και εθνικού στοιχείου βρήκε γόνιμο έδαφος λόγω του εμφυλίου πολέμου. Τα διλήμματα και οι προκλήσεις που ήρθαν στο προσκήνιο λόγω της Κορέας, ενός θερμού δηλαδή πολέμου, είχαν ήδη απασχολήσει και ως ένα βαθμό στιγματίσει την ελληνική κοινωνία. Κατά κάποιο τρόπο, ο Ψυχρός Πόλεμος για την Ελλάδα είχε ξεκινήσει ήδη από το 1944 και τα Δεκεμβριανά, αν όχι νωρίτερα. Αυτό είναι ένα στοιχείο που μας βοηθά να αντιληφθούμε την εξαιρετικά αβίαστη ταύτιση και των τριών εφημερίδων μ' έναν εκ των δύο πόλων.

Ο Heywood αναφέρει ότι οι ιδέες και οι ιδεολογίες -οι οποίες αποτελούν συστατικό στοιχείο ενός φαντασιακού- επηρεάζουν την πολιτική ζωή με μία σειρά από τρόπους.²⁶⁴ Αυτή η άποψη μοιάζει να επαληθεύεται με το παράδειγμα της αναστολής του προγράμματος επιείκειας. Η *Καθημερινή*, για να νομιμοποιήσει τα αιτήματα της σε ένα καθαρά εγχώριο ζήτημα, επικαλέστηκε ένα διεθνές γεγονός, την Κορέα. Επιπλέον, ο διάλογος των εφημερίδων για τη διατήρηση των στρατιωτικών δαπανών, εις βάρος της οικονομικής ανασυγκρότησης, στην ουσία είχε προεκτάσεις πολύ πέρα από τα ελληνικά σύνορα καθώς αποτελούσε μία αντανάκλαση της αντίστοιχης συζήτησης στην αμερικανική κοινωνία, όπως είδαμε στο δεύτερο κεφάλαιο. Εξίσου άμεση αντανάκλαση μίας διεθνούς συζήτησης ήταν και η έμφαση του *Δημοκρατικού* στην ειρήνη μεταξύ των δύο πόλων. Όσο σημαντική ήταν η Κορέα για τις ΗΠΑ και τη Σοβιετική Ένωση, άλλο τόσο ήταν και για τις ελληνικές εφημερίδες.

Αναλογιζόμενοι όλα τα παραπάνω, μπορούμε να προχωρήσουμε σε δύο ακόμη παρατηρήσεις για τις καθαρά εσωτερικές προκλήσεις του κάθε πολιτικού χώρου.

²⁶² H. Masuda, *Cold War Crucible: The Korean Conflict and the Postwar World*, σ.285-286.

²⁶³ A. Heywood, *ό.π.*, σ. 27.

²⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 28.

Όπως τονίσαμε σε αρκετές περιπτώσεις, μεταπολεμικά, τα κόμματα της Δεξιάς και του Κέντρου διατηρούσαν μεταξύ τους διαχωριστικές γραμμές που είχαν διαμορφωθεί κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου και έτσι το μέτωπο του αντικομμουνισμού δεν πρέπει να παρουσιάζεται ολιστικά ως κάτι το ενιαίο. Ωστόσο, υπάρχει μία κοινή συνισταμένη: ο αδιαπραγμάτευτος προσανατολισμός της χώρας προς τον δυτικό κόσμο. Προστάτιδα χώρα της Ελλάδα ήταν οι ΗΠΑ, κυρίως λόγω της ζωτικής οικονομικής βοήθειας που παρείχε. Αυτή είναι μία στάση που ελάχιστα κλυδωνίζεται ακόμα και όταν η αμερικανική παρέμβαση αναγκάζει τα κόμματα να σχηματίσουν κυβερνητικές συμμαχίες που υπό άλλες συνθήκες μάλλον δύσκολα θα προέκυπταν (βλ. τη βραχύβια συνεργασία Λαϊκού Κόμματος με τα κόμματα του Κέντρου το φθινόπωρο του 1950 αλλά και την κατοπινή συνεργασία του Κόμματος των Φιλελευθέρων με τη Δεξιά στις δημοτικές εκλογές του 1951 κλπ).

Δεύτερον, για το ΚΚΕ, τον κυρίαρχο πυλώνα της ελληνικής Αριστεράς, το διάστημα 1950-1951 είχε πολλαπλές αναγνώσεις. Από τη μία πλευρά, διακόπηκε απότομα το πρόγραμμα ειρήνευσης λόγω Κορέας, ενώ, λίγους μήνες αργότερα, ο εν Ελλάδι παράνομος μηχανισμός του δέχτηκε ένα ισχυρό πλήγμα, γεγονός που ενέτεινε τις διώξεις σε βάρος οπαδών και στελεχών του. Από την άλλη όμως, στις εθνικές εκλογές του 1950 (αλλά και τις δημοτικές του 1951) το κόμμα σημείωσε πολύ ικανοποιητικά ποσοστά κάτι που σήμαινε ότι δεν είχε χάσει τα ερείσματα του στην ελληνική κοινωνία. Βέβαια, είχε να αντιμετωπίσει ακόμη πολλές προκλήσεις. Μπορεί σε επίπεδο οριοθέτησης των αρχών του και των πολιτικών του θέσεων, να μη γνώρισε την κρίση του Κέντρου, ωστόσο έπρεπε να διαχειριστεί την ήττα του στον εμφύλιο και να αρθρώσει ένα λόγο που να μην απομακρύνεται από τον διεθνιστικό χαρακτήρα ενός κομμουνιστικού κόμματος. Ο πόλεμος της Κορέας αποτελούσε μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για να κάνει αυτό ακριβώς. Μπορούσε δηλαδή να ασκήσει κριτική σε μία διπλή κατεύθυνση, τόσο στους εγχώριους αντιπάλους του όσο και στους διεθνείς, αφενός μεν λόγω του υπερεθνικού χαρακτήρα που έλαβε ο πόλεμος και αφετέρου λόγω της συμμετοχής του ελληνικού τάγματος. Σε αυτήν την προσπάθεια, ήταν απαραίτητο να υπάρξει, έστω με εμπόδια, μία ηχηρή επανεμφάνιση του λόγου του στη δημόσια σφαίρα, κάτι που εξυπηρετούσε ιδανικά ο *Δημοκρατικός*, ως μία νόμιμη καθημερινή εφημερίδα.

Σαν τελευταία σκέψη, ας σημειώσουμε τα εξής. Όσα έχουμε αναδείξει στην παρούσα διπλωματική έχουν τη δική τους αξία. Παρ' όλα αυτά, ο πόλεμος της

Κορέας και γενικότερα η πρώτη φάση του Ψυχρού Πολέμου στην Ελλάδα, έχουν πολλές ακόμα πτυχές που χρίζουν περαιτέρω διερεύνησης. Για παράδειγμα, θα ήταν γόνιμο να εξετάζε κανείς το πώς επέδρασαν στην ελληνική κοινωνία της εποχής όλα όσα έχουμε αναφέρει. Σε αρκετές περιπτώσεις, τονίσαμε τη σημασία και τη χρησιμότητα του ημερήσιου Τύπου ως ερευνητικού εργαλείου. Παράλληλα όμως, επισημάναμε ότι δεν πρέπει να παρασυρόμαστε και να εξάγουμε ευρύτερα συμπεράσματα που ενδεχομένως ξεπερνούν τα όρια του υλικού μας. Σε κάθε περίπτωση, η ευχή του γράφοντος είναι να μπορέσουν οι προβληματισμοί και οι διαπιστώσεις που θέσαμε, να λειτουργήσουν ως μία χρήσιμη αρωγή για μελλοντικές μελέτες, σε άλλα πεδία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ

Πρωτογενείς Πηγές

Αρχειακές Πηγές

- Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ)
-Εφ. *Ο Δημοκρατικός* (1950-1951)
- Αρχείο Εφημερίδων – Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων
-Εφ. *Η Καθημερινή* (1950-1951)
-Εφ. *Το Βήμα* (1950-1951)

Βιβλιογραφία

1) Ελληνόγλωσση:

- Αλιβιζάτος, Νίκος, *Το Σύνταγμα και οι Εχθροί του στη Νεοελληνική Ιστορία 1800-2010*, Πατάκης, Αθήνα 2012.
- Βερναρδάκης, Χριστόφορος – Μαυρή, Γιάννης, *Κόμματα και Κοινωνικές Συμμαχίες στην Ελλάδα: οι προϋποθέσεις της Μεταπολίτευσης*, Εξάντας, Αθήνα 1991.
- Γκάλαντ, Τόμας, *Νεότερη Ελλάδα. Από τον πόλεμο της Ανεξαρτησίας μέχρι τις Μέρες μας*, μτφρ.: Σκαρβέλη Γιάννα, Πεδίο, Αθήνα 2017
- Δασκαλάκης, Ιπποκράτης, *Εκστρατευτικό Σώμα της Ελλάδος (ΕΚΣΕ) στην Κορέα: η λήψη της απόφασης, η προετοιμασία και η συμβολή στην ελληνική ένταξη στην Ατλαντική Συμμαχία*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών, Σχολή Διεθνών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2020.
- Δέδε, Κατερίνα, *Ο Σύντομος Πολιτικός Βίος της ΕΠΕΚ. Η Ανάδυση του Κέντρου στη Μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2016.
- Καζαμιάς, Γιώργος, «Η ελληνική συμμετοχή στον πόλεμο της Κορέας: Μια σύντομη αναφορά» στο Σχινά, Επαμεινώνδα, *Κορέα: Το Ημερολόγιο ενός Έλληνα Στρατιώτη, 1950-1951*, Φοίνικας, Αθήνα 2018.
- Λιάκος, Αντώνης, *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία*, Πόλις, Αθήνα 2007.
- Μπουρνάζος, Στρατής, «Το κράτος των εθνοφρόνων: Αντικομμουνιστικός λόγος και πρακτικές», στο Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου}*

αιώνα: *Ανασυγκρότηση-Εμφύλιος-Παλινόρθωση 1945-1952*, τ.Δ2, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σ. 9-49.

- Νικολακόπουλος, Ηλίας, *Η Καχεκτική δημοκρατία: Κόμματα και εκλογές*, Πατάκης, Αθήνα 2001.
- Νικολακόπουλος, Ηλίας, «Μετά τον Εμφύλιο: Η επάνοδος της Αριστεράς στην κοινοβουλευτική ζωή», στο Ηλίας Νικολακόπουλος (επιμ.), *Νίκος Πλουμπίδης*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, Αθήνα 2019, σ. 75-96.
- Παγωμένος, Γεώργιος, *Το ημερολόγιο ενός Έλληνα στρατιώτη στον πόλεμο της Κορέας: Ιανουάριος-Νοέμβριος 1953*, Μεσόγειος 2004.
- Παπαδημητρίου, Δέσποινα, *Από τον Λαό των Νομιμοφρόνων στο Έθνος των Εθνικοφρόνων. Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967*. Σαββάλας, Αθήνα 2006.
- Παπαδημητρίου, Δέσποινα, «Η Καθημερινή», στο Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784 – 1974*, τ.2, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2008, σ. 476-477.
- Παπαθανασίου, Ιωάννα, «Ο Δημοκρατικός», στο Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784 – 1974*, τ.2, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2008, σ.319-322.
- Παρασκευόπουλος, Σταμάτιος, *Ο Πόλεμος της Κορέας 1950-1955. Οι Αιτίες και οι Αντιδράσεις της Συμμετοχής της Ελλάδας στον Πόλεμο, αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία ειδίκευσης, τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Φιλοσοφική Σχολή ΕΚΠΑ*, Αθήνα 2020.
- Πασχαλούδη, Ελένη, *Ένας πόλεμος χωρίς τέλος: Η δεκαετία του 1940 στον πολιτικό λόγο, 1950-1967*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010.
- Ριζάς, Σωτήρης, *Η Ελληνική Πολιτική μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο. Κοινοβουλευτισμός και Δικτατορία*, Καστανιώτης, Αθήνα 2008.
- Σακελλαρόπουλος, Τάσος, «Ηγετικά και παραταξιακά αδιέξοδα στον χώρο του Κέντρου κατά την πολιτική ελληνική δεκαετία, 1940-1949: Η περίπτωση του Σοφοκλή Βενιζέλος» στο Τάσος Σακελλαρόπουλος και Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος: η πολιτική διαδρομή, το πρόσωπο, η εποχή*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2009.

- Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830-1981*, Εστία, Αθήνα 2014.
- Στεφανίδης Γιάννης, *Από τον Εμφύλιο στον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ελλάδα και ο συμμαχικός παράγοντας 1949-52*, Προσκήνιο, Αθήνα 1999.
- Στεφανίδης, Γιάννης, *Εν ονόματι του έθνους, πολιτική κουλτούρα, αλτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1945-1967*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010.
- Σωμερίτης, Ριχάρδος, στο Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784 – 1974*, τ.1, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2008, σ.362-363.
- Τσιγάντες, Γεράσιμος (Dean Philip), *Αιχμάλωτος στην Κορέα*, Ίκαρος, Αθήνα 1954.
- Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, *Ελληνικός Φιλελευθερισμός. Το Ριζοσπαστικό Ρεύμα, 1932-1979*, Πατάκης, Αθήνα 2010.
- Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, Πατάκης, Αθήνα 2001.
- Jeong , Min Mo, *Οι μνήμες και ο πόλεμος της Κορέας*, αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία ειδίκευσης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ, Αθήνα 2019.
- Wu, Yue, *Η Ελλάδα και η Κίνα: προδιαθέσεις και πολιτικές: 1946-1966*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Φιλοσοφική Σχολή ΕΚΠΑ, Αθήνα 2014.

2) Ξενόγλωσση:

- Barnes, Robert, «Branding an Aggressor: The Commonwealth, the United Nations and Chinese Intervention in the Korean War, November 1950–January 1951», *Journal of Strategic Studies* 3/2 (Απρίλιος 2010), σ. 231-253.
- Bingham, Adrian, «The Digitization of the Newspaper Archives: Opportunities and Challenges for Historians», *Twentieth Century British History* 21/2 (2010), σ. 225-231.
- Blomstedt, Larry, *Truman, Congress, and Korea The Politics of America's First Undeclared War*, The University Press of Kentucky, Κεντάκυ 2016.
- Borstelmann, Thomas, *The Cold War and the Color Line: American Race Relations in the Global Arena*, Harvard University Press, Κέιμπριτζ 2001.

- Brown, Jeremy – Paul, Pickowicz, *Dilemmas of Victory The Early Years of the People's Republic of China*, Harvard University Press, Κέμπριτζ 2010.
- Caridi, Ronald, *Korean War and American Politics: The Republican Party as a Case Study*, University of Pennsylvania Press, Φιλαδέλφεια 1968.
- Casey, Steven, *Selling the Korean War: Propaganda, Politics, and Public Opinion in the United States, 1950–1953*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2008.
- Casey, Steven, «Casualty Reporting and Domestic Support for War: The U.S. Experience during the Korean War», *Journal of Strategic Studies*, 3/2 (Απρίλιος 2010), σ. 291–316.
- Cathcart, Adam – Kraus, Charles, «The Bonds of Brotherhood New Evidence on Sino–North Korean Exchanges, 1950–1954», *Journal of Cold War Studies*, 13/3 (Καλοκαίρι 2011), σ.27-51.
- Conboy, Martin, *The Language of Newspapers: Socio-Historical Perspectives*, Continuum, Λονδίνο 2010.
- Edwards, Paul, *Korean War Almanac*, Facts on File Inc., Νέα Υόρκη 2006.
- Hajimu, Masuda, *Cold War Crucible: The Korean Conflict and the Postwar World*, Harvard University Press, Κέμπριτζ 2015.
- Hajimu, Masuda, «The Korean War through the Prism of Chinese Society: Public Reactions and the Shaping of ‘Reality’ in the Communist State, October–December 1950», *Journal of Cold War Studies*, 14/3 (Καλοκαίρι 2012), σ. 3-38.
- Heywood, Andrew, *Political Ideologies: An Introduction*, Palgrave, Λονδίνο 2017.
- Huxford, Grace, *The Korean War in Britain: Citizenship, selfhood and forgetting*, Manchester University Press, Μάντσεστερ 2018.
- Jenks, John, *British Propaganda and News Media in the Cold War*, Edinburgh University Press, Εδιμβούργο 2006.
- Kim, Donggil, «New insights into Mao’s Initial Strategic Consideration towards the Korean War Intervention», *Cold War History* 16/3 (2016), σ. 239-254.
- Lankov, Andrei, «The Demise of Non-Communist Parties in North Korea (1945–1960)», *Journal of Cold War Studies*, 3/1 (Καλοκαίρι 2001), σ. 103-125.
- Leffler, Melvyn – Westad, Odd Arne (επιμ.), *The Cambridge History of Cold War*, Cambridge University Press, Cambridge 2010, τ. 1.
- Lewkowicz, Nicolas, *The United States, the Soviet Union, and the Geopolitical Implications of the Origins of the Cold War*, Anthem Press, Λονδίνο 2018.

- Matray, James, «Korea's war at 60: A survey of the literature», *Cold War History* 11/1 (2011), σ. 99-129.
- Matthew, Henry και Harrison, Brian (επιμ.), *Oxford Dictionary of National Biography*, τ.45, Oxford University Press, Νέα Υόρκη 2004.
- Papadimitriou, Despina, «Establishing the cultural identity of the west in the early Cold War: a conceptual approach», *Historiein* 14/2 (2014), σ. 71-88.
- Pembroke, Michael, *Korea: Where the American Century Began*, Hardie Grant Books, Μελβούρνη 2018.
- Pierpaoli Jr., Paul, *Truman and Korea: The Political Culture of the Early Cold War*, University of Missouri Press, Κολούμπια 1999.
- Shen, Zhihua, «China and the Dispatch of the Soviet Air Force: The Formation of the Chinese–Soviet–Korean Alliance in the Early Stage of the Korean War», *Journal of Strategic Studies* 33/2 (2010), σ. 211-230.
- Sheng, Michael, «Mao, Tibet, and the Korean War» *Journal of Cold War Studies* 8/3 (Καλοκαίρι 2006), σ. 15-33.
- Stueck, William, and Boram Yi, «An Alliance Forged in Blood”: The American Occupation of Korea, the Korean War, and the U.S.–South Korean Alliance», *Journal of Strategic Studies*, 33/2 (2010), σ.177–209.
- Young, Charles S., «POWS: The Hidden Reason for Forgetting Korea”, *Journal of Strategic Studies* 3/2 (Απρίλιος 2010), σ. 317–332.
- Wernicke, Günter, «The Communist-Led World Peace Council and the Western Peace Movements: The Fetters of Bipolarity and Some Attempts to Break them in the Fifties and Early Sixties», *Peace Change* 23/3 (Ιούλιος 1998), σ. 265-311